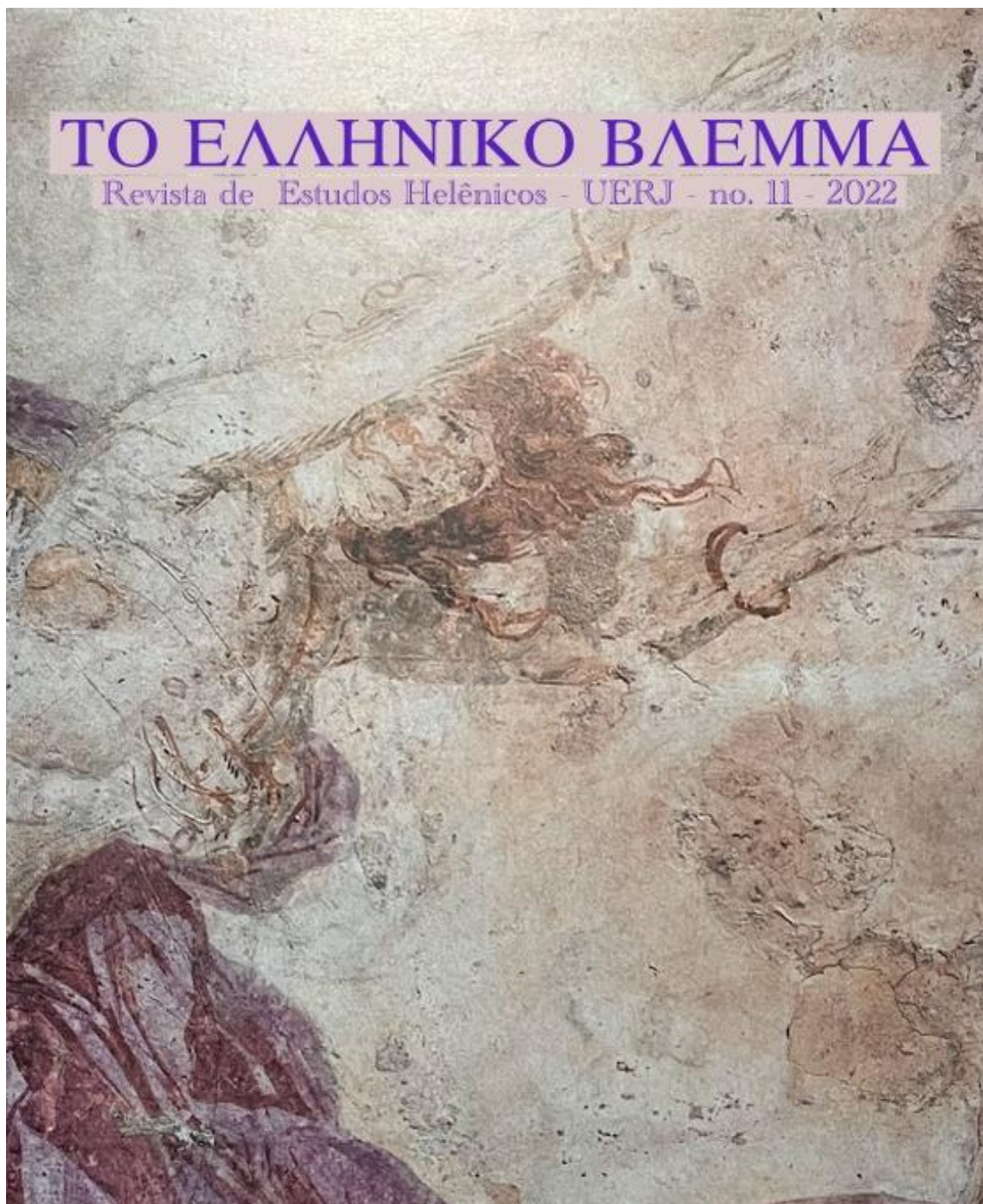

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΒΛΕΜΜΑ

Revista de Estudos Helênicos - UERJ - no. 11 - 2022

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΒΛΕΜΜΑ

Revista de Estudos Helênicos

Número 11 - 2022

Setor de Grego – Instituto de Letras – UERJ

UNIVERSIDADE DO ESTADO DO RIO DE JANEIRO
CENTRO DE EDUCAÇÃO E HUMANIDADES
INSTITUTO DE LETRAS
DEPARTAMENTO DE LETRAS CLÁSSICAS E ORIENTAIS
SETOR DE GREGO
Rua São Francisco Xavier, 524 – Bloco A – 11.005

TO ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΒΛΕΜΜΑ - Revista de Estudos Helênicos

Número 11 – 2022
ISSN – 2526-3609

Editoras:

Dulcileide Virginio do Nascimento Braga - UERJ

Fernanda Lemos de Lima - UERJ

Conselho consultivo:

Ioánnis Petrópoulos (Universidade Demócritos da Trácia)

Kalliópi Samiótou (Vanderbilt University – EUA)

Nikoletta Tsitsanoudi-Malidis (Universidade de Ioánnina – Grécia)

Tania Martis Santos (UFRJ)

Sumário

Apresentação

Dulcileide Virginio do Nascimento Braga

Fernanda Lemos de Lima..... 7

Dossiê “A língua como prática política” I – Η γλώσσα ως πολιτική πράξη I

O poder da língua e a língua do poder – Η εξουσία της γλώσσας και η γλώσσα της εξουσίας

Οι δράσεις του Διαδικτυακού Ομίλου Αποφοίτων ΔΘΠ

Ελένη Τσαλκατίδου

Μαρίνα Παπαδοπούλου.....10

Cring-άρω ως Έλληνας: Οντολογική ανασφάλεια & Δημόσιος Λόγος. Μια αναστοχαστική μελέτη γύρω από το επίπεδο του δημόσιου λόγου στην και για την Ελλάδα

Μυρσίνη Δογάνη

Φοίβος Βούλγαρης

Αναστασία Κολυβά

Σταυρός Κουτσοχέρας.....15

Η ρητορική αξιοποίηση της αρχής της ομοφυλίας στις ομιλίες του προέδρου της τουρκικής Δημοκρατίας Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν στον ΟΗΕ

Αθηνά Λημνιούδη

Δήμητρα Σουρμελή..... 34

Απόδοση (μετάφραση & διερμηνεία) και ανάλυση λόγου πολιτικών αντιπροσωπειών Ελλάδας-Τουρκίας

Αγγελική Βενετσάν.....57

Ο καθοδηγητικός λόγος στα τηλεοπτικά σποτ για τον Covid-19: Γλωσσικοί μηχανισμοί επίταξης του φόβου και της ευθύνης

Κωνσταντίνος Μπεσίνας68

Πολιτικός λόγος στα lifestyle περιοδικά – Ένα υπαρκτό οξύμωρο σχήμα

Κρίστελ Λιάκου.....80

Recepção de temas helênicos

As representações e relações com a monstruosidade de cérbero da antiguidade à contemporaneidade

Thaís Faria da Silva.....90

Literatura Grega Original

Canto Terceiro de *Os Argonautas*

de Apolônio de Rhodes

Dulcileide Virgínio do Nascimento Braga.....103

Apresentação

Dulcileide Virginio do Nascimento Braga - UERJ

Fernanda Lemos de Lima - UERJ

É com grande satisfação que oferecemos, ao público leitor interessado nos Estudos Helênicos e seus desdobramentos, mais um número do periódico To Ελληνικό Βλέμμα – Revista de Estudos Helênicos. Esta é uma publicação do Setor de Grego do Departamento de Letras Clássicas e Orientais que faz parte do Instituto de Letras da Universidade do Estado do Rio de Janeiro.

A partir dos esforços de captação de artigos e contatos com parceiros acadêmicos de diferentes pontos do mundo, buscamos ofertar uma variedade de contribuições voltadas para os diversos aspectos da Cultura Helênica em suas diversas camadas temporais.

Neste tomo, apresentamos a segunda parte do Dossiê “A língua como prática política” I – Η γλώσσα ως πολιτική πράξη I. Na segunda parte do dossiê, teremos a oportunidade de ler os artigos relacionados ao tema “O poder da língua e a língua do poder”. Os artigos apresentados são fruto do trabalho de debate e organização de ideias realizado pelo Διαδικτυακό Ομίλο Αποφοίτων ΔΘΠ – Grupo virtual de ex-alunos da Universidade Internacional de Verão. A Universidade Internacional de Verão, dirigida pela professora Nikoletta Tsitsanoudi-Malidis, também participou da seleção dos artigos apresentados e, posteriormente, avaliados pelos nossos pares. Essa prática reforça a proposta de oferecer textos de qualidade sobre temas da cultura grega, especialmente no presente número, sobre o uso da língua grega contemporânea.

Além desse rico material, contamos com um artigo a respeito da recepção do imaginário mitológico helênico na contemporaneidade, referindo-se especialmente à figura de Cérbero, o cão do Hades. Apresentamos ainda a tradução do terceiro canto da épica helenística de Apolônio de Rodes, *Os Argonautas*.

Diante dessa variedade de temas de grande interesse para os helenistas, nas várias épocas da cultura grega, temos certeza de que nosso periódico está tendo êxito em sua proposta de levar – com qualidade – as várias vertentes da cultura helênica aos leitores que por ela se interessem. Boa leitura!

Dossiê “A língua como prática política” I
Η γλώσσα ως πολιτική πράξη I

O poder da língua e a língua do poder
Η εξουσία της γλώσσας και η γλώσσα της εξουσίας

Οι δράσεις του Διαδικτυακού Ομίλου Αποφοίτων ΔΘΠ

Ελένη Τσαλκατίδου
Μαρίνα Παπαδοπούλου
Εκ του Διαδικτυακού Ομίλου Αποφοίτων ΔΘΠ

Η παρών συλλογική εκδόση αποτελεί τον δεύτερο πνευματικό καρπό του Διαδικτυακού Ομίλου Αποφοίτων Διεθνούς Θερινού Πανεπιστημίου, ο οποίος αναδύθηκε από τα σπλάχνα του 5ου Διεθνούς Θερινού Πανεπιστημίου «Ελληνική Γλώσσα, Πολιτισμός και Μ.Μ.Ε.»¹ τον Ιούλιο του 2019 στη Σύρο. Οι φοιτητές και οι φοιτήτριες του Ομίλου, που συμμετέχουν στο «Θερινό», στοχεύουν στην εμπλοκή και των ιδίων με τη σειρά τους σε ακαδημαϊκές δράσεις, έχοντας πάντοτε ως «φάρο» τους το Διεθνές Θερινό Πανεπιστήμιο. Η εκκίνηση δόθηκε τον Ιούλιο του 2020, όταν ο Διαδικτυακός Όμιλος Αποφοίτων διοργάνωσε για πρώτη φορά διαδικτυακά το «1ο Μικρό Θερινό», στο οποίο έλαβαν μέρος πανεπιστημιακοί καθηγητές, ερευνητές, φοιτητές και δημοσιογράφοι. Το θέμα που πραγματεύτηκε η αρχική δράση και αποτέλεσε μετέπειτα το θέμα του πρώτου συλλογικού τόμου ήταν η ηθική και η ιδεολογία στον λόγο των ΜΜΕ. Ακολούθησε μάλιστα και έντυπη έκδοση των πρακτικών.

Η επόμενη δράση πραγματοποιήθηκε τον Αύγουστο του 2021 και έφερε τον τίτλο «Φόβος, ευθύνη, ενοχή. Δοκιμές διαλόγου για την μεταπραγματικότητα». Το θέμα ήταν για μια ακόμα φορά εμπνευσμένο από την επικαιρότητα και κείμενα από τις εισηγήσεις που έγιναν σε εκείνο το «2ο Μικρό Θερινό» φιλοξενούνται στο παρόν πόνημα.

Μπορεί η σύνθεση της ομάδας να άλλαξε από το 2019 έως το 2022, καθώς κάθε χρόνο νέοι ερευνητές και φοιτητές προστίθενται στον

¹ Περισσότερα για τον θεσμό βλ. και στο Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, Ν. (2020). «Ελληνική Γλώσσα, Πολιτισμός και ΜΜΕ: Η φιλοσοφία και ο προσανατολισμός ενός Διεθνούς Θερινού Πανεπιστημίου». Στα Πρακτικά του 1ου Διεθνούς Διεπιστημονικού Συνεδρίου «Αθλητισμός και Τέχνη. Επιστημονικός και Καλλιτεχνικός Διάλογος». Εργαστήριο Παιδαγωγικής και Διδακτικής Μεθοδολογίας του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών (Σχολή Επιστημών Αγωγής) του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, σε συνεργασία με το Τμήμα Εικαστικών Τεχνών και Επιστημών της Τέχνης της Σχολής Καλών Τεχνών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, την Περιφερειακή Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Ηπείρου, την Ένωση Γυμναστών Ηπείρου και Ιονίων Νήσων και τον Σύλλογο Εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Ιωαννίνων. Ιωάννινα, 5-7 Απριλίου 2019.

Διαδικτυακό Όμιλο Αποφοίτων του Διεθνούς Θερινού Πανεπιστημίου, ωστόσο, ο πυρήνας της δράσης και η φιλοσοφία της παρέμειναν ίδια, όπως φάνηκε και στο «3ο Μικρό Θερινό», το οποίο έλαβε χώρα μέσω διαδικτύου τον Οκτώβριο του 2022. Αυτή τη φορά είχε τον τίτλο «Η γλώσσα ως πολιτική πράξη», τον οποίο και δανειστήκαμε για την έκδοση του παρόντος τόμου. Στο πλαίσιο αυτής της δράσης, συζητήθηκαν οι αναπαραστάσεις του φύλου στην πολιτική σφαίρα, τα έμφυλα στερεότυπα, η έμφυλη βία, οι προκαταλήψεις και ο σεξισμός στη γλώσσα, οι τρόποι με τους οποίους ο λόγος των ΜΜΕ γίνεται φορέας πολιτικής πράξης, η LGBTQ+ κοινότητα μέσα από τη γλώσσα των ΜΜΕ και τέλος η σχέση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης με την πολιτική πράξη.

Λίγους μήνες αργότερα έλαβε χώρα το «4ο Μικρό Θερινό»: Ήταν τον Μάιο του 2023 όταν η ομάδα του Διαδικτυακού Ομίλου Αποφοίτων του ΔΘΠ έθεσε επί τάπητος το ζήτημα της «Γλώσσας και της αμηχανίας». Πολιτική ορθότητα και ελευθερία της έκφρασης, τεχνητή νοημοσύνη, η γλώσσα στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, τα έμφυλα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις στη δημόσια σφαίρα, το κλιματικό άγχος και οι απεικονίσεις του στον Τύπο, αλλά και η ποιότητα του δημοσιογραφικού και πολιτικού λόγου ήταν μερικές από τις ενότητες στις οποίες εστίασε η συζήτηση της δράση.

Υπογραμμίζεται ότι όλες οι δράσεις του διαδικτυακού Ομίλου Αποφοίτων του ΔΘΠ γίνονται σε συνεργασία με το Εργαστήριο Μελέτης Κοινωνικών Θεμάτων, ΜΜΕ και Εκπαίδευσης του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών της Σχολής Επιστημών Αγωγής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και υπό την επιστημονική επίβλεψη της κ. Νικολέττας Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, Καθηγήτριας Γλωσσολογίας και Ελληνικής Γλώσσας, Ιδρύτριας και Διευθύντριας του Διεθνούς Θερινού Πανεπιστημίου και Associate in Linguistics του Κέντρου Ελληνικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Harvard.

Όπως γίνεται αντιληπτό, όλες οι μέχρι σήμερα δράσεις του Διαδικτυακού Ομίλου Αποφοίτων του ΔΘΠ καθώς και αυτές που πρόκειται να γίνουν από εδώ και πέρα, έχουν στο επίκεντρο τους τη γλώσσα.

Η παρών εκδότη χωρίζεται σε τρία μέρη: Το πρώτο μέρος² τιτλοφορείται «Γλωσσική επιρροή: Έμφυλα στερεότυπα, σεξισμός και ανθρώπινα δικαιώματα» και αφορά στη χρήση της γλώσσας τόσο στο περιβάλλον των

² Το πρώτο μέρος βρίσκεται στο περιοδικό Το Ελληνικό βλέμμα 10.

ΜΜΕ όσο και στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. Μεταξύ των ζητημάτων που απασχολούν τους ερευνητές τα τελευταία χρόνια είναι κατά πόσο μπορεί να γίνεται πλέον λόγος για μια συμπεριληπτική ως προς το φύλο γλώσσα ή τουλάχιστον για μια μη σεξιστική γλώσσα: Οι γλωσσολόγοι υποστηρίζουν πως δεν μπορούμε να μιλάμε για «σεξιστική» ή «μη σεξιστική» γλώσσα, αφού η γλώσσα ως σύνολο αφηρημένων κανόνων δεν μπορεί να λάβει τον χαρακτηρισμό σεξιστική ή οποιονδήποτε άλλο. Στην περίπτωση αυτή, ο όρος «σεξιστική» αφορά στη χρήση της γλώσσας από τους χρήστες, τους ομιλητές, οι οποίοι μέσω αυτής εκφράζουν σεξιστικά σχόλια.

Το δεύτερο μέρος φέρει τον τίτλο «Η εξουσία της γλώσσας και η γλώσσα της εξουσίας». Έμφαση δίδεται στην αμφίδρομη σχέση δύο πολύ ισχυρών μηχανισμών, της γλώσσας και της εξουσίας: Αμφότεροι, διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση και τον καθορισμό των ανθρωπίνων σχέσεων. Και αυτό γιατί, η γλώσσα, ως το κυρίαρχο όργανο της ανθρώπινης επικοινωνίας, ασκεί εξουσία λόγω των εκρηκτικών δυνάμεων που διαθέτει, οι οποίες με τη σειρά τους έχουν καταλυτική επίδραση στη ζωή του ανθρώπου. Από την άλλη πλευρά, η εξουσία σε κάθε της μορφή, χρησιμοποιεί ως μέσο τη γλώσσα, προκειμένου να επιτύχει τους εκάστοτε στόχους της.

Η άσκηση της εξουσίας μέσω του λόγου, όπως υποστηρίζουν οι Fairclough και Wodak (1997) συντελείται με δύο τρόπους: Πρώτον, μέσω του εξαναγκασμού διά της βίας υποτελών κοινωνικών ομάδων, ώστε να ενεργήσουν σύμφωνα με τις επιταγές των κοινωνικά κυρίαρχων και δεύτερον, μέσω της εξασφάλισης της συναίνεσης των υποτελών ομάδων. Επίσης, δεν παραβλέπουμε το γεγονός ότι η γλώσσα ως ένα όργανο αναπαραγωγής της εκάστοτε ιδεολογίας, παίζει εξέχοντα ρόλο στο πώς κατανέμεται η ισχύς μέσα στην κοινωνία. Η σχέση γλώσσας - ιδεολογίας φτάνει στο αποκορύφωμά της στον πολιτικό λόγο, όπως χαρακτηριστικά αποδεικνύεται στις περιπτώσεις του Ρεϊτζέπ Ταγίπ Ερντογάν και των πολιτικών αντιπροσωπειών Ελλάδας-Τουρκίας, που εξετάζονται στο πλαίσιο αυτού του κεφαλαίου.

Το τρίτο και τελευταίο μέρος του παρόντος πονήματος τιτλοφορείται «Η γλώσσα των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης και η αξία της επικοινωνίας»³. Στο

³ Το τρίτο μέρος βρίσκεται σε Το Ελληνικό Βλέμμα 12.

μέρος αυτό, ο άξονας της ανάλυσης δεν είναι πάντοτε το είδος λόγου αλλά και οι γλωσσικές αναπαραστάσεις φαινομένων που συνδέονται στενά με τον λόγο των ΜΜΕ. Τέλος, εξετάζεται η γλώσσα ως κώδικας επικοινωνίας: Πρόκειται για ένα όργανο επικοινωνίας μεταξύ των ανθρώπων, ένα φαινόμενο κατ' εξοχήν πολυδιάστατο, που έχει αποτελέσει αντικείμενο διερεύνησης από διαφορετικές οπτικές γωνίες.

Η συγκεκριμένη έκδοση φιλοδοξεί να προσφέρει γνώσεις σχετικά με τον σύγχρονο πολιτικό και δημοσιογραφικό λόγο, ιδίως σε ό,τι αφορά θέματα τα οποία βρίσκονται στην πρώτη γραμμή της ενημέρωσης και απασχολούν τους ερευνητές αλλά και τους ανθρώπους των Μέσων, όπως ο λόγος σε περιόδους κρίσεων (πόλεμος, κλιματική αλλαγή κ.ά.) και γενικότερα ο πολιτικός λόγος, ο σεξιστικός λόγος και αυτός που συμβάλλει στην αναπαραγωγή των έμφυλων στερεότυπων και όσα λέγονται για τις μειονοτικές ομάδες. Επίσης, στόχος της είναι να συμβάλλει στην ανάπτυξη ενός εποικοδομητικού διαλόγου, που δεν μπορεί παρά να μείνει ανοιχτός με σκοπό την ενδυνάμωση της δημοκρατίας και της κοινωνίας.

O poder da linguagem e a linguagem do poder
Η εξουσία της γλώσσας και η γλώσσα της εξουσίας

CRING-ΑΡΩ ΩΣ ΕΛΛΗΝ: ΟΝΤΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΣΦΑΛΕΙΑ & ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΛΟΓΟΣ. ΜΙΑ ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΛΟΓΟΥ ΣΤΗΝ ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Μυρσίνη Δογάνη⁴ - Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας/ Πανεπιστημίου Πειραιώς

Φοίβος Βούλγαρης⁵ - Πανεπιστημίου Πειραιώς

Αναστασία Κολυβά⁶ - Πανεπιστημίου Πειραιώς

Σταυρός Κουτσοχέρας⁷ - Πανεπιστημίου Πειραιώς

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να εξεταστεί η δυνατότητα εργαλειοποίησης των εννοιών του «cringe» και της οντολογικής ασφάλειας για τους σκοπούς της ανάλυσης του δημόσιου λόγου μέσα από τη μελέτη τριών περιπτώσεων δημόσιου και θεσμικού λόγου στην ελληνική συγχρονία. Για την επίτευξη του προαναφερθέντα σκοπού μελετάται η σχέση ανάμεσα στο «cringe» και την οντολογική ασφάλεια, χρησιμοποιώντας τη μέθοδο της αναστοχαστικής κριτικής ανάλυσης: Αναστοχαστικής, επειδή αναζητούνται γνωσιακές και συναισθηματικές αντιδράσεις σε μια σειρά «cringe» ερεθισμάτων. Κριτικής, διότι παράγεται προβληματοποίηση γύρω από τους κοινωνικούς και πολιτικούς παράγοντες που διαμορφώνουν την αντίληψη σχετικά με την συγκεκριμένη αντίδραση, δηλαδή με το *cring*-άρισμα. Στον πυρήνα τίθεται το εξής ζήτημα: Μπορεί μια κακή εμφάνιση ενός δημόσιου προσώπου να κινητοποιεί συλλογική αμηχανία και οντολογική ανασφάλεια; Επιπλέον, τι σημαίνει αυτή η αμηχανία όταν εδώ και δύο δεκαετίες η δημόσια εικόνα της χώρας κάνει τον πολίτη να *cring*-άρει ως Έλληνα;

⁴ Διδάσκουσα Ρητορικής στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, μέλος του Εργαστηρίου Στρατηγικής Επικοινωνίας και Μέσων Ενημέρωσης του Πανεπιστημίου Πειραιώς - myrsdogani@uth.gr.

⁵ Μέλος του Εργαστηρίου Στρατηγικής Επικοινωνίας και Μέσων Ενημέρωσης του Πανεπιστημίου Πειραιώς - Foivosvoulgaris82@gmail.com.

⁶ Μέλος του Εργαστηρίου Στρατηγικής Επικοινωνίας και Μέσων Ενημέρωσης του Πανεπιστημίου Πειραιώς - kolyvaa0@gmail.com.

⁷ Μέλος του Εργαστηρίου Στρατηγικής Επικοινωνίας και Μέσων Ενημέρωσης του Πανεπιστημίου Πειραιώς - koutsoherasstavros@gmail.com.

Λέξεις-κλειδιά: *Cringe* (έμμεση ντροπή), οντολογική ασφάλεια, εικόνα χώρας, δημόσιος λόγος.

Abstract

The aim of this research is to examine the possibility of instrumentalizing the concepts of "cringe" and ontological security for the purposes of public discourse analysis, by studying three cases of public and institutional discourse in Greek synchronicity.

The relationship between "cringe" and ontological security is studied using the method of reflective critical analysis. Reflective, because cognitive and affective responses to a series of "cringe" stimuli are sought. Critical, because reflection is generated around the social and political factors that shape perceptions about the particular response, i.e. cringe-arising. With that aim in mind the following question is raised: Can a bad appearance of a public figure mobilize collective embarrassment and ontological insecurity, and what does this embarrassment mean when for two decades the public image of the country has been making citizens cringing as Greeks?

Keywords: Cringe, ontological security, nation image, public discourse.

1. Εισαγωγή

Η γλώσσα εκφράζει αμηχανία και μπορεί και να παράξει αμηχανία. Μπορεί μια κακή δημόσια εμφάνιση να συσχετιστεί με αισθήματα ντροπής και αμηχανίας του κοινού; Η έννοια «έμμεση ντροπή» αποδίδεται πλέον με το νεολογισμό «cringe», με τον οποίο περιγράφεται το αίσθημα μιας διευρυμένης συλλογικής αμηχανίας για τις πράξεις ενός τρίτου προσώπου με το οποίο συνδεόμαστε. Τι γίνεται όταν αυτό το πρόσωπο είναι επικεφαλής κράτους ή εξέχων δημοσιογράφος; Μπορεί το βίωμα της αμηχανίας που προκαλεί το δημόσιο πρόσωπο να κινητοποιεί στην έσω-ομάδα συλλογική αμηχανία και, τελικά, οντολογική ανασφάλεια;

Η διάσταση του ψηφιακού κόσμου καθοδηγεί το ερευνητικό ενδιαφέρον, καθώς οποιαδήποτε πράξη ενός δημοσίου προσώπου χαράσσεται ευκολότερα στη μνήμη του κοινού λόγω της εύκολης ψηφιακής της αναβίωσης. Παρακολουθώντας βίντεο στο *YouTube*, σε δημοφιλή σατιρικά κανάλια, όπως το *Luben*, χαζεύοντας στο *Tik Tok* και *σκολάροντας* στο *Twitter*, η αναβίωση είναι εν δυνάμει συνεχής. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται αύξηση των βίντεο με «cringe» περιεχόμενο στο Ίντερνετ⁸. Επομένως, η επικαιρότητα του φαινομένου κινητοποιεί τη διερεύνησή του με επίκεντρο την ελληνική πραγματικότητα. Ωστόσο, η μελέτη της περιπτώσιολογίας απαιτεί την αποσαφήνιση και την οριοθέτηση των θεωρητικών εργαλείων που πλαισιώνουν την ερευνητική διαδικασία που ακολουθήθηκε.

2. Θεωρητικές οριοθετήσεις

Η θεωρητική σκευή της παρούσας μελέτης προέρχεται από το πεδίο των Διεθνών Σχέσεων και των Πολιτισμικών Σπουδών, όπως αυτά συναρτώνται υπό την οπτική της ανάλυσης λόγου. Η έννοια του «cringe», της οντολογικής ασφάλειας και της κρατικής αυτο-εικόνας, αποτελούν τα κεντρικά θεωρητικά εργαλεία. Η αποτίμηση αυτών των θεωρητικών εργαλείων γίνεται μέσω της παρουσίασης των συνδεδετικών κρίκων που

⁸ Από τις αρχές του 21^{ου} αιώνα έχει αναπτυχθεί ένα νέο είδος κωμωδίας, το «cringe comedy» (Schwanebeck, 2021). Κωμικοί όπως οι Margaret Cho, Sacha Baron Cohen, Larry David, Ricky Gervais, συμμετέχουν σε σειρές όπως «I'm Alan Partridge» (BBC Two, 1997–2002), «Curb Your Enthusiasm» (HBO, 2000–) και «Nighty-Night» (BBC Three, 2004–2005), «The Office» (2005–2013) αντλούν το χιούμορ τους από περιστατικά κοινωνικής αμηχανίας και «ένοχης» απόλαυσης και αφορούν χαρακτήρες, οι οποίοι είναι κοινωνικά απροσάρμοστοι και βιώνουν κοινωνικές κακοτυχίες. Οι προαναφερθέντες σειρές απέκτησαν σημαντικά νούμερα τηλεθέασης κατά τη διάρκεια του πρώτου πανδημικού κύματος, το οποίο συνέβαλε σε αυξημένη κατανάλωση οπτικοακουστικού υλικού σε ψηφιακές πλατφόρμες. Η διαρκής κατανάλωση βίντεο με «cringe» περιεχόμενο δεν περιορίζεται αποκλειστικά στο χώρο της ψυχαγωγίας, αλλά επεκτείνεται και στη σφαίρα της πολιτικής και της δημόσιας σφαίρας. Το 2022, ο Πρωθυπουργός του Ηνωμένου Βασιλείου, Rushi Sunak, αποτέλεσε αντικείμενο κοινωνικής αδεξιότητας και επικρίθηκε από μέλη του κόμματος του (Dickson & Courea, 2023), διότι σε βίντεο που κυκλοφόρησε στο Διαδίκτυο φάνηκε ανίκανος να χρησιμοποιήσει μία τραπεζική κάρτα σε ένα βενζινάδικο και παρουσιάστηκε ιδιαίτερα ευδιάθετος στη προσπάθεια του να εκφράσει την υποστήριξη του για την εθνική ομάδα Αγγλίας στο Παγκόσμιο Κύπελλο. Μάλιστα, μέλη του κόμματος των Tories αισθάνονται ντροπή για τον Sunak εξαιτίας του ύφους της δημόσιας αγόρευσης του, το οποίο χαρακτηρίζουν ως πομπώδες και «δασκαλίστικο». Το 2018, η τότε Πρόεδρος του Ηνωμένου Βασιλείου, Theresa May, χόρεψε υπό τον ρυθμό των ABBA ενώπιον του ακροατηρίου μίας δημόσιας εκδήλωσης (Scott, 2018), θέτοντας στο προσκήνιο το ερώτημα κατά πόσο οι χορευτικές τις κινήσεις αποτέλεσαν μία ορθή επικοινωνιακή τακτική και την συνέδεσαν με τους πολίτες του κράτους της.

εντοπίζει η παρούσα έρευνα μεταξύ των ανωτέρω θεωριών. Δηλαδή, ενώ ορίζονται το «cringe», η οντολογική ασφάλεια και η κρατική αυτο-εικόνα, ταυτόχρονα γίνεται η παρουσίαση της συλλογιστικής που αναδεικνύει τις ευκαιρίες σύνθεσης αυτών των θεωριών μπροστά στην ανάγκη κατανόησης μιας σύγχρονης πτυχής της πραγματικότητας.

Το «cringe» ορίζεται ως μια μορφή έμμεσης ντροπής η οποία ενεργοποιείται ως απάντηση στη συμπεριφορά ενός τρίτου προσώπου, η οποία μας κάνει να αισθανόμαστε εξαιρετικά αμήχανα ή άβολα (Jesus et al., 2022). Συμμετέχουμε στο αίσθημα της αμηχανίας και της ντροπής, όχι επειδή λαμβάνουμε μέρος σε μια συγκεκριμένη πράξη, αλλά επειδή βλέπουμε «ένα άλλο άτομο να εμπλέκεται σε αυτή την κατάσταση, την οποία θεωρούμε ότι είναι ντροπιαστική» (Valpuri-Mayer et al., 2021). Και αυτό είναι το «cringe», η έμμεση ντροπή, η ντροπή για λογαριασμό ενός άλλου υποκειμένου (Schwanebeck, 2021).

Τι γίνεται, όμως, όταν αυτός ο άλλος είναι ένα δημόσιο και θεσμικό πρόσωπο; Όταν *cring-άρουμε* με ένα δημόσιο και θεσμικό πρόσωπο σημαίνει ότι το εν λόγω πρόσωπο δεν ανταποκρίνεται στις προσδοκίες μας για το πώς όφειλε να συμπεριφερθεί σε αυτή την δημόσια εμφάνιση. Ακόμα και εάν το συγκεκριμένο δημόσιο πρόσωπο δεν έχει επίγνωση ότι παραβιάζει τους κοινωνικούς κανόνες⁹, ακόμα και εάν δεν αντιλαμβάνεται ότι προκαλεί

⁹ Στην συγκεκριμένη περίπτωση, η παραβίαση των κοινωνικών κανόνων συνδέεται με μία άλλη διάσταση του «cringe», η οποία αφορά το χάσμα γενεών μεταξύ των αποκαλούμενων «boomers» και των νέων, όπως αυτή εκδηλώνεται στα ψηφιακά και διαδικτυακά περιβάλλοντα. Η Gretchen McCulloch (2019) στο βιβλίο της «*Understanding the new rules of Language*» διαχωρίζει τους χρήστες του διαδικτύου ανάλογα με το υλικό που καταναλώνουν στο διαδίκτυο. Από τη μία πλευρά, οι «boomers» είναι αυτοί που βίωσαν τις απαρχές του Διαδικτύου, πειραματίστηκαν με την διαδικτυακή γλώσσα και συνειδητοποίησαν με δυσκολία το τί ήταν και τί δεν ήταν αποδεκτό στις ψηφιακές πλατφόρμες. Από την άλλη πλευρά, οι «Post Internet People» είναι οι χρήστες που συνδέθηκαν σε ένα Διαδίκτυο, στο οποίο κυριαρχούσαν μεγαλύτερη «ελευθερία» πλοήγησης και χρήση πλατφόρμων κοινωνικής δικτύωσης, όπως Facebook, Twitter, Instagram και Snapchat. Η νέα γενιά χρηστών εκτέθηκε σε περιεχόμενο, το οποίο κατανάλωνε η παλαιότερη γενιά και περιλάμβανε χιουμοριστικές φωτογραφίες και αστεία σε έναν υπερβολικό βαθμό (Jennings, 2022). Ο Don Caldwell, αρχισυντάκτης της σελίδας «*Know your Meme*», τονίζει ότι όποιος ήταν ολοκληρωτικά συνδεδεμένος στο Διαδίκτυο, είχε κουραστεί από τη χρήση αυτού του διαδικτυακού χιούμορ.

Το μειωμένο ενδιαφέρον που εκδηλώνεται από την νέα γενιά όσον αφορά την παρακολούθηση και κατανάλωση χιουμοριστικών gifs (κινούμενες εικόνες) δύναται να ερμηνευθεί σε όρους χάσματος γενεών. Το 2022, η εταιρεία Giphy εκτίμησε σημαντική μείωση των εσόδων της, καθώς το ενδιαφέρον των χρηστών για αυτό το περιεχόμενο έχει εξασθενήσει αισθητά (Hern, 2022). Αυτό, σύμφωνα με τον Ryan Broderick, Αμερικανό δημοσιογράφο και ειδήμονα θεμάτων κουλτούρας του internet, οφείλεται στο γεγονός ότι οι νεότεροι αποστασιοποιούνται από τη χρήση gif, διότι τα θεωρούν απαρχαιωμένα, δεν ανήκουν στην νέα εποχή και είναι υλικό που τους *cring-άρει* και απευθύνεται σε boomers.

μια αρνητική συναισθηματική αντίδραση στους άλλους, η διάσταση της ετεροντροπής συνεχίζει να υπάρχει στο κοινό.

Η κατανόηση του ρόλου που έχει το κοινό είναι ιδιαίτερα κρίσιμη, γιατί μία κατάσταση χαρακτηρίζεται ντροπιαστική¹⁰ (*embarrassing*), όταν αυτή μοιράζεται με τρίτους, όταν δηλαδή βιώνεται από κοινού. Η εικόνα του δημόσιου προσώπου ντροπιάζεται, γιατί ακριβώς οι πράξεις του εκτίθενται στα μάτια του κοινού και συνιστούν αντικείμενο κριτικής.

Τα δημόσια πρόσωπα είναι επιφανή: Βρίσκονται σε κεντρικούς θεσμούς της χώρας και προσωποποιούν κεντρικούς θεσμούς της χώρας. Για παράδειγμα, ένας κυβερνητικός αξιωματούχος λειτουργεί εξ' ονόματος της ταυτότητας του λαού που ανήκει, αποτελώντας θεσμική συμπαραδήλωση του ίδιου του κράτους. Οι ενέργειές του δεν είναι προσωπικές, αλλά φέρουν το αποτύπωμα του κράτους το οποίο αντιπροσωπεύει. Μια ντροπιαστική εικόνα του κυβερνητικού αξιωματούχου εκθέτει την εικόνα της χώρας και κατ' επέκταση την εικόνα των πολιτών, με αποτέλεσμα να κλονίζεται ένα στοιχείο της ταυτότητας τους και κυρίως της αυτο-εικόνας τους (*self-image*).

Σύμφωνα με την Feklyunina (2008), η αυτο-εικόνα είναι η γνωσιακή αναπαράσταση μιας χώρας για τους ανθρώπους που ταυτίζονται με αυτήν, καθώς και η αξιολόγηση και τα συναισθήματά τους για αυτήν. Η έμμεση ντροπή επηρεάζει το πώς βλέπει κάποιος τον εαυτό του ως μέλος της χώρας. Όταν *cring-άρουμε* με ένα εξέχον πρόσωπο της ελληνικής δημόσιας και πολιτικής σφαίρας, το οποίο εκτίθεται σε διεθνή ακροατήρια, τότε η έμμεση ντροπή αφορά την απεικόνιση τμήματος της ελληνικής ταυτότητας. Η τελευταία αποτελεί προϊόν στρατηγικής επικοινωνίας και το διακύβευμα μιας καλής εικόνας γύρω από αυτήν συνεπάγεται την προώθηση των συμφερόντων της χώρας στο εξωτερικό, αλλά και την ενδυνάμωση του αισθήματος της κοινής ταυτότητας στο εσωτερικό.

¹⁰ Μιλώντας για την έμμεση ντροπή, εμφανίζεται ο όρος «*vicarial embarrassment*» (Schwanebeck, 2021· Hye-Knudsen, 2018). Δεν χρησιμοποιείται ο όρος «*shame*», γιατί παρά το γεγονός ότι τόσο *embarrassment* μεταφράζονται στα ελληνικά ως ντροπή, εννοιολογικά έχουν διαφορές (Muller-Pinzler et al., 2015). Η έννοια «*shame*» περιγράφει τη ντροπή που κατακλύζει το άτομο σε προσωπικό επίπεδο και δεν εξωτερικεύεται, ενώ το «*embarrassment*» εξωτερικεύεται και βιώνεται, όταν υπάρχει ένα κοινό που θα κρίνει τη δημόσια συμπεριφορά και θα τη σχολιάσει. Στη παρουσίαση των εμπειρικών περιπτώσεων αναλύσεων της παρούσας έρευνας, δίνεται έμφαση στο «*embarrassment*», δεδομένου ότι συνδέεται με τη δημόσια συζήτηση και την επίδραση της στο κοινό.

Όταν η διεθνής εικόνα της χώρας παράγει αισθήματα αμηχανίας για το εσωτερικό ακροατήριο σημαίνει πως η αυτο-εικόνα των πολιτών βρίσκεται σε κρίση, σε οντολογικό κίνδυνο, δηλαδή δεν μπορεί να εξασφαλιστεί η βεβαιότητα ενός οντολογικά ασφαλούς συλλογικού υποκειμένου.

Η οντολογική ασφάλεια περιγράφει τη συγκρότηση της υπαρξιακής ταυτότητας (του *ανήκειν* σε μια ομάδα) και την αντίληψη μιας ολοκληρωμένης αίσθησης του εαυτού μας και της ομάδας μας (Giddens, 1991). Το εκάστοτε άτομο αποτελεί μέλος μιας ομάδας, μιας έσω-ομάδας, και η ύπαρξή του νοηματοδοτείται από τη συμμετοχή και την αναγνώριση αυτής της ομάδας, από την ταύτισή του με αυτήν καθώς και από την πλήρη κατανόηση του ποιος είναι, πού ανήκει και τι εικόνα θέλει να προβάλλει.

Σε μια περισσότερο κοινωνιολογικά εστιασμένη απόδοση, ο Giddens (1990· 1991) χρησιμοποιεί την οντολογική ασφάλεια για να εννοιολογήσει το βίωμα μιας υπαρξιακά συγκροτημένης ζωής. Η οντολογική ασφάλεια ορίζεται από τον ίδιο ως «η βιωμένη αίσθηση της τάξης και της συνέχειας στην ύπαρξη του υποκειμένου» (Giddens, 1991:35), καθώς και ως το αίσθημα που συμπεριλαμβάνει:

«Τις βεβαιότητες [του υποκειμένου] σχετικά με τη συνέχιση της ιδιαίτερης ταυτότητάς του και σχετικά με τη σταθερότητα του κοινωνικού και υλικού του περιβάλλοντος» (1990:92).

Η οντολογική ανασφάλεια είναι το ακριβώς αντίθετο: είναι η αποτυχία σύστασης μιας συμπαγούς και διαχρονικής υπαρξιακής ταυτότητας, την οποία ο Giddens (1991) περιγράφει ως την αποτυχία σύστασης μιας διαχρονικής και συμπαγούς σύλληψης της ύπαρξης, ως μια αποτυχία συγκρότησης της αντίληψης για την ίδια την αξία του «εν ζωή» (aliveness). Μια ακραία τιμή της οντολογικής ανασφάλειας οδηγεί στην αδυναμία σύστασης μιας συγκροτημένης εικόνας για την ίδια τη ζωή, καταλήγοντας στην απαξίωση του υποκειμενικού βιώματος. Η έννοια της ντροπής χρησιμοποιείται μεταφορικά στη μελέτη της οντολογικής ασφάλειας για να περιγράψει το πώς η αποσύνδεση από την ταυτότητα του εαυτού μπορεί να οδηγήσει τους κρατικούς δρώντες σε πολιτικές και κοινωνικές επιλογές οχύρωσης της οντολογικής ασφάλειας έναντι της φυσικής (Steele, 2008: 53-59). Αυτού του είδους η ντροπή ορίζεται από τον Giddens (1991:65) ως το άγχος ότι η αφήγηση στην οποία στηρίζεται η πληρότητα της βιογραφικής

αντίληψης είναι ανεπαρκής. Με άλλα λόγια, η ντροπή είναι μια έκφραση οντολογικής ανασφάλειας σε επίπεδο αυτο-εικόνας.

Συνοψίζοντας, η οντολογική ασφάλεια αποτελεί μια έννοια που εξηγεί την ανάγκη του ατόμου τόσο ως υποκειμένου όσο και ως μέλους της κοινωνίας να διατηρεί την αίσθηση και την εικόνα μια ύπαρξης με νόημα και συνέχεια στον ιδιαίτερο χρόνο και χώρο του. Η διατάραξη αυτής της αίσθησης ορίζεται ως οντολογική ανασφάλεια και αποτελεί μια αποφευκτέα κατάσταση τόσο για το υποκείμενο όσο και για το κοινωνικό σύνολο.

Τα ερωτήματα που τίθεται στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι πώς συνδέονται τα ανωτέρω με την έμμεση ντροπή και για ποιο λόγο αισθανόμαστε έμμεση ντροπή. Σύμφωνα με την παρούσα αναστοχαστική μελέτη, η έμμεση ντροπή βρίσκεται σε διαλεκτική με την έννοια της οντολογικής ανασφάλειας.

Το πρόσωπο με το οποίο *cring-άρουμε* δεν είναι ένας άγνωστος, αλλά κάποιος με τον οποίο συνδεόμαστε, μοιραζόμαστε κοινά ιδανικά και αφηγήσεις (Muller-Pinzler, 2016· Fortune & Newby-Clark, 2008). Η θέση μας μέσα στην ομάδα έχει σημασία μέσω της συμμετοχής μας σε αυτήν και όταν κάποιος προσβάλλει την εικόνα της έσω-ομάδας με τη συμπεριφορά του, δεν μιλάμε μόνο για κλωνισμό της ταυτότητας του ιδίου και του συνόλου, αλλά πρωτίστως για κλωνισμό τμήματος της προσωπικής ταυτότητας. Σύμφωνα με τη θεωρία της οντολογικής ασφάλειας, η ύπαρξή μας ως πρόσωπο, ως άτομο, βασίζεται στη συμμετοχή μας σε ένα κοινωνικό σύνολο με το οποίο έχουμε κοινές αναφορές, με αποτέλεσμα η ύπαρξη του ατόμου να συμπορεύεται με την ύπαρξη της ομάδας (Kinnvall & Mitzen, 2020:246). Οι περιπτώσεις έντονων στιγμών αμηχανίας από τους θεσμικούς αντιπροσώπους αυτής της ομάδας δύνανται να οδηγήσουν σε καταστάσεις οντολογικής ανασφάλειας, γιατί, αφενός αμφισβητείται η αξιοπιστία και η φήμη του προσώπου με το οποίο *cring-άρουμε* και αφετέρου τα ίδια τα υποκείμενα αμφιβάλλουν για τη θέση τους σε μια ομάδα που τους οδηγεί σε ντροπή.

Για να κατανοήσουμε καλύτερα τη σχέση έμμεσης ντροπής/*cringe* και οντολογικής ανασφάλειας, η έμμεση ντροπή αποδίδεται ως μορφή έμμεσου κοινωνικού πόνου. Όπως ο φυσικός πόνος δημιουργεί τραυματισμούς, πληγώνοντας τη σωματική ακεραιότητα (Eccleston &

Crombez 1999), έτσι λειτουργεί και ο κοινωνικός πόνος (Eisenberger et al., 2003), ο οποίος παράγει απειλές για τη κοινωνική ακεραιότητα του ατόμου (Miller, 2007).

Στη παρούσα έρευνα, οι στιγμές αμηχανίας και κοινωνικής αδεξιότητας συνιστούν τους παράγοντες που απειλούν την ταυτότητα της ομάδας. Ο κοινωνικός πόνος είναι έμμεσος, διότι η προσωπική ταυτότητα δεν κλονίζεται απευθείας από τις αμήχανες περιπτώσεις, αλλά μέσω της ταύτισης του ατόμου με την συλλογική κοινωνική ταυτότητα της ομάδας.

Δεν είναι μόνο τα άτοπα αστεία ή οι τούμπες, αλλά και οι πολιτικές επιλογές και κινήσεις, όπως η χρήση του λεξιλογίου, η επικοινωνιακή διαχείριση ενός συμβάντος, οι οποίες οδηγούν σε *cringe-άρισμα*. Η έμμεση ντροπή εκδηλώνεται σε διαφορετικά επίπεδα. Συνεπώς, σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να παρουσιαστούν διαφορετικές περιπτώσεις χρήσης *cringe* λόγου, ώστε η παρούσα μελέτη να συμβάλλει στον προβληματισμό για το εάν φαινόμενα που μπορεί να μοιάζουν ασύνδετα μεταξύ τους, στην πραγματικότητα σχετίζονται με τρόπους αναλυτικούς και ερμηνευτικούς. Η μεθοδολογική επιλογή της αναστοχαστικής ανάλυσης είναι συμβατή με τη φύση της παρούσας μελέτης επικουρώντας το συνθετικό της έργο.

3. Μεθοδολογία

Ο προβληματισμός της παρούσας μελέτης περιστρέφεται γύρω από την έννοια του «*cringe*» και τη συσχέτισή του με την οντολογική ασφάλεια. Προκειμένου να διερευνηθεί αυτή τη σχέση χρησιμοποιήθηκε η αναστοχαστικο-κριτική μέθοδος ανάλυσης (*reflective analysis*).

Η Fook (1999: 202) ορίζει ότι αυτή η προσέγγιση βασίζεται στη γνώση που παράγεται τόσο εμπειρικά όσο και αυτοστοχαστικά και σε μια διαδικασία αλληλεπίδρασης αυτών των δύο, με σκοπό να αναλυθούν και να ερμηνευθούν σχέσεις ισχύος, δομές και τρόποι σκέψης. Επομένως, η προσέγγιση αυτή συνδυάζει στοιχεία από την ερμηνευτική και την κριτική προσέγγιση (Osmond & Darlington, 2005).

Η αναστοχαστικο-κριτική μέθοδος ανάλυσης έχει χρησιμοποιηθεί σε πληθώρα τομέων τόσο από τις θετικές όσο και από τις ανθρωπιστικές επιστήμες και έχει λάβει σε κάθε μία από αυτές διαφορετικό νόημα (Boxer,

1979; Ruth-Sahd, 2003; Guichon, 2009; Duffy, 2007; Wasfy et al., 2021). Η εν λόγω μέθοδος τείνει προς τον προβληματισμό και την αυτο-κριτική (Rich et al. 2013). Αυτό που διαφοροποιείται σε κάθε εφαρμογή της είναι η στοχοθεσία της. Σε ορισμένες περιπτώσεις χρησιμοποιείται για την βελτίωση μιας προσπάθειας, ενώ σε άλλες για την ανοικοδόμηση έπειτα από μια αποτυχία. Η γενική συμπεριληπτική παράμετρος είναι η αναζήτηση λύσης σε ένα πρόβλημα. Στην παρούσα έρευνα, το πρόβλημα που απασχόλησε την ερευνητική ομάδα ήταν η οντολογική ανασφάλεια.

Αντιδρώντας σε μια σειρά από ερεθίσματα, τα υποκείμενα της έρευνας (ερευνήτριες και ερευνητές) περιγράφουν την οπτική τους σχετικά με το ερμηνευτικό παράδειγμα και αναζητούν τους παράγοντες που διαμορφώνουν αυτή την αντίληψη (κριτικό παράδειγμα). Αναφορικά με το ερμηνευτικό τμήμα του στοχασμού, τα μέλη της ερευνητικής ομάδας επεξεργάζονται τη συναισθηματική τους αντίδραση στα ερεθίσματα. Στη συνέχεια, προβληματίζονται για τους κοινωνικούς και πολιτικούς παράγοντες που τους οδηγούν σε αυτή την αντίδραση, δίνοντας ιδιαίτερη προσοχή στους διεθνολογικούς παράγοντες. Επιμέρους συμπεράσματα προκύπτουν από τη διαδικασία, καταλήγοντας στην συγκρότηση ενός ταξινομικού συστήματος αναλυτικών κατηγοριών για το εύρος του «cringe» και για τους παράγοντες ερμηνείας του. Το ταξινομικό αυτό σύστημα αποτελείται από τις κατηγορίες «συναίσθημα», «πρόσωπο», «τόπος», «καθαυτό γεγονός» και «αυτο-εικόνα». Στη βάση αυτών των κατηγοριών γίνεται η ανάλυση των επιμέρους περιπτώσιολογικών αναλύσεων.

Εξετάζονται τρεις περιπτώσεις: Η συνέντευξη του Έλληνα Πρωθυπουργού, Κυριάκου Μητσοτάκη, στο διεθνές συνέδριο «Innovative Greeks», η συνέντευξη του Έλληνα Πρωθυπουργού, Αλέξη Τσίπρα, στο ετήσιο συνέδριο του Clinton Global Initiative και η δημοσιογραφική συζήτηση μεταξύ του Κυβερνητικού Εκπροσώπου, Νίκου Οικονόμου, της δημοσιογράφου Ράνιας Τζίμα και του επίσης δημοσιογράφου Γιάννη Πρετεντέρη σχετικά με ζητήματα εθνικής ασφάλειας και αντικατασκοπίας και πανδημίας.

4. Ανάλυση περιπτώσεων

1η περίπτωση: Συνέντευξη Έλληνα Πρωθυπουργού, Κυριάκου Μητσοτάκη στο διεθνές συνέδριο «Innovative Greeks» περί προηγμένης ευρυζωνικότητας στην Ελλάδα (Μάρτιος 2021).

Το διεθνές συνέδριο «Innovative Greeks» συνιστά μια παρουσίαση των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων στην Ελλάδα με στόχο την προσέλκυση επενδύσεων στη χώρα. Σε κάθε περίπτωση, η ομιλία του εκάστοτε Έλληνα Πρωθυπουργού αποτελεί το σημαντικότερο μέρος της συγκεκριμένης διοργάνωσης. Κατά τη διάρκεια της ομιλίας του, λοιπόν, ο Κυριάκος Μητσοτάκης προβαίνει σε μια εκθείαση της ευρυζωνικότητας και της προηγμένης συνδεσιμότητας 5G στο χώρο των επιχειρήσεων στην Ελλάδα. Μάλιστα, ορίζει την ευρυζωνικότητα της Ελλάδας ως το μείζον συγκριτικό πλεονέκτημα της χώρας. Ωστόσο, στα αμέσως επόμενα λεπτά, την στιγμή που αναφέρει πως: «οποιοσδήποτε μπορεί να εργάζεται από οποιοδήποτε μέρος της Ελλάδας ανεξαρτήτως της έδρας της εταιρείας απασχόλησής του», η διαδικτυακή εικόνα του Πρωθυπουργού «παγώνει» και οι συντονιστές της συζήτησης ενημερώνουν το κοινό πως έχει προκύψει πρόβλημα στην σύνδεση Ίντερνετ της υβριδικής επικοινωνίας τους. Το συγκεκριμένο περιστατικό αποκαλύπτει σε ζωντανό χρόνο ότι όσα λέει ο Πρωθυπουργός δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα της Ελλάδας.

Βλέποντας την συντονίστρια να παραμένει σιωπηλή περιμένοντας τον Έλληνα Πρωθυπουργό να επανασυνδεθεί, οι ερευνητές αισθάνονται άβολα και αμήχανα παρακολουθώντας τη συντονίστρια του συνεδρίου να πρέπει να διαχειριστεί την ομαλή διεξαγωγή της εκδήλωσης. Ακούν τον Έλληνα Πρωθυπουργό να προβάλλει τα θετικά της ευρυζωνικότητας στην Ελλάδα και, ξαφνικά, ούτε βλέπουν την εικόνα του ούτε ακούν τη φωνή του. Το αναπάντεχο αυτό γεγονός εκθέτει τον Πρωθυπουργό στα μάτια τόσοσων ανθρώπων. Καθ' όλη τη διάρκεια της αμηχανίας, ο Πρωθυπουργός είναι αμέτοχος: Δεν μπορεί να παρέμβει στην κατάσταση για να άρει την αναντιστοιχία λόγων και έργων. Με αυτόν τον τρόπο δημιουργείται ένα «μούδιασμα» και ένα ρίγος αμηχανίας τόσο στο ακροατήριο όσο και στη συντονίστρια. Παρατηρείται μια διαδικασία συνεπαγωγής, όπου η αμηχανία εναλλάσσεται από το κοινό στη συντονίστρια και από τη συντονίστρια «πίσω» στο κοινό.

Τι καθιστά, όμως, το συγκεκριμένο περιστατικό ένα στιγμιότυπο έμμεσης ντροπής που «πληγώνει» την αυτο-εικόνα και την ταυτότητα του Έλληνα;

Πρώτα απ' όλα, το πρόσωπο που πραγματοποιεί την συγκεκριμένη πράξη αμηχανίας. Ο Κυριάκος Μητσοτάκης μιλάει εξ' ονόματος του ελληνικού λαού. Δεύτερον, ο τόπος. Το συγκεκριμένο συνέδριο αποτελεί την εκδήλωση-ορόσημο για τον κόσμο των ξένων επενδύσεων. Όσα ειπωθούν ή συμβούν καθ' όλη τη διάρκεια του συγκεκριμένου συνεδρίου πρόκειται να διαδραματίσουν έναν κομβικό ρόλο στην απόφαση των ενδιαφερόμενων επενδυτών να ξεκινήσουν δραστηριότητες στην Ελλάδα. Τρίτον, αμηχανία προκαλεί το καθαυτό γεγονός και τα συναφή συμπεράσματά του, διότι η ισχύουσα πραγματικότητα αποδομεί άμεσα την ισχυριζόμενη πραγματικότητα. Την στιγμή που η δυνατότητα συνδεσιμότητας σε υψηλότερης ποιότητας Ίντερντ στην Ελλάδα σε σχέση με τα περισσότερα κράτη της Ευρώπης εκθειάζεται και αναδεικνύεται ως το κυριότερο πλεονέκτημα για την προσέλκυση επενδύσεων στην χώρα, η υβριδική παρέμβαση του Πρωθυπουργού στο διεθνές συνέδριο διακόπτεται, αποδεικνύοντας πως τίποτα από όσα ειπώθηκαν δεν ισχύει. Πραγματοποιείται ένας διασुरμός της εικόνας της Ελλάδας ως αναξιόπιστο μέρος διεξαγωγής επενδύσεων που οδηγεί σε ένα αίσθημα ντροπής και απογοήτευσης σχετικά με την ικανότητα της Ελλάδας να «ωριμάσει».

Τέλος, στο πλαίσιο του διασुरμού ελλοχεύει ένας ακόμη κίνδυνος, ο οποίος αιτιολογεί το αίσθημα ντροπής σε επίπεδο αυτο-εικόνας. Είναι ο κίνδυνος ανακύκλωσης ενός στερεότυπου που επικρατεί στην προσλαμβανόμενη εικόνα των Ελλήνων και «απειλεί» να εισχωρήσει στην αυτο-εικόνα των Ελλήνων: «Ο Έλληνας είναι αναξιόπιστος, δεν είναι άξιος εμπιστοσύνης, δεν εννοεί ποτέ αυτά που λέει! Για αυτόν τον λόγο πρέπει πάντα να είσαι επιφυλακτικός απέναντι σε αυτόν και σε όσα λέει!». Το στίγμα του αναξιόπιστου ευρωπαίου εταίρου δεν μπόρεσε να αποκολλήσει από την εικόνα της Ελλάδας και την ταυτότητα του Έλληνα μέχρι να καταφέρει η χώρα να «βγει» από τα μνημόνια και να αποκαταστήσει την εικόνα του έμπιστου εταίρου στο τραπεζικό και χρηματοπιστωτικό σύστημα. Το παρόν γεγονός αναζωπυρώνει τέτοιες αφηγήσεις για τους Έλληνες.

2η περίπτωση: Συνέντευξη του Έλληνα Πρωθυπουργού, Αλέξη Τσίπρα, στο ετήσιο συνέδριο του *Clinton Global Initiative* στη Νέα Υόρκη (Σεπτέμβριος 2015).

Στο ετήσιο συνέδριο του *Clinton Global Initiative* στη Νέα Υόρκη συμμετέχει ο Έλληνας Πρωθυπουργός, Αλέξης Τσίπρας. Σε μια εκδήλωση όπου συγκεντρώνει το ενδιαφέρον της παγκόσμιας κοινότητας γύρω από τις επενδύσεις, ο Αλέξης Τσίπρας παρουσιάζει δυσκολία στην κατανόηση της αγγλικής γλώσσας, αδυνατώντας να διαχειριστεί τις ερωτήσεις που του τίθενται από τον Bill Clinton. Ο τέως Πρωθυπουργός δεν μπορεί να απαντήσει με σαφήνεια και στον χώρο επικρατεί αμήχανο γέλιο.

Σε επίπεδο συναισθηματικής ανάλυσης, η συναισθηματική αντίδραση είναι αμηχανία, γιατί ο Πρωθυπουργός της Ελλάδας δεν γνωρίζει καλά αγγλικά, δηλαδή την κοινά αποδεκτή διεθνή γλώσσα επικοινωνίας. Προκαλεί γέλιο το γεγονός ότι το περιστατικό εξελίσσεται ζωντανά, όχι επειδή είναι πραγματικά αστείο, αλλά γιατί διεγείρει μια αυθόρμητη ανάγκη εξωτερίκευσης της ετεροντροπής μέσω αμήχανου γέλιου. Κάτι στο οποίο παρατηρούμε να προβαίνει και το κοινό που παρακολουθεί ζωντανά την συνέντευξη.

Τι καθιστά, όμως, το συγκεκριμένο περιστατικό ένα στιγμιότυπο έμμεσης ντροπής που εν δυνάμει «πληγώνει» την αυτο-εικόνα και την ταυτότητα του Έλληνα;

Πρώτα από όλα, το ίδιο το πρόσωπο, δηλαδή η θεσμική υπόσταση του πρωταγωνιστή. Ο Αλέξης Τσίπρας δεν παρευρίσκεται στο συγκεκριμένο συνέδριο ούτε ως επιστήμονας ούτε ως επενδυτής, αλλά ως ο Πρωθυπουργός ενός έθνους-κράτους. Επομένως, λειτουργεί ως συμπαραδήλωση της ελληνικής πολιτείας και κοινωνίας. Δεύτερον, ο τόπος. Η στιγμή αμηχανίας πραγματώνεται κατά τη διάρκεια ενός συνεδρίου, το οποίο συγκεντρώνει το ενδιαφέρον της παγκόσμιας κοινότητας γύρω από τις επενδύσεις. Επομένως, η εικόνα που σχηματίζεται για τον Πρωθυπουργό έχει αντίκτυπο στην εικόνα της Ελλάδας και των Ελλήνων. Τρίτον, η *cringe* διάσταση βρίσκεται στο καθ' αυτό περιστατικό. Τους καλοκαιρινούς μήνες του 2015, η Ελλάδα προήλθε από μια έντονα πολιτική αστάθεια λόγω των οικονομικών αναταραχών. Επικράτησε η εικόνα μιας Ελλάδας που δεν μπορεί να διαχειριστεί σωστά την οικονομία, που αδυνατεί να προσαρμοστεί στις συνθήκες του σύγχρονου

κόσμου - χαρακτηριστικά που μεταφέρθηκαν έντονα στην ταυτότητα και εικόνα του Έλληνα. Η κακή χρήση της αγγλικής γλώσσας, η αδυναμία κατανόησης και οι παύσεις αμηχανίας μεταφέρονται, με τη σειρά τους, από τον Πρωθυπουργό στην ταυτότητα και στην διεθνή εικόνα του Έλληνα και «απειλούν» να της προσδώσουν στερεότυπα ακαλλιέργητου Ευρωπαίου. Τέτοια στερεότυπα μεταβιβάζονται από την διεθνή εικόνα στην αυτο-εικόνα των Ελλήνων, προωθώντας καταστάσεις οντολογικής ανασφάλειας στο εσωτερικό της χώρας. Η συλλογική και προσωπική ταυτότητα του Έλληνα πολίτη διαρρηγνύεται από την ντροπή που παράγεται μέσω του ελλιπούς γλωσσικού εγγραμματισμού του Πρωθυπουργού της χώρας.

Σε επίπεδο αυτο-εικόνας, το στερεότυπο του ακαλλιέργητου Ευρωπαίου μετατρέπεται στην εικόνα του «Έλληνα ως κομπογιαννίτη», του « Έλληνα ως φτωχού ξαδέρφου στην ευρωπαϊκή οικογένεια». Πρόκειται για ένα διαχρονικό οντολογικό σύνδρομο κατωτερότητας, το οποίο ξορκίζεται περιστασιακά με αναφορές περί προγονικού μεγαλείου, αλλά στη συγχρονία επιστρέφει δυναμικότερα, αποδίδοντας στον Έλληνα τα χαρακτηριστικά του ελλιπούς και του ανεπαρκούς.

3η περίπτωση: Δημοσιογραφική συζήτηση μεταξύ του κυβερνητικού εκπροσώπου, Νίκου Οικονόμου, της δημοσιογράφου Ράνιας Τζίμα και του δημοσιογράφου Γιάννη Πρετεντέρη σχετικά με ζητήματα εθνικής ασφάλειας, αντικατασκοπίας και πανδημίας του *COVID-19* στο κεντρικό δελτίο ειδήσεων του *MEGA Channel* (20 Μαρτίου 2023).

Η δημοσιογράφος Ράνια Τζίμα θέτει στον κυβερνητικό εκπρόσωπο, Νίκο Οικονόμου, ερώτημα σχετικά με ενδεχόμενη παρακολούθηση των Ελλήνων πολιτών που εγράφησαν στην πλατφόρμα του *emvolio.gr*. Η ερώτηση εγείρεται μετά την αποκάλυψη των *New York Times* πως η Artemis Seaford, σύμβουλος της Κυβέρνησης σε διάφορα πολιτικά ζητήματα, παρακολουθείτο από την Ε.Υ.Π. και το *Predator*¹¹ μέσω της πλατφόρμας του *emvolio.gr*. Η συζήτηση περιστρέφεται γύρω από ζητήματα κυβερνοασφάλειας, παρακολούθησης μέσω υβριδικών λογισμικών

¹¹ Το Predator (Stamouli, 2022) είναι ένα είδος κακόβουλου λογισμικού, το οποίο ενεπλάκη στο σκάνδαλο των υποκλοπών στην Ελλάδα, καθώς χρησιμοποιήθηκε για να παρακολουθούνται οι δραστηριότητες μιας μακράς λίστας ονομάτων κρατικών αξιωματούχων, δημοσιογράφων και επιχειρηματιών.

συστημάτων και παράνομης χρήσης των δεδομένων των χρηστών του *emvolio.gr* για την εξυπηρέτηση κυβερνητικών σκοπών. Καθ' όλη τη διάρκεια της συζήτησης, ο δημοσιογράφος Γιάννης Πρετεντέρης παρακολουθεί με εμφανή απορία τα όσα διατυπώνονται. Μέχρι την στιγμή που επιθυμεί να θέσει το δικό του ερώτημα και, τότε, αποκαλύπτεται ο ψηφιακός αναλφαβητισμός του σχετικά με ζητήματα κυβερνοασφάλειας και υβριδικής τεχνολογίας, λέγοντας: «*Δηλαδή, της έκαναν εμβόλιο με παράνομο λογισμικό; Τι της έκαναν της γυναίκας;*». Η ερώτηση συνοδεύεται από τη χαρακτηριστική χειρονομία που αναπαριστά την εικόνα μιας εμβολιαστικής σύριγγας να εισέρχεται στο βραχίονα του ομιλητή. Η σιωπή που επικρατεί μαρτυρά την αμηχανία και την έμμεση ντροπή των παρευρισκόμενων σχετικά με τα λεγόμενα του Γιάννη Πρετεντέρη.

Προχωρώντας στην ανάλυση, τίθεται το ερώτημα: Ποια είναι η πρώτη συναισθηματική αντίδρασή παρακολουθώντας το σχετικό βίντεο; Η αίσθηση αμηχανίας εξωτερικεύεται όχι μόνο από τις λεκτικές παρεμβάσεις του Γιάννη Πρετεντέρη, αλλά και από τη γλώσσα του σώματος. Όταν η Ράνια Τζίμα αναφέρει για πρώτη φορά την ηλεκτρονική πλατφόρμα του *emvolio.gr*, ο Γιάννης Πρετεντέρης ξαφνιάζεται, ανοίγει διάπλατα τα μάτια και προβληματίζεται εμφανώς. Απόδειξη της αμηχανίας που επικρατεί στο χώρο αποτελεί το γεγονός ότι η Ράνια Τζίμα γυρίζει το κεφάλι της με αγανάκτηση, όταν ο Γιάννης Πρετεντέρης διερωτάται εάν έχουν κάνει στην *Artemis Seaford* εμβόλιο με το παράνομο λογισμικό.

Όλα τα παραπάνω αποτελούν άβολα στιγμιότυπα. Όμως, τι καθιστά το συγκεκριμένο περιστατικό ένα στιγμιότυπο έμμεσης ντροπής που «πληγώνει» την ελληνική αυτο-εικόνα;

Καταρχάς, το πρωταγωνιστικό πρόσωπο: Το συγκεκριμένο πρόσωπο αποτελεί ένα διακεκριμένο και αναγνωρίσιμο δημοσιογράφο του οποίου το όνομα και η παρουσία έχει ταυτιστεί διαχρονικά με το σχολιασμό των σημαντικών γεγονότων στα κεντρικά δελτία ειδήσεων. Ένας διακεκριμένος δημοσιογράφος που στη συγκεκριμένη περίπτωση, όμως, αδυνατεί να ενημερώσει σωστά τους Έλληνες πολίτες λόγω της έλλειψης βασικών γνώσεων σε ζητήματα κυβερνοασφάλειας και υβριδικής τεχνολογίας. Με αυτόν τον τρόπο, το κοινό καταβάλλεται από ένα εν δυνάμει αίσθημα αμηχανίας, καθώς αναγνωρίζει πως είναι σε θέση να κατανοεί καλύτερα τα

γεγονότα και τις ειδήσεις απ' ότι μπορούν οι δημοσιογράφοι που βρίσκονται σε θέσεις-κλειδιά προκειμένου να σχολιάζουν, να επεξηγούν και να ενημερώνουν. Δεύτερον, σημασία έχει ο τόπος. Το περιστατικό διαδραματίζεται στο κεντρικό δελτίο ειδήσεων του *MEGA Channel*, το οποίο παρακολουθεί καθημερινά ένα μεγάλο ποσοστό Ελλήνων πολιτών κάθε ηλικίας, προκειμένου να κατανοήσει γεγονότα και να ενημερωθεί σωστά. Η απόφαση ενός τόσο μεγάλου καναλιού να διατηρήσει στο σχολιασμό των ειδήσεων έναν δημοσιογράφο που διατυπώνει ένα τέτοιου είδους σχόλιο προκαλεί δυνητικά αισθήματα ντροπής στο κοινό σχετικά με το επίπεδο και την ποιότητα ενημέρωσης που προσφέρεται από κανάλια πανελλαδικής εμβέλειας. Τρίτον, το «cringe» βρίσκεται στο καθ' αυτό περιστατικό. Η απόδειξη της ελλιπούς ενημέρωσης εκ μέρους των δημοσιογράφων, οι οποίοι διακρίνονται από ψηφιακό αναλφαριθμητισμό και έλλειψη βασικών γνώσεων γύρω από ζητήματα κυβερνοασφάλειας, δημιουργεί την αίσθηση μιας αυτο-εικόνας για τους Έλληνες ότι πρόκειται για ένα ημιμαθή λαό που αδυνατεί να ενημερώνεται ορθά και συνεπώς αδυνατεί να έχει σωστή άποψη και στάση απέναντι στα γεγονότα που τον περιτριγυρίζουν. Ο κλονισμός της ταυτότητας οδηγεί σε οντολογική ανασφάλεια εξαιτίας των δημοσιογραφικών παραγόντων που έχουν αναλάβει την ενημέρωση των πολιτών δίχως να έχουν τη δυνατότητα να ανταποκριθούν στο ανάλογο καθήκον.

5. Συζήτηση

Η παρούσα μελέτη αποτελεί την αρχή του προβληματισμού σχετικά με την αναλυτική σύνθεση των ανωτέρω θεωρητικών εργαλείων, προτείνοντας πως ένα σύστημα το οποίο μελετά την ετεροντροπή για τα δημόσια πρόσωπα υπό το πρίσμα των επιδράσεων της στην οντολογική ασφάλεια μπορεί να αποτελείται από τις κατηγορίες της συναισθηματικής αντίδρασης στο ερέθισμα, της αντίληψης της θέσης του πρωταγωνιστικού προσώπου, της κατανόησης του χώρου στον οποίο συμβαίνει το γεγονός, της δυναμικής του καθαυτού γεγονότος και της αντανάκλασης στην αυτο-εικόνα του υποκειμένου που *cring-άρει*. Παρουσιάζοντας τρεις περιπτώσιολογικές αναλύσεις γίνεται αναλυτική εφαρμογή της ανωτέρω ταξινομικής πρότασης. Η αιτία που αισθανόμαστε έμμεση ντροπή μπροστά σε τέτοιου είδους περιπτώσεις βρίσκεται στην αντίθεση σε κοινωνικά εμποδωμένες στάσεις οι

οποίες σωρευτικά δομούν μια κοινή ταυτότητα, την ταυτότητα του *cring-αρισμένου Έλληνα*.

Τα «αμήχανα» περιστατικά θέτουν σε κίνδυνο τη διεθνή εικόνα της Ελλάδας, αλλά και την αυτο-εικόνα των Ελλήνων.

Τα ερωτήματα που γεννώνται είναι αρκετά. Ακόμα και αν υπάρχει οντολογική ανασφάλεια, τι σημαίνει αυτό στην πράξη; Είναι σε θέση το «*cringe*» να μετατραπεί σε εμπεδωμένη στάση και να εντείνει την οντολογική ανασφάλεια, δημιουργώντας αμφιβολίες για την αυτο-εικόνα, την ταυτότητα και, τελικά, τη δυναμική του εσωτερικού μετώπου ενός κράτους; Ο *cring-αρισμένος Έλληνας* κρύβει το πρόσωπό του να μην βλέπει τα συγκεκριμένα πολιτικά πρόσωπα ή κρύβεται συνολικά από το «Πολιτικό», από την έννοια του Πολιτικού, από το δημόσιο χώρο, από την έννοια του Πολίτη; Κρύβεται για να μην ντρέπεται, να μην νιώθει αμηχανία ή μήπως προτιμάει να *cring-άρει* δημόσια στα *social media*, ώστε να αποβάλει τον συγκεκριμένο κοινωνικό πόνο με το μοίρασμά του με άλλους που νιώθουν την ίδια αμηχανία;

Το οντολογικά ανασφαλές υποκείμενο αυτής της χώρας βρίσκει οντολογική ασφάλεια σε αυτή τη νέα κριτική συλλογική ταυτότητα; Πώς μπορούν να μελετηθούν συστηματικά αυτά τα ερωτήματα και οι προεκτάσεις τους;

Βιβλιογραφία

Boxer, P. 1979. "Reflective analysis". *International Journal of Man-Machine Studies*. 11(5): 547-584.

Dickson, A., & Courea, E. 2023. *Rishi Sunak has an image problem: Tories fear he's just a bit 'cringe'*. POLITICO. <https://www.politico.eu/article/uk-pm-rishi-sunak-toriy-leadership-worry-cringe>.

Duffy, A. 2007. "A concept analysis of reflective practice: Determining its value to nurses". *British Journal of Nursing*, 16(22).

Eccleston, C., & Crombez, G. 1999. "Pain demands attention: A cognitive-affective model of the interruptive function of pain". *Psychol Bull*, 125(3): 356-66.

- Eisenberger, N., Lieberman, M. D., & Williams, K. D. 2003. “Does rejection hurt? An FMRI study of social exclusion”. *Science*, 302(5643): 290-2.
- Feklyunina, V. 2008. “Battle for Perceptions: Projecting Russia in the West”. *Europe-Asia Studies*. 60(4): 605-629.
- Fook, J. 1999. “Critical reflectivity in education and practice”. In *Transforming Social Work*, edited by Bob Pease & Jan Fook. Allen & Unwin, St Leonards.
- Fortune, J.L., Newby-Clark, I.R. 2008. “My friend is embarrassing me: exploring the guilty by association effect”. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95: 1440–9.
- Giddens, A. (1990), *The Consequences of Modernity*, Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. 1991. *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Stanford University Press.
- Guichon, N. 2009. “Training future language teachers to develop online tutors’ competence through reflective analysis”. *ReCALL*, 21(2): 166-185.
- Hern, A. 2022, September 16. ‘Gifs are cringe’: How Giphy’s multimillion-dollar business fell out of fashion. The Guardian. <https://www.theguardian.com/technology/2022/sep/16/gifs-are-cringe-and-for-boomers-giphy-claims-in-meta-takeover-filing>.
- Hye-Knudsen, M. 2018. “Painfully Funny: Cringe Comedy, Benign Masochism, and Not-So-Benign Violations”. *Leviathan: Interdisciplinary Journal in English*, (2): 13-31.
- Jennings, R. 2022, December 19. “Toward a unified theory of “millennial cringe””. Vox. <https://www.vox.com/the-highlight/23466389/millennials-cringe-epic-bacon>
- Jesus, S., Costa, A., Simões, G., Dias Dos Santos, G., Alcaface, J., & Garrido, P. 2022. “THAT’S SO CRINGE: Exploring the Concept of Cringe or Vicarious Embarrassment and Social Pain”. *European Psychiatry*, 65(S1): 669-670.
- Kinnvall, C., & Mitzen, J. 2020. “Anxiety, fear, and ontological security in world politics: Thinking with and beyond Giddens”. *International Theory*, 12(2), 240-256.

- McCulloch, G. 2019. *Because Internet: Understanding the New Rules of Language*. Penguin Publishing Group.
- Miller, R. S. 2007. *The Self-Conscious Emotions: Theory and Research*. The Guilford Press.
- Muller-Pinzler, L., Rademacher, L., Paulus, F. M., & Krach, S. 2016. “When your friends make you cringe: Social closeness modulates vicarious embarrassment-related neural activity”. *Social Neuroscience Lab, Department of Psychiatry and Psychotherapy, University of Lu” Beck*, 11(3): 466-75.
- Osmond, J., & Darlington, Y. 2005. “Reflective analysis: Techniques for facilitating reflection”. *Australian Social Work*, 58(1): 3-14.
- Rich S, Graham M, Taket A and Shelley J 2013, “Navigating the terrain of lived experience: The value of lifeworld existentials for reflective analysis”, *International Journal of Qualitative Methods*. 12(1): 498-510.
- Ruth-Sahd, L. A. 2013. “Reflective Practice: A Critical Analysis of Data-Based Studies and Implications for Nursing Education”. *Journal of Nursing Education*, 42(11): 488–497.
- Schwanebeck, W. 2021. “Introduction to Painful Laughter: Media and Politics in the Age of Cringe”. *Institute of English and American Studies, Technische Universität Dresden*, 10(4).
- Scott, J. 2018, October 3. *Why was Theresa May dancing? And did it work?* BBC. <https://www.bbc.com/news/uk-politics-45733370>
- Stamouli, N. 2022, November 5. *Greece’s spyware scandal expands further*. POLITICO. <https://www.politico.eu/article/greece-spyware-scandal-cybersecurity/>
- Steele, B. J. (2008), *Ontological Security in International Relations: Self-Identity and the IR State*, New York Routledge.
- Valpuri-Mayer, A., Paulus, F. M., & Krach, S. 2021. “A Psychological Perspective on Vicarious Embarrassment and Shame in the Context of Cringe Humor”. *Humanities*, 10(4), 110.
- Wasfy, N. F., Abouzeid, E., Nasser, A, A., Ahmed, S, A., Youssry, I., Hegazy, N, N., Shehata M, H, K., Kamal, D., & Atwa, H. 2021. “A guide for evaluation of online learning in medical education: a qualitative reflective analysis”, *BMC Medical Education*, 21(1).

Η ΡΗΤΟΡΙΚΗ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ ΤΗΣ ΟΜΟΦΥΛΙΑΣ ΣΤΙΣ ΟΜΙΛΙΕΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΡΕΤΖΕΠ ΤΑΓΙΠ ΕΡΝΤΟΓΑΝ ΣΤΟΝ ΟΗΕ

Αθηνά Λημνιούδη¹² - Πανεπιστήμιο Πειραιώς
Δήμητρα Σουρμελή¹³ - Πανεπιστήμιο Πειραιώς

Περίληψη

Η ομοφυλία είναι η αρχή που ορίζει ότι η επικοινωνία μεταξύ ομοίων επιτυγχάνεται σε μεγαλύτερο βαθμό σε σχέση με αυτή μεταξύ ανόμοιων. Η αρχή αυτή ισχύει τόσο στο επίπεδο ατόμων όσο και σε αυτό των κρατών. Στην παρούσα έρευνα εξετάζεται η στρατηγική αξιοποίηση της αρχής της ομοφυλίας στο συγκείμενο της διεθνοπολιτικής ρητορικής. Πιο συγκεκριμένα, η ομοφυλία προσεγγίζεται ως εργαλείο κατασκευής κοινών ταυτοτήτων εντός των διεθνοπολιτικών αφηγήσεων ενός ηγέτη, εστιάζοντας στον τρόπο με τον οποίο ο ηγέτης αυτός επιχειρεί να επικοινωνήσει αποτελεσματικά με ένα διεθνές ακροατήριο προς ικανοποίηση συγκεκριμένων στόχων. Η περιπτωσιολογική ανάλυση επικεντρώνεται στο λόγο του Προέδρου της Τουρκικής Δημοκρατίας, Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών.

Λέξεις-κλειδιά: Ομοφυλία, στρατηγική επικοινωνία, λόγος του ηγέτη, ταυτότητα, διακρατικές σχέσεις.

¹² Υποψήφια Διδάκτωρ, Ερευνήτρια Εργαστηρίου Στρατηγικής Επικοινωνίας & Μέσων Ενημέρωσης, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Πειραιώς - dathlimn@gmail.com.

¹³ Δόκιμη Ερευνήτρια Εργαστηρίου Στρατηγικής Επικοινωνίας & Μέσων Ενημέρωσης, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Πειραιώς - dimitrasrm8@gmail.com.

Abstract

Homophily is the principle which defines that communication between similar is achieved to a greater extent than between dissimilar. This principle applies both at the level of individuals and at that of states. In the present research, the strategic utilization of the principle of homophily in the context of international political rhetoric is examined. More specifically, homophily is approached as a tool for constructing common identities within a leader's international political narratives, focusing on how that leader attempts to effectively communicate with an international audience to achieve specific goals. The case study focuses on the speech of the President of the Republic of Turkey at the United Nations.

Keywords: Homophily, strategic communication, leader's speech, identity, interstate relations.

1. Εισαγωγή

Οι ομιλίες των επικεφαλής των χωρών μελών στη Γενική Συνέλευση του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών συνιστούν επικοινωνιακά γεγονότα, η ανάλυση των οποίων αποκαλύπτει επικοινωνιακές στρατηγικές και μεθόδους πειθούς (Ghanem & Speicher, 2017). Οι ομιλίες αυτές συνήθως εκφράζουν την οπτική κάθε κράτους για την παγκόσμια κατάσταση με έμφαση στις ιδιαίτερες ανησυχίες του για ενδοκρατικά ή διεθνοπολιτικά ζητήματα. Η υιοθέτηση μιας αποτελεσματικής ρητορικής από τους ομιλητές, ηγέτες ή εκπροσώπους χωρών καθίσταται αναγκαία, προκειμένου να απευθυνθούν αποτελεσματικά σε διαφορετικά από τη δική τους κουλτούρα ακροατήρια (Labbé & Savoy, 2021). Οι ομιλίες στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ αποτελούν ένα προνομιακό υλικό για να εξεταστεί η διεθνοπολιτική ρητορική επικοινωνία και πειθώ.

Ταυτόχρονα, ο εκφερόμενος στη Γενική Συνέλευση λόγος εκφράζει αξιακά συστήματα, συγκροτεί ετερότητες και δομεί ταυτότητες. Ο διπλός ρόλος του λόγου αυτού ως έκφραση ταυτοτήτων και ως μορφή στρατηγικής

επικοινωνίας τον καθιστά προνομιακό πεδίο για την ανάλυση του φαινομένου της ομοφυλίας. Η παρούσα έρευνα αντλεί από τα πεδία της Ρητορικής Κριτικής, της Στρατηγικής Επικοινωνίας και των Διεθνών Σχέσεων. Επικεντρώνεται στη διάσταση της διεθνοπολιτικής ρητορικής, την αξιοποίηση της ομοφυλίας ως εργαλείο δόμησης κοινών ταυτοτήτων και σε ένα δρων πολιτικό υποκείμενο τον Πρόεδρο της Τουρκικής Δημοκρατίας, Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν. Η περιπτώσιολογία αυτή έχει επιλεγεί αφενός επειδή η Τουρκία έχει ειδικό ενδιαφέρον για την Ελλάδα και αφετέρου επειδή υπάρχει μια μονοδιάστατη επικέντρωση του ενδιαφέροντος στο μέρος της ρητορικής της Τουρκίας, το οποίο είναι *εμπρηστικού* χαρακτήρα και απευθύνεται στην Ελλάδα. Με την παρούσα έρευνα εξετάζεται μια άλλη διάσταση της ρητορικής της Τουρκίας: Η έκφραση της ταυτότητας μέσω ρητορικών διαδικασιών απεύθυνσης και συνταύτισης με άλλες χώρες.

Η έρευνα αυτή είναι πιλοτικού χαρακτήρα και αποσκοπεί στο να παρουσιάσει το εννοιολογικό πλαίσιο της ομοφυλίας και να τεκμηριώσει την καταλληλότητά του ως αναλυτικού εργαλείου μέσω χαρακτηριστικών παραδειγμάτων. Δεν αποτελεί μια πλήρη και συστηματική καταγραφή των εκφράσεων της ομοφυλίας στον λόγο της Τουρκίας στον ΟΗΕ.

Το κείμενο δομείται ως εξής: Στην επόμενη ενότητα παρουσιάζεται το εννοιολογικό πλαίσιο της ομοφυλίας, εξετάζεται η σύνδεσή της με την ταυτότητα και η λειτουργία της στο δημόσιο λόγο. Στη συνέχεια εισάγονται οι ιδιαιτερότητες της Τουρκίας, οι μεθοδολογικές παρατηρήσεις και τα ευρήματα της εμπειρικής ανάλυσης.

2. Ομοφυλία: Το εννοιολογικό πλαίσιο

«Όμοιος ομοίω αεί πελάζει» γράφει ο Πλάτωνας στο έργο του «Συμπόσιον», επισημαίνοντας έτσι την τάση των ατόμων να δημιουργούν συνδέσεις και να αλληλεπιδρούν περισσότερο με άτομα που μοιάζουν με αυτά. Το φαινόμενο αυτό σηματοδοτείται με τον όρο «ομοφυλία». Ο συγκεκριμένος όρος αναπτύχθηκε στη σύγχρονη εποχή εντός του πεδίου της Κοινωνικής Ψυχολογίας (Zhou, 2022) και αξιοποιείται και από άλλα επιστημονικά πεδία, όπως η Κοινωνιολογία, οι Διεθνείς Σχέσεις, η Πολιτική Επικοινωνία και η Ρητορική, προκειμένου να ερμηνευθεί ο τρόπος με τον οποίο η ομοιότητα σε διάφορες διαστάσεις της δύναται να

αποτελέσει δομικό παράγοντα συγκρότησης διαφορετικών κοινωνικών δικτύων.

Ως ομοφυλία ορίζεται η τάση των ατόμων με παρόμοια χαρακτηριστικά, συμπεριλαμβανομένων των φυσικών και πολιτισμικών χαρακτηριστικών αλλά και των στάσεων να αλληλοεπιδρούν μεταξύ τους περισσότερο απ' ό,τι με άτομα με ανόμοια χαρακτηριστικά (Centola et al., 2007). Οι McPherson, Smith-Lovin & Cook (2001), υποστήριξαν ότι η ομοφυλία - το αξίωμα ότι η ομοιότητα γεννά σύνδεση - περιορίζει τους κοινωνικούς κόσμους των ανθρώπων με τρόπο που έχει ισχυρές επιδράσεις για τις πληροφορίες που λαμβάνουν, τις στάσεις που διαμορφώνουν και τις αλληλεπιδράσεις που βιώνουν.

Οι προαναφερθείσες επιδράσεις της ομοφυλίας αναγνωρίστηκαν από πολλούς ερευνητές στα μοτίβα διαμόρφωσης συνεκτικών δεσμών (ενδεικτικά βλ. McPherson et al., 1992· Lawrence, 2006· Ahlf et al., 2019). Η ομοφυλία, σε αυτή τη διαδικασία, φαίνεται ότι επηρεάζει την πιθανότητα διάλυσης ή αποσύνθεσής τους, χωρίς την εμπλοκή άλλων παραγόντων (McPherson et al., 1992).

Συγκεκριμένα, οι δεσμοί συντροφικότητας των μελών μιας ομάδας επηρεάζονται από την ομοιότητα με τα άλλα μέλη, καθώς τόσο οι ισχυροί όσο και οι αδύναμοι δεσμοί μεταξύ των μελών στο εσωτερικό της ομάδας τείνουν να προσδιορίζουν τη διάρκεια παραμονής των μελών σε αυτήν (McPherson et al., 1992). Έτσι, όσο περισσότερο ένα μέλος είναι σε αντίθεση με τα άλλα μέλη της ομάδας τόσο πιο πιθανό είναι να αποχωρήσει από την ομάδα (Popielarz & McPherson 1995).

Άλλες έρευνες εστίασαν στις μεταβλητές ή τις διαστάσεις στις οποίες μετριέται η ομοφυλία (Rogers & Bhowmik, 1970). Οι Lazarsfeld & Merton (1954) αναγνώρισαν στην έρευνά τους δύο διαφορετικές διαστάσεις, την ομοφυλία βάσει κατάστασης (*status homophily*) και την ομοφυλία βάσει αξιών (*value homophily*). Η ομοφυλία βάσει κατάστασης εξετάζει τη συγκρότηση κοινών ομάδων με βάση τα κεντρικά κοινωνικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά όπως η φυλή, η εθνικότητα, το φύλο ή η ηλικία, αλλά και όσα καθοριστικά χαρακτηριστικά αποκτάει το άτομο στη συνέχεια της ζωής του, όπως η θρησκεία, η εκπαίδευση και το επάγγελμα. Η ομοφυλία βάσει αξιών σχετίζεται με τις αξίες, τα πιστεύω και τις στάσεις.

Οι McCroskey et al. (1975) προσδιόρισαν την ομοφυλία μέσα από τρεις διαστάσεις, την στάση, το προσωπικό υπόβαθρο και τα δημογραφικά στοιχεία. Σύμφωνα με τους Kim & Altmann (2017), το δημογραφικό μέρος της ομοφυλίας επηρεάζει ιδιαίτερα τη δημιουργία διαπροσωπικών σχέσεων και την εξέλιξη των κοινωνικών δικτύων λόγω της ομοιότητας του υποβάθρου των ατόμων. Οι Alstott, Madnick & Velu (2014) εμπλούτισαν τα επίκτητα χαρακτηριστικά που περιλαμβάνονται στο είδος της ομοφυλίας βάσει κατάστασης, που είχαν αναγνωρίσει αρχικά οι Lazarsfeld & Merton (1954), συμπεριλαμβάνοντας σε αυτά και τη γεωγραφική θέση. Με γνώμονα ότι οι αναλυτικές στρατηγικές για τη διερεύνηση της ομοφυλίας ποικίλουν τόσο όσο και οι τύποι των δεσμών που εξετάζουν (McPherson, Smith-Lovin & Cook, 2001), η προκείμενη έρευνα εστιάζει στην εξέταση της ομοφυλίας σε ένα διαφορετικό των διαπροσωπικών σχέσεων επίπεδο ανάλυσης, αυτό του διεθνούς συστήματος.

Η άναρχη φύση του διεθνούς συστήματος, η οποία συνεπάγεται με την απουσία δεσμευτικών νομικών δομών που να επιβάλλουν όρια στην επιδίωξη των κυριαρχικών συμφερόντων των κρατών, υποδεικνύει ότι τα κράτη πρέπει να εξαρτώνται από τις δικές τους δυνατότητες για την επιδίωξη συγκεκριμένων στόχων (Waltz, 1979). Ωστόσο, παρά το ρεαλιστικό επιχείρημα ότι η αναρχία εμποδίζει την επίτευξη διεθνούς συνεργασίας (Grieco, 1988), η ικανότητα ενός έθνους-κράτους να επιτύχει αυτούς τους στόχους είναι σχεδόν πάντα συνάρτηση των ενεργειών άλλων κρατών στο διεθνές σύστημα. Τα κράτη κάνουν επιλογές γνωρίζοντας ότι τα αποτελέσματα είναι προϊόν της κοινής επιλογής δύο ή περισσότερων κρατών (Majeski & Fricks, 1995).

Η προσέγγιση της ομοιότητας εντός του συγκεκριμένου πεδίου αναγνωρίζει επομένως ότι οι επιλογές δημιουργίας σχέσεων είναι περίπλοκες και εμπεριέχουν στρατηγικούς υπολογισμούς (κοινούς εχθρούς), πολιτικές προτιμήσεις (κοινό πολίτευμα) και πολιτιστικούς δεσμούς (πολιτιστική ομοιότητα), ενώ αποδίδεται με διαφορετικό τρόπο στις κυρίαρχες θεωρίες Διεθνών Σχέσεων (Maoz, 2012). Επί παραδείγματι σε αντίθεση με τον πολιτικό ρεαλισμό¹⁴, που αντιλαμβάνεται την ομοιότητα των

¹⁴ Ο ρεαλισμός, είναι η σχολή σκέψης που εξηγεί τις διεθνείς σχέσεις με βάσει την ανταγωνιστική και συγκρουσιακή πλευρά των κρατών. Συνήθως έρχεται σε αντίθεση με τον ιδεαλισμό ή τον φιλελευθερισμό, που τείνει να τονίζει τη συνεργασία. Οι ρεαλιστές θεωρούν ότι οι κύριοι παράγοντες

κρατών σε όρους κοινού συμφέροντος¹⁵, η κονστρουκτιβιστική προσέγγιση των Διεθνών Σχέσεων¹⁶ υποστηρίζει ότι οι ταυτοτικοί παράγοντες και οι κοινές ιδέες καθοδηγούν τα κράτη, υπογραμμίζοντας με αυτόν τον τρόπο τη σχέση ταυτότητας και ομοφυλίας στα διακρατικά δίκτυα. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Maoz (2012) εντός αυτού του πλαισίου, η ιδέα ότι τα κράτη τείνουν να σχηματίζουν δεσμούς συνεργασίας με κράτη που είναι «παρόμοια» υποδηλώνει ότι οι διεθνείς σχέσεις μπορούν να θεωρηθούν ως ένα σύνολο συνεργατικών και συγκρουσιακών δικτύων που εξελίσσονται από κοινού.

Στην έρευνα της η De Lange (2010) παρατήρησε ότι η ομοφυλία βάσει αξιών αφορά στην ομοιότητα στις πολιτιστικές και πολιτικές διαστάσεις, η οποία ενισχύει τους υφιστάμενους δεσμούς μεταξύ των κρατών. Ο Maoz (2012) υποστήριξε ότι ένας τρόπος ερμηνείας της ταυτοτικής ομοιότητας είναι η πολιτιστική ομοιότητα μεταξύ των κρατών. Αντίθετα, ο Zhou (2011) διατύπωσε την άποψη ότι η ανομοιότητα ή η απόσταση μεταξύ των προλεγόμενων χαρακτηριστικών εμποδίζει την έκβαση των συνεργασιών, αλλά η ομοιότητα ή η εγγύτητα σε βασικά εθνικά χαρακτηριστικά μεταξύ των χωρών διευκολύνει τις διμερείς σχέσεις (εμπορικές συμμαχίες κ.α.).

Με δεδομένη τη λειτουργία της ομοφυλίας ως φαινόμενο που παρατηρείται στα διαφορετικά δίκτυα και επηρεάζει τη διαμόρφωση ισχυρών συνδέσεων ή διαφορών ανάμεσα τους, αλλά και ως τρόπο ερμηνείας των συμπεριφορικών τάσεων αλληλεπίδρασης των υποκειμένων, ένα κομβικό ερευνητικό ερώτημα που προκύπτει είναι το εξής: Με ποιον τρόπο μπορεί να αξιοποιηθεί λειτουργικά το θεωρητικό πλαίσιο που αφορά στο συγκεκριμένο φαινόμενο, ώστε να συμβάλλει στην ερμηνεία του σκοπού

στη διεθνή σκηνή είναι τα κράτη που ενδιαφέρονται για τη δική τους ασφάλεια, ενεργούν για την επιδίωξη των δικών τους εθνικών συμφερόντων και αγωνίζονται για την εξουσία (Korab-Karpowicz, 2006).

¹⁵ Ο Mearsheimer (1994:13) διατύπωσε την ερμηνεία που αποδίδει η ρεαλιστική σχολή σκέψης των Διεθνών Σχέσεων με τον όρο κοινά συμφέροντα: «η λογική της ισορροπίας δυνάμεων αναγκάζει τα κράτη να σχηματίζουν συμμαχίες και να συνεργάζονται ενάντια σε κοινούς εχθρούς».

¹⁶ Η κονστρουκτιβιστική προσέγγιση υποστηρίζει ότι η διεθνής πραγματικότητα είναι κοινωνικά οικοδομημένη από γνωστικές δομές, που νοηματοδοτούν τον υλικό κόσμο (Μακρής, 2002). Υπό την οπτική του Wendt (1992), ενός εκ των αντιπροσωπευτικότερων εκπροσώπων του κονστρουκτιβισμού στις Διεθνείς Σχέσεις οι κεντρικές στον πολιτικό ρεαλισμό έννοιες του εθνικού συμφέροντος και της κατανομής των δυνατοτήτων αντικαθίστανται από τις έννοιες της ταυτότητας και της κοινωνικής σημασίας.

αλλά και του τρόπου ρητορικής συγκρότησης «κοινών» ταυτοτήτων στο λόγο του ηγέτη ενός κράτους;

2.1. Ομοφυλία και ταυτότητα

Η υπόθεση ότι τα κράτη που μοιράζονται ταυτότητες και ιδέες είναι πιο πιθανό να διαμορφώσουν δεσμούς μεταξύ τους δεν ευνοεί στην παρούσα έρευνα μόνο την προσέγγιση των διακρατικών δικτύων υπό τον ερμηνευτικό φακό της έννοιας της ομοφυλίας, αλλά επιτρέπει και την εξέταση της σχέσης ταυτότητας και ομοφυλίας. Η ταυτότητα είναι μια λέξη αμφίσημη, εφόσον από τη μια σημαίνει την απόλυτη ομοιότητα ή ισότητα ανάμεσα σε άτομα, ομάδες, απόψεις, πράγματα ή σύμβολα, τα οποία ταυτίζονται. Από την άλλη, υποδηλώνει το σύνολο των χαρακτηριστικών που διαφοροποιούν κάποιον ή κάτι από κάτι άλλο (Βρύζας, 2005). Σύμφωνα με τον Suny (2001), οι ταυτότητες αναδιαμορφώνονται στο πλαίσιο ευρύτερων συζητήσεων και σχετίζονται με τις ιστορικές τοποθετήσεις των εμπλεκόμενων υποκειμένων, οι οποίες συγκροτούνται και νοηματοδοτούνται από τους δημιουργούς ταυτότητας.

Στον πολιτικό λόγο η χρήση της προσωπικής ανωνυμίας «εμείς» είναι πολύ σημαντική, καθώς εκφράζει την «θεσμική ταυτότητα», τεκμαίρει, δηλαδή, ένα άτομο που μιλάει ως εκπρόσωπος ενός θεσμού (Håkansson, 2012). Επιπλέον, η εν λόγω ανωνυμία είναι αυθόρμητα συμπεριληπτική και το αντίθετο. Είναι μια ανωνυμία αλληλεγγύης και απόρριψης, ενσωμάτωσης και αποκλεισμού (Pennycook, 1994). Ως εκ τούτου, οι δηλώσεις που ενσωματώνουν το «εμείς» καθιστούν σαφή στα μέλη του ακροατηρίου μια αίσθηση συλλογικής ταυτότητας και του ανήκειν στην έσω-ομάδα¹⁷ (Matos & Miller, 2021).

Οι Currarini & Mengel (2016), παρατηρώντας τα φαινόμενα της ομοφυλίας και της μεροληψίας εντός της έσω-ομάδας, διέκριναν και στα δυο την ύπαρξη αντίστοιχου βαθμού διάκρισης μεταξύ ατόμων. Η εν λόγω παρατήρηση συναρτάται με το ότι η μεροληψία που παρατηρείται στην έσω-ομάδα αποτυπώνει την τάση των ατόμων να αντιμετωπίζουν πιο

¹⁷ Ο όρος «έσω ομάδα» είναι κεντρικός στην ανάλυση των ταυτοτήτων. Αναφέρεται σε ένα σύνολο ατόμων, που αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους ως μέλη της ίδιας κοινωνικής κατηγορίας, που συνδέονται συναισθηματικά με τον κοινό προσδιορισμό ως ομάδα και που επιτυγχάνουν κάποιο βαθμό κοινωνικής συναίνεσης για την αξιολόγηση της (Tajfel & Turner, 2004).

ευνοϊκά όσους μοιράζονται κοινή κοινωνική ταυτότητα μαζί τους έναντι των άλλων εκτός ομάδας, ενώ η ομοφυλία υποδηλώνει την τάση των ατόμων να αλληλοεπιδρούν με παρόμοια με αυτά άτομα.

Οι Phillips και οι συνεργάτες του (2013) καταγράφουν ότι η στρατηγική χρήση της ομοφυλίας περιλαμβάνει τη δημιουργία μιας κοινής ταυτότητας μεταξύ των μελών μιας συγκεκριμένης δυάδας και όχι απλώς τη δημιουργία μιας ξεχωριστής ταυτότητας για τον ομιλητή. Στην έρευνά τους, το δρων υποκείμενο αξιοποιεί μια ξεχωριστή αφήγηση κοινής ταυτότητας για κάθε δυαδική σχέση του χρησιμοποιώντας αφηγήσεις που έδιναν έμφαση σε πτυχές της δικής του ταυτότητας και παράλληλα τόνιζαν την ομοιότητα με το συγκεκριμένο ακροατήριο με το οποίο ήθελε να δημιουργήσει δεσμό. Δημιουργώντας αφηγήσεις που οικοδομούν μια αίσθηση κοινής ταυτότητας παρήγαγε ισχυρές μορφές εμπιστοσύνης που βασίζονται στην ομοφυλία. Εστιάζοντας στις διεθνοπολιτικές αφηγήσεις διερευνάται στην παρούσα έρευνα ο τρόπος με τον οποίο η στρατηγική χρήση της αρχής της ομοφυλίας συμβάλλει στη διαμόρφωση κοινών ταυτοτήτων. Για την ικανοποίηση της εν λόγω διερεύνησης, η αρχή της ομοφυλίας προσεγγίζεται ως ρητορικός μηχανισμός εντός του πλαισίου του δημόσιου λόγου.

2.2 Η αρχή της ομοφυλίας στο δημόσιο λόγο

Μια από τις πιο βασικές αρχές της διαπροσωπικής επικοινωνίας είναι ότι η ομοιότητα του πομπού με τον δέκτη αυξάνει την πιθανότητα προσπάθειών επικοινωνίας και προάγει την αποτελεσματικότητα της επικοινωνίας (Rogers & Bhowmik, 1970). Η αρχή της ομοφυλίας ως ρητορικός μηχανισμός αξιοποιείται από τον ομιλητή στην προσπάθειά του να παρουσιάσει τον εαυτό του ως όμοιο με το ακροατήριο στο οποίο απευθύνεται, στοχεύοντας να τον προσέξει, να αποδεχτεί και να συγκρατήσει τα μηνύματά του. Ο ομιλητής επιχειρεί είτε να δημιουργήσει εξ υπαρχής είτε να αναζωπυρώσει το υφιστάμενο στο ακροατήριο αίσθημα του ανήκειν (Abubakar, 2021).

Η σημασία της ρητορικής διάστασης συναρτάται με το ότι η αντίληψη των ατόμων περί ομοιότητας έχει μεγαλύτερη βαρύτητα από την πραγματική και αντικειμενική ομοφυλία (McCroskey et al., 1975). Κατά

τους Andersen και de Mancillas (1978), όταν ένα ακροατήριο αντιλαμβάνεται μια σχέση ως ομόφυλη, θα συμπεριφέρεται όπως εάν αυτή είναι ομόφυλη, ανεξάρτητα από το εάν όντως είναι στην πραγματικότητα. Ως εκ τούτου, είναι οι ομιλητές που προσλαμβάνονται ως ομόφυλοι από ένα συγκεκριμένο ακροατήριο και όχι αυτοί που εξ αντικειμένου είναι ομόφυλοι με αυτό, οι οποίοι καθίστανται πιο πειστικοί.

Το ότι οι επιδράσεις της ομοφυλίας παράγονται όχι τόσο από τις πραγματικές σχέσεις ομοφυλίας όσο από τις αναπαραστάσεις της ομοφυλίας στο πλαίσιο αναφοράς του κοινού και ότι αυτές οι αναπαραστάσεις μπορούν να (ανα)διαμορφωθούν συνεπεία της στρατηγικής επικοινωνίας αναδεικνύει ένα κεντρικό ερευνητικό ερώτημα: Πώς συγκροτείται ρητορικά η ομοφυλία; Το κεντρικό αυτό ερώτημα εξειδικεύεται σε μια σειρά δευτερευόντων ερωτήσεων: Με ποιες ομάδες προσπαθεί να ενεργοποιήσει την ομοφυλία ο ρήτορας; Σε ποια βάση προσπαθεί να «χτίσει» την ομοφυλία; Με ποια ρητορικά μέσα και τεχνικές το κάνει; Πώς επηρεάζεται η ρητορική συγκρότηση της ομοφυλίας από την διεθνοπολιτική κατάσταση και τον στρατηγικό σχεδιασμό του εκάστοτε κράτους σε μια συγκεκριμένη ιστορική στιγμή;

Το φάσμα αυτό των ερωτημάτων αποσκοπεί στο να καθοδηγήσει την εργαλειοποίηση της ομοφυλίας στη Διεθνή Πολιτική Ρητορική. Η ομοφυλία ως πυρηνική έννοια λειτουργεί τόσο ως αναλυτικό εργαλείο βάσει του οποίου ερμηνεύεται ένα φαινόμενο όσο και ως ρητορικός μηχανισμός που συμβάλλει στη διαμόρφωση συγκεκριμένων μηνυμάτων.

Με βάση τη λογική της εκστρατείας (campaign mode) ως τρόπου συγκρότησης αιτιακών σχημάτων με ερμηνευτική αξία, η συστηματική ανάλυση των χαρακτηριστικών του μηνύματος ως καταγραφή του «τι» αποτελεί το πρώτο βήμα για να διερευνηθεί το στρατηγικό «γιατί». Αυτός ο συνδυασμός του μηνυματικού «τι» με το στρατηγικό «γιατί» σε αιτιακές σχέσεις αποτελεί τη βάση για τη διατύπωση των «νόμων της προπαγάνδας» (Σαμαράς, 2008· Δογάνη 2022).

3. Μεθοδολογία

Η παρούσα μελέτη έχει διερευνητικό χαρακτήρα: Αποτελεί μια ποιοτική ανάλυση περιεχομένου με στόχο να διερευνηθεί η λειτουργικότητα

του εννοιολογικού πλαισίου της ομοφυλίας ως θεωρητική σκευή για την ανάλυση του διεθνοπολιτικού λόγου. Ειδικότερα, στόχος αυτής της έρευνας είναι να αναδειχθεί ο τρόπος με τον οποίο διαφορετικά είδη ομοφυλίας αξιοποιούνται ρητορικά εντός των ομιλιών του Προέδρου της Τουρκίας, προκειμένου να συγκροτηθούν κοινές ταυτότητες και να προσεγγιστούν οι ρητορικοί τόποι που αξιοποιεί.

Το σώμα κειμένων (*corpus*) της έρευνας συγκροτήθηκε από το σύνολο των ομιλιών του Προέδρου της Τουρκικής Δημοκρατίας στα Ηνωμένα Έθνη για το χρονικό διάστημα 2005 έως και 2022. Οι ομιλίες αντλήθηκαν από τη διαδικτυακή βιβλιοθήκη του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών¹⁸ για το προαναφερθέν χρονικό διάστημα.

Για την επεξεργασία του εμπειρικού υλικού κατασκευάστηκε μια κλείδα παρατηρήσεων. Οι κατηγορίες της κλείδας περιλαμβάνουν την ημερομηνία της ομιλίας και τον θεματικό άξονα της δήλωσης, το υπό ανάλυση απόσπασμα, την ταυτοποίηση του είδους της ομοφυλίας και την ανάλυση του εικαζόμενου κοινού-στόχου, των ρητορικών τρόπων καθώς και τις ενδείξεις για την στρατηγική επικοινωνία. Το κριτήριο επιλογής των αποσπασμάτων υπήρξε ο εντοπισμός μιας ή περισσότερων διαστάσεων της ομοφυλίας εντός τους. Η εφαρμογή της διαδικασίας για το σύνολο των εκφάνσεων της ομοφυλίας στο σύνολο των ομιλιών αποτελεί το δεύτερο στάδιο της έρευνας. Εδώ παρέχονται τα ευρήματα της αρχικής ποιοτικής μελέτης.

Κατά την ταυτοποίηση των διαστάσεων της ομοφυλίας ως θεωρητική σκευή αξιοποιήθηκε πρωτίστως η ταξινόμηση των Lazarsfeld και Merton (1954). Ωστόσο, επειδή η κατάταξη της ομοφυλίας βάσει κατάστασης και βάσει αξιών διαμορφώθηκε αρχικά για τις διαπροσωπικές σχέσεις, η ανάλυση στο διακρατικό επίπεδο καθιστά αναγκαίο τον εμπλουτισμό της θεωρητικής σκευής από περαιτέρω αναλυτικά εργαλεία, τα οποία καταγράφηκαν κατά την βιβλιογραφική επισκόπηση όπως η γεωγραφική θέση καθώς και η πολιτιστική ομοιότητα. Στις υπό ανάλυση ομιλίες ταυτοποιήθηκαν διαφορετικές διαστάσεις της ομοφυλίας. Η συγκεκριμένη παρατήρηση αποκαλύπτει την στρατηγική αξιοποίηση της αρχής της

¹⁸ Πηγή: <https://digitallibrary.un.org/> (προσπελάστηκε 25/6/2023).

ομοφυλίας στο λόγο του ηγέτη σε συνάρτηση με το πλαίσιο των διακρατικών σχέσεων εντός του οποίου αυτός επιχειρεί.

Η περίπτωση της Τουρκίας παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον τόσο λόγω της ρητορικής που εφαρμόζει στα ζητήματα που αφορούν τη σχέση της με την Ελλάδα όσο και λόγω της επικοινωνιακής στρατηγικής που υιοθετεί στην απόπειρά της να οικοδομήσει τις σχέσεις της με τα υπόλοιπα κράτη. Σύμφωνα με τους διακηρυγμένους στόχους της Τουρκίας όπως αυτοί εκφράζονται από τις κυβερνητικές αρχές της, «η χώρα επιδιώκει μια ενεργή προσέγγιση προς τον ΟΗΕ, προσπαθώντας να συμβάλει αποτελεσματικά σε όλα τα σημαντικά ζητήματα της ατζέντας του οργανισμού¹⁹».

Η στρατηγική που υιοθετεί η Τουρκία υπογραμμίζει την προσπάθειά της να αναδυθεί σε αποφασιστικό ηγετικό περιφερειακό δρώντα κυρίως στη Μέση Ανατολή, στα Βαλκάνια και στις περιοχές της Μαύρης Θάλασσας και του Καυκάσου (Yeşiltas, 2020) μέσω των διπλωματικών πρωτοβουλιών που αναλαμβάνει σε περιφερειακό επίπεδο, του κανονιστικού πλαισίου των περιφερειακών εξελίξεων από την άποψη της ηθικής και της παγκόσμιας δικαιοσύνης που επικαλείται ότι πρεσβεύει, αλλά και μέσω της κανονιστικής γλώσσας που χρησιμοποιούν οι ηγέτες της αναφορικά με τις περιφερειακές και διεθνείς εξελίξεις (Parlar Dal, 2016). Οι συγκεκριμένες ενέργειες εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας επιτρέπουν την παρατήρηση διαφορετικών τρόπων άσκησης επιρροής που αξιοποιούνται από ένα κράτος στο διεθνές σύστημα για την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων. Εντός αυτού του πλαισίου πυροδοτούνται ερωτήματα σχετικά με το γιατί ενσωματώνεται η αρχή της ομοφυλίας, αλλά και πώς αξιοποιείται ρητορικά στο λόγο ενός ηγέτη; Με ποιον τρόπο πραγματοποιείται η οικοδόμηση της ομοιότητας ως πυρηνικού στοιχείου της ομοφυλίας εντός συγκεκριμένων διεθνοπολιτικών αφηγήσεων; Πώς αυτή συνδέεται με τη συγκρότηση κοινών αξιακών συστημάτων και ταυτοτήτων και με ποιον τρόπο αυτή η ενέργεια ερμηνεύεται υπό το πρίσμα των διακρατικών σχέσεων;

¹⁹ Πηγή: https://www.mfa.gov.tr/turkey_s-priorities-for-the-60th-session-of-the-united-nations-general-assembly.en.mfa (προσπελάστηκε 25/6/2023).

Στα αποσπάσματα που ακολουθούν επισημαίνονται καταρχάς τα επιμέρους στοιχεία του λόγου που λειτουργούν καταδεικτικά ως προς την ύπαρξη της ομοφυλίας και ταυτόχρονα αναγνωριστικά ως προς τις διαστάσεις της. Στη συνέχεια αναλύεται η ρητορική τους εφαρμογή με στόχο την αποκωδικοποίηση της επικοινωνιακής στρατηγικής που ακολουθείται από τον Πρόεδρο της Τουρκίας. Η επιλογή των παραθεμάτων πραγματοποιήθηκε με στόχο την ανάδειξη των χαρακτηριστικότερων διαστάσεων της ομοφυλίας που εντοπίστηκαν.

4. Εμπειρική ανάλυση

Κάθε Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ εστιάζει σε συγκεκριμένα διεθνοπολιτικά ζητήματα και ως εκ τούτου σε κάποιο βαθμό στρέφει την εστίαση των ομιλιών των κρατών που συμμετέχουν στο σχολιασμό αυτών των ζητημάτων. Παράλληλα τούς επιτρέπει μέσα από το πλαίσιο των διεθνοπολιτικών αφηγήσεων που δημιουργεί να αναφερθούν και σε άλλα ζητήματα, τα οποία μπορεί να ανάγουν στο εσωτερικό τους ή στις διμερείς σχέσεις τους με άλλα κράτη.

Το πρώτο μέρος των αποσπασμάτων αντλείται από την ομιλία του 2019. Η θεματική αφορά στη φτώχεια, τους παράγοντες πρόκλησής της και τους τρόπους διαχείρισης ή/και τις ενέργειες που έχουν γίνει ή προτείνονται, το δικαίωμα των ανθρώπων στην εκπαίδευση αλλά και τη διαχείριση της κλιματικής αλλαγής και των συνέπειών της. Τα συγκεκριμένα θέματα εμφανίζονται και στον κορμό της ομιλίας του Προέδρου της Τουρκίας αξιοποιούμενα ως βάση για την προβολή των ενεργειών που έχουν πραγματοποιηθεί από την ίδια τη χώρα:

«Η Τουρκία είναι η πιο γενναιόδωρη χώρα σήμερα όσον αφορά στην ανθρωπιστική βοήθεια και την αναλογία μεταξύ της επίσημης ανθρωπιστικής βοήθειας και του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος. Έχουμε αφιερώσει 40 δισεκατομμύρια δολάρια στους αιτούντες ασύλου τα τελευταία οκτώ χρόνια».

Ενώ ταυτόχρονα αξιοποιούνται για την επισήμανση των παθολογιών του οργανισμού:

«Πράγματι, η διεθνής κοινότητα χάνει σταδιακά την ικανότητά της να βρίσκει μόνιμες λύσεις σε προκλήσεις όπως η τρομοκρατία, η πείνα, η δυστυχία και η κλιματική αλλαγή, που απειλούν το μέλλον όλων μας»,

αλλά και για την έκκληση διαχείρισης των ζητημάτων από κοινού: *«Αλλά αυτό που είναι πιο σημαντικό από αυτό είναι να καταλάβουμε τι μπορούμε να πετύχουμε μαζί»*. Ο τρόπος προσέγγισης των συγκεκριμένων θεμάτων από τον Πρόεδρο της Τουρκίας επιχειρεί αρχικά να δομήσει μια θετική εικόνα της χώρας ως προς τις ενέργειες της, αλλά και τις αξίες που πρεσβεύει και εν συνεχεία να μετατοπίσει την προσοχή του ακροατηρίου από το γενικό στο ειδικό, δηλαδή από τις ανθρωπιστικές κρίσεις - όπως αυτή της Συρίας - στην έκκληση για την αντιμετώπιση μιας παρατεταμένης κρίσης, όπως αυτής του Κυπριακού ζητήματος:

«Η λεκάνη της Μεσογείου, εκτός από τις τραγωδίες που προκάλεσε η συριακή κρίση όπως η παράνομη μετανάστευση, αντιμετωπίζει περαιτέρω προβλήματα λόγω των εξελίξεων στην ανατολική Μεσόγειο. Παρά τις διαπραγματεύσεις για περισσότερες από πέντε δεκαετίες, το Κυπριακό δεν έχει ακόμη επιλυθεί λόγω της αδιάλλακτης θέσης των Ελληνοκυπρίων».

Η αρχή της ομοφυλίας ενεργοποιείται, ώστε να τονιστούν οι κοινές αξίες τις οποίες μοιράζεται η Τουρκία με τα υπόλοιπα κράτη-μέλη του ΟΗΕ:

«Εμείς χρειαζόμαστε να ενδυναμώσουμε την ικανότητα και την αποτελεσματικότητα του ΟΗΕ. Συγκεκριμένα, πρέπει άμεσα να φέρουμε εις πέρας τις απαιτούμενες θεμελιώδεις μεταρρυθμίσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας σύμφωνα με τις αρχές της δικαιοσύνης και της ισότητας»

Ταυτόχρονα, το κοινό αξιακό σύστημα αξιοποιείται στη δόμηση του αντιθετικού διπόλου ομοιότητας-ετερότητας. Η ομοιότητα βάσει των αξιών της ισότητας και της δικαιοσύνης τοποθετεί στο λόγο του Ερντογάν τους Ελληνοκύπριους εκτός της έσω ομάδας των κρατών-μελών του ΟΗΕ ως

ανόμοιους προς το πεδίο αξιών των χωρών αυτών. Ενδεικτική αυτής της αφήγησης είναι η δήλωση:

«Η ελληνοκυπριακή πλευρά έχει ακολουθήσει μια άνιση και άδικη πολιτική επιβολής και αρνείται να μοιραστεί την πολιτική εξουσία και την ευημερία με τους Τουρκοκύπριους».

Από τη μία πλευρά, οι Ελληνοκύπριοι ταυτίζονται με την αδικία και την ανισότητα, δύο πρακτικές που αντιβαίνουν στις αξίες των κρατών-μελών του ΟΗΕ. Από την άλλη πλευρά, ο Πρόεδρος της Τουρκίας εργαλειοποιεί την ομοφυλία βάσει αξιών για να αναδείξει την ομοιότητα που συνδέει την Τουρκία και την τουρκοκυπριακή κοινότητα, η οποία βασίζεται σε κοινά ιστορικά και πολιτισμικά στοιχεία που δημιουργούν αντίστοιχους δεσμούς μεταξύ τους:

«Η Τουρκία είναι η βασιζόμενη σε διεθνείς συνθήκες εγγυήτρια του τουρκοκυπριακού λαού, με τον οποίο μοιράζεται βαθείς ιστορικούς και πολιτιστικούς δεσμούς».

Μέσω της επίκλησης του ρόλου της χώρας του ως εγγυήτριας της προαναφερθείσας ομάδας στον ΟΗΕ, ο Πρόεδρος της Τουρκίας επιχειρεί, δια της τεθλασμένης, να καταστήσει τους Τουρκοκύπριους ως άξια βοήθειας θύματα, επικαλούμενος την αδικία και την επιδίωξη εγκαθίδρυσης μιας άνισης σχέσης από τους Ελληνοκύπριους. Η ρητορική αξιοποίηση της ομοφυλίας βάσει αξιών αποσκοπεί στην επίτευξη του προκείμενου εγχειρήματος, καθιστώντας τους Τουρκοκύπριους όμοιους όχι μόνο με την Τουρκία αλλά και με τα κράτη-μέλη του ΟΗΕ, δηλαδή ως δρώντες που ενεργούν με σεβασμό ως προς τις διεθνείς συνθήκες και ως εκ τούτου άξιοι αποδοχής της στήριξης του οργανισμού.

Παράλληλα μέσω της εν λόγω πρακτικής με την οποία η Τουρκία προβάλλει τον εαυτό της ως χώρα που ενεργεί όχι αυθαίρετα για την ικανοποίηση του δικού της οφέλους, αλλά βάσει του Διεθνούς Δικαίου, θέτει την Ελλάδα εκτός της ομάδας των κρατών του ΟΗΕ, εφόσον δεν ενεργούν με βάσει τις αξίες της ομάδας αυτής, αλλά με υστερόβουλες προθέσεις, μην προσφέροντας ασφάλεια και εγγυήσεις για την επίλυση του κυπριακού ζητήματος:

«Ομοίως, εγγυήτρια είναι η Ελλάδα όπως και το Ηνωμένο Βασίλειο. Είναι σαφές ότι όσοι ισχυρίζονται ότι εργάζονται για την επίλυση του κυπριακού με μηδενική ασφάλεια και μηδενική εγγύηση είχαν από την αρχή κακές προθέσεις».

Στα ανωτέρω παραδείγματα, η στρατηγική δόμηση της κοινής ταυτότητας συντελείται μέσω της κατασκευής της ομοιότητας ανάμεσα σε υποκείμενα που παρουσιάζονται να λειτουργούν βάσει των ίδιων αξιών καθώς και μέσω της αντίστιξης με τη ρητορικά κατασκευασμένη δαιμονοποιημένη ετερότητα (Ελλάδα, ελληνοκυπριακή κοινότητα).

Το δεύτερο μέρος των αποσπασμάτων αντλείται από τις ομιλίες του 2014 και του 2016. Κοινή θεματική και στις δυο συνεδριάσεις του Οργανισμού αποτελεί η τρομοκρατία και συγκεκριμένα οι απειλές που αυτή δημιουργεί για την παγκόσμια ειρήνη και ασφάλεια. Η τρομοκρατία ως κοινό προς την αντιμετώπιση πρόβλημα των κρατών-μελών του Οργανισμού επιτρέπει την επικέντρωση σε διαφορετικές πτυχές του από τα συμμετέχοντα μέλη. Στο λόγο του Προέδρου της Τουρκίας στη συνεδρίαση του 2014, οι αναφορές στο ζήτημα της τρομοκρατίας λειτουργούν σε επίπεδο ορισμού της κατάστασης:

«Η Τουρκία, δεδομένης της εμφάνισης αστάθειας στη Συρία, έχει επανειλημμένα εκδώσει όλες τις απαραίτητες προειδοποιήσεις στη διεθνή κοινότητα σχετικά με αυτήν την απειλή. Η αδράνεια της διεθνούς κοινότητας, παρά τις πολιτικές βίας κατά του συριακού πληθυσμού από το καθεστώς, έχει προετοιμάσει το έδαφος για την επανεμφάνιση της Αλ Κάιντα στη Συρία και την ισχυρότερη υπό το όνομα του Ισλαμικού Κράτους στο Ιράκ και το Λεβάντε.»

Παράλληλα, τροφοδοτούν και εκκλήσεις για κοινή αντιμετώπιση. Χαρακτηριστική είναι η δήλωση:

«Υπό αυτές τις συνθήκες, η διεθνής κοινότητα πρέπει να συνεργαστεί, γιατί όλα τα προβλήματα μπορούν να ξεπεραστούν εάν το κάνει. Πρέπει να ακολουθήσουμε μια συνολική, ρεαλιστική, μακροπρόθεσμη προσέγγιση για να

ξεπεράσουμε αυτήν την απειλή.[...] Η Τουρκία έχει ηγετικό ρόλο προς αυτή την κατεύθυνση και εργάζεται για να αποτρέψει τη ροή ξένων μαχητών προς την περιοχή εδώ και αρκετό καιρό. Αλλά αυτός ο αγώνας δεν μπορεί να διεξαχθεί μόνο από την Τουρκία».

Η ανάγκη διακρατικής συνεργασίας στη βάση αντιμετώπισης ενός κοινού εχθρού, της τρομοκρατίας, ενισχύεται μέσω της χρήσης της ομοφυλίας βάσει αξιών:

«Ένα άλλο σημαντικό ζήτημα που πρέπει να θίξουμε είναι ότι δεν πρέπει να επιτραπεί ούτε η εκμετάλλευση αυτών των μέτρων από ισλαμοφοβικούς κύκλους ούτε η ζημία στις κοινές πολιτισμικές μας αξίες».

Εν προκειμένω, η αρχή της ομοφυλίας αξιοποιείται εντός του πλαισίου του ρεαλιστικού επιχειρήματος περί σύναψης συμμαχιών των κρατών απέναντι σε μια κοινή απειλή, εμπλουτίζοντας το με το στοιχείο των κοινών πολιτιστικών αξιών. Κατ' αυτόν τον τρόπο, ο λόγος για την από κοινού αντιμετώπιση της τρομοκρατίας συναρτάται με τις συνέπειες αυτής σε βάρος κυρίως των αξιών που μοιράζονται τα κράτη-μέλη του ΟΗΕ. Σε αυτές τις συνέπειες εμπερικλείεται βάσει του ομιλητή και η αντίστροφη επίδραση της λήψης συγκεκριμένων μέτρων κατά της τρομοκρατίας ως προς την αντιμετώπιση των μουσουλμάνων εν συνόλω. Συγκεκριμένα, από δρώντες που κινούνται βάσει φόβου επιθετικά απέναντι στους μουσουλμάνους και όχι μεμονωμένα στα μέλη των τρομοκρατικών οργανώσεων.

Στην ομιλία του στη συνεδρίαση του 2016, το ζήτημα της τρομοκρατίας ενώ προσεγγίζεται με παρόμοιο τρόπο με αυτόν της ομιλίας του 2014, εντούτοις αποκαλύπτει τον τρόπο αξιοποίησης της ομοφυλίας στο πλαίσιο ικανοποίησης ενδοκρατικών στόχων: *«Η νέα γενιά τρομοκρατικών οργανώσεων θέτει μια απειλή ασφάλειας όχι μόνο για την Τουρκία αλλά και για τις 170 χώρες σε όλο τον κόσμο στις οποίες υπάρχουν τέτοιες οργανώσεις»*. Η ομοφυλία εφαρμόζεται προκειμένου να οριστεί από τον Πρόεδρο της Τουρκίας ένα «κοινό» πρόβλημα. Το πρόβλημα της τρομοκρατίας το οποίο δεν αφορά μόνο την Τουρκία, αλλά και όλα τα υπόλοιπα κράτη:

«Με άλλα λόγια, σήμερα η πλειονότητα των χωρών που εκπροσωπούνται εδώ στη Γενική Συνέλευση βρίσκονται υπό την απειλή τέτοιων μυστικών δομών. Οι τρομοκρατικές οργανώσεις εργάζονται πάνω στην υπόθεση μιας βαθιά ριζωμένης ψυχολογικής αίρεσης με στόχο να υποτάξουν ολόκληρο τον κόσμο, πολύ πέρα από τα σύνορα της Τουρκίας».

Η αξιοποίηση της ομοφυλίας συγκροτεί την κοινή ταυτότητα και από την άλλη δαιμονοποιεί την ετερότητα μέσα από το σχηματισμό ενός αντιθετικού διπόλου, το οποίο στον ένα πόλο τοποθετεί τα κράτη που λειτουργούν βάσει κοινά αποδεχομένων κανόνων και αξιών ενώ στον άλλο τις τρομοκρατικές οργανώσεις, οι οποίες επιχειρούν να προκαλέσουν χάος. Παράλληλα, η παρότρυνση για την αντιμετώπιση της κοινής απειλής που αφορά εν συνόλω την τρομοκρατία αλλά εστιάζει σε μια συγκεκριμένη οργάνωση με το όνομα «*Fethullah*», υποδεικνύει τον στρατηγικό στοχασμό που μετατοπίζεται από το διακρατικό στο ενδοκρατικό επίπεδο:

«Το βράδυ της 15ης Ιουλίου, εμείς στην Τουρκία υποστήκαμε μια κακόβουλη απόπειρα πραξικοπήματος που ξεκίνησε από την τρομοκρατική οργάνωση *Fethullah*, [...]Από αυτό το βήμα, θα ήθελα να καλέσω όλους τους φίλους μας να λάβουν τα απαραίτητα μέτρα κατά της τρομοκρατικής οργάνωσης *Fethullah* στις χώρες τους, προκειμένου να προστατεύσουν το μέλλον των δικών τους ανθρώπων και την ευημερία τους. Με βάση την εμπειρία μας, είναι προφανές ότι, εάν δεν πολεμήσετε τώρα εναντίον της τρομοκρατικής οργάνωσης των Φετουλαχιστών, αύριο μπορεί να είναι πολύ αργά...».

Ουσιαστικά το εγχείρημα κατασκευής κοινής ταυτότητας μέσω της αρχής της ομοφυλίας πραγματοποιείται, προκειμένου η διεθνής κοινότητα να συμβάλλει στην αντιμετώπιση του συγκεκριμένου ζητήματος.

Στην ομιλία του Προέδρου της Τουρκίας το 2020, οι αναφορές στην περιοχή αλλά και στη γειτνίαση με το Ιράκ τεκμαίρουν την εργαλειοποίηση της χρήσης της ομοφυλίας βάσει κατάστασης, η οποία βασίζεται στη γεωγραφική εγγύτητα. Χαρακτηριστική είναι η δήλωση:

«Είναι ειλικρινής επιθυμία μας το Ιράκ να μην μετατραπεί σε περιοχή σύγκρουσης για εξωτερικές δυνάμεις και να φτάσει σε θέση να παράγει σταθερότητα και ευημερία για την περιοχή μας. Ενώ υποστηρίζουμε τον γείτονά μας, το Ιράκ, σε κάθε τομέα, θα θέλαμε να συνεργαστούμε πιο στενά, ιδίως στον αγώνα κατά της τρομοκρατίας».

Αντίστοιχα αναφορές, οι οποίες αφορούν στη διμερή συνεργασία ανάμεσα σε Τουρκία και Ιράκ τεκμηριώνουν τη χρήση της ομοφυλίας βάσει αξιών:

«Αναμένουμε μια πραγματική συνεργασία από τη διεθνή κοινότητα και το Ιράκ σχετικά με την εκρίζωση της τρομοκρατικής οργάνωσης PKK, η οποία έχει φωλιάσει στο Ιράκ, όπως συνέβη και με το DAESH».

Το Ιράκ χαρακτηρίζεται από ομοφυλία βάσει κατάστασης, στο πλαίσιο ομοίων γεωγραφικών χαρακτηριστικών με άλλες χώρες της περιοχής, μεταξύ αυτών και η Τουρκία. Λόγω της γεωγραφικής ομοιότητας, οι εξελίξεις στο εσωτερικό του Ιράκ έχουν τη δυνατότητα να επηρεάζουν τα κράτη της περιοχής. Επομένως, οι διενέξεις και η δραστηριοποίηση τρομοκρατικών οργανώσεων στη χώρα θα έχουν αρνητική επίδραση στα γεωγραφικά ομόφυλα κράτη. Άρα οι τρομοκρατικές οργανώσεις που δραστηριοποιούνται στο εσωτερικό του Ιράκ καθίστανται κοινό πρόβλημα για τις χώρες της περιοχής και γι' αυτό χρειάζεται συνεργασία, ώστε να αντιμετωπιστούν.

Η ανάλυση των παραπάνω αποσπασμάτων τεκμηρίωσε την ύπαρξη της ομοφυλίας ως ρητορικού μηχανισμού ο οποίος αξιοποιείται εντός του πλαισίου των διακρατικών σχέσεων, προκειμένου να συμβάλλει στη συγκρότηση της επικοινωνιακής στρατηγικής των δρώντων υποκειμένων. Η απόπειρα δόμησης κοινής ταυτότητας πραγματοποιείται εντός των λόγων, μέσω της εφαρμογής της αρχής της ομοφυλίας, η οποία αποτυπώνεται στον επιτονισμό συγκεκριμένων λέξεων, όπως «αξίες», σε συνδυασμό με τη χρήση κτητικών και προσωπικών αντωνυμιών. Ο στρατηγικός στοχασμός πίσω από την εν λόγω πρακτική διαφαίνεται στις περιπτώσεις όπου η δόμηση κοινής ταυτότητας μέσω της ομοφυλίας αποσκοπεί στην ικανοποίηση ενός στόχου.

5. Αντί επιλόγου

Η παρούσα έρευνα αποτελεί μια πιλοτική έρευνα και μέρος ενός ευρύτερου ερευνητικού έργου του Εργαστηρίου Στρατηγικής Επικοινωνία και Μέσων Ενημέρωσης το οποίο εξετάζει την ρητορική αξιοποίηση της ομοφυλίας στο λόγο των ηγετών. Το ερευνητικό έργο εξελίσσεται σε δυο επίπεδα: Πρώτον, με διαπολιτισμικές συγκρίσεις σε ομιλίες διαφορετικών ηγετών που δόθηκαν σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους (βλ. Λημνιούδη 2023α· 2023β· Σουρμελή 2023) και δεύτερον με τη συστηματοποιημένη διαχρονική ανάλυση που πραγματοποιείται στις ομιλίες του Προέδρου της Τουρκίας στον ΟΗΕ.

Τα αποτελέσματα της ποιοτικής ανάλυσης που παρουσιάζονται στην παρούσα δημοσίευση συνεισέφεραν στην τεκμηρίωση του φαινομένου ως αναπόσπαστο στοιχείο της διεθνοπολιτικής ρητορικής, ανοίγοντας το δρόμο για μια συστηματικότερη διερεύνηση και εμπειρική ανάλυση της ομοφυλίας στο πεδίο των Διεθνών Σχέσεων.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

- Abubakar, U.I. 2021. "Aristotelian rhetoric and political campaign on Facebook in Nigeria's 2011 elections". *Dutsinma Journal of English and Literature* 2: 176-199.
- Ahlf, H., S. Horak, A. Klein & S.W. Yoon. 2019. "Demographic homophily, communication and trust in intra-organizational business relationships". *Journal of Business & Industrial Marketing* 34: 474-487.
- Alstott, J., S. Madnick & C. Velu. 2014. "Homophily and the speed of social mobilization: the effect of acquired and ascribed traits". *PloS one* 9: e95140.
- Andersen, P. A. & W.R. Todd de Mancillas. 1978. "Scales for the measurement of homophily with public figures". *Southern Journal of Communication* 43:169-179.
- Centola, D., J.C. Gonzalez-Avella, V.M. Eguiluz & M. San Miguel. 2007. "Homophily, cultural drift, and the co-evolution of cultural groups". *Journal of Conflict Resolution* 51: 905-929.

- Currarini, S. & F. Mengel. 2016. "Identity, homophily and in-group bias". *European Economic Review* 90: 40-55.
- De Lange, D.E. 2010. *Power and Influence: The embeddedness of nations*. New York: Palgrave Macmillan.
- Ghanem, S. & B. Speicher. 2017. "Comparative persuasive styles in Arabic and English: A study of the United Nations General Assembly Debate speeches". *Journal of International and Intercultural Communication* 10: 168-182.
- Grieco, J. 1988. "Anarchy and the limits of cooperation: a realist critique of the newest liberal institutionalism". *International Organization* 42: 485-507.
- Håkansson, J. 2012. "The Use of Personal Pronouns in Political Speeches: A comparative study of the pronominal choices of two American presidents". BA diss., Linnaeus University.
- Kim, K. & J. Altmann. 2017. "Effect of homophily on network formation". *Communications in Nonlinear Science and Numerical Simulation* 44: 482-494.
- Korab-Karpowicz, W.J. 2006. "How international relations theorists can benefit by reading Thucydides". *The Monist* 89: 232-244.
- Labbé, D. & J. Savoy. 2021. "Stylistic analysis of the French presidential speeches: Is Macron really different?". *Digital Scholarship in the Humanities* 36: 153-163.
- Lawrence, B.S. 2006. "Organizational reference groups: A missing perspective on social context". *Organization Science*, 17: 80-100.
- Lazarsfeld, P.F. & R.K. Merton. 1954. "Friendship as a social process: a substantive and methodological analysis". In *Freedom and Control in Modern Society*, edited by Morroe Berger, 18-66. New York: Van Nostrand.
- Majeski, S. J. & S. Fricks. 1995. "Conflict and cooperation in international relations". *Journal of Conflict Resolution* 39: 622-645.
- Maoz, Z. 2012. "Preferential attachment, homophily, and the structure of international networks, 1816-2003". *Conflict Management and Peace Science* 29: 341-369.

- Matos, Y. & J.L. Miller. 2021. "The politics of pronouns: how Trump framed the ingroup in the 2016 presidential election". *Politics, Groups, and Identities*, 1-19.
- McCroskey, J.C., V.P. Richmond, & J.A. Daly. 1975. "The development of a measure of perceived homophily in interpersonal communication". *Human Communication Research* 1: 323-332.
- McPherson, J.M., P. Popielarz & S. Drobnic. 1992. "Social networks and organizational dynamics". *American sociological review* 57: 153-170.
- McPherson, M., L. Smith-Lovin, & J.M. Cook. 2001. "Birds of a feather: Homophily in social networks". *Annual Review of Sociology* 27: 415-444.
- Mearsheimer, J.J. 1994. "The false promise of international institutions". *International Security* 19: 5-49.
- Parlar Dal, E. 2016. "Conceptualising and testing the 'emerging regional power' of Turkey in the shifting international order". *Third World Quarterly* 37: 1425-1453.
- Pennycook, A. 1994. "The politics of pronouns", *ELT Journal* 48: 173-178.
- Phillips, N., P. Tracey & N. Karra. 2013. "Building entrepreneurial tie portfolios through strategic homophily The role of narrative identity work in venture creation and early growth". *Journal of Business Venturing* 28: 134-150.
- Popielarz, P. & J.M. McPherson. 1995. "On the edge or in between: niche position, niche overlap, and the duration of voluntary memberships". *American. Journal of Sociology* 101: 698-720.
- Rogers, E.M. & D.K. Bhowmik. 1970. "Homophily-heterophily: Relational concepts for communication research". *Public Opinion Quarterly* 34: 523-538.
- Suny, R.G. 2001. "Constructing primordialism: Old histories for new nations". *The Journal of Modern History* 73: 862-896.
- Tajfel, H. & J.C. Turner. 2004. "An integrative theory of intergroup conflict". In *Organizational Identity: A Reader*, edited by Mary J. Hatch and Majken Schultz, 56-65. New York: Oxford University Press.
- Waltz, K. 2018. *Man, the state, and war: A theoretical analysis*. New York: Columbia University Press.

Wendt,

A.

1992. “Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics”. *International Organization* 46: 391-425.

Yeşiltaş, M. 2020. “Deciphering Turkey’s Assertive Military and Defense Strategy”. *Insight Turkey* 22: 89-114.

Zhou, M. 2011. “Intensification of geo-cultural homophily in global trade. Evidence from the gravity model”. *Social Science Research* 40: 193-209.

Zhou, M. 2022. “Differential effectiveness of regional trade agreements, 1958-2012: the conditioning effects from homophily and world-system status.” *The Sociological Quarterly*, 63: 337-358.

Ελληνόγλωσση

Βρύζας, Κ. 2005. *Παγκόσμια επικοινωνία και πολιτιστικές ταυτότητες*. (5η έκδοση). Αθήνα: Gutenberg.

Δογάνη, Μ. 2022. «Φόβος, Ρίσκο και Απειλή στην Ελληνική Οικονομική Κρίση: Η Ρητορική του Διεθνούς Παράγοντα και οι Στρατηγικές Αξιοποίησής της». Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή. Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Πειραιώς.

Λημνιούδη Αθ. 2023β. «Η Ομοφυλία ως Μηχανισμός Πειθούς στον Λόγο Ευρωπαίων Ηγετών για την Υιοθέτηση Κοινών Πολιτικών για την Εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία». Παρουσίαση έρευνας στο συνέδριο ICIB, Πάφος, 15-18 Σεπτεμβρίου.

Λημνιούδη, Αθ. 2023α. «Ρητορικά Εργαλεία της Γαλλικής Πολιτιστικής Διπλωματίας: Ιστορική Αναλογία και Ομοφυλία στον Λόγο του Ηγέτη». Παρουσίαση έρευνας στο διεθνές συνέδριο «100 Χρόνια Γαλλικής Πολιτιστικής Διπλωματίας», Πειραιάς, Ιανουάριος 12-13.

Μακρής, Σ. 2002. *Η θεωρία των Διεθνών Σχέσεων στην εποχή της παγκοσμιοποίησης: Κουστρουκτιβισμός vs Ρασιοναλισμός*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Σαμαράς, Αθ.Ν. 2008. *Τηλεοπτική Πολιτική Διαφήμιση Στην Ελλάδα, 1993-2007*, Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτης - Ινστιτούτο Οπτικοακουστικών Μέσων.

Σουρμελή, Δ. 2023 «Όμοιος ομοίω αεί πελάζει: Η Ρητορική Αξιοποίηση της Αρχής της Ομοφυλίας στην Ομιλία του Πρωθυπουργού Κυριάκου

Μητσοτάκη στο Αμερικανικό Κογκρέσο». *Θέματα Στρατηγικής Επικοινωνίας* – *Ρητορικές Αναλύσεις*, No. 1 (υπό έκδοση).

ΑΠΟΔΟΣΗ (ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ & ΔΙΕΡΜΗΝΕΙΑ) ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΛΟΓΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΙΩΝ ΕΛΛΑΔΑΣ- ΤΟΥΡΚΙΑΣ

Αγγελική Βενετσάνου²⁰ - Πανεπιστημίου Αιγαίου

Περίληψη

Στην παρούσα μελέτη θα ασχοληθούμε με το θέμα της μεταφραστικής και διερμηνευτικής απόδοσης και ανάλυσης λόγου πολιτικών αντιπροσωπειών Ελλάδας - Τουρκίας. Αρχικά, γίνεται αναφορά στον πολιτικό λόγο, τα χαρακτηριστικά του γνωρίσματα, όπως επίσης και στα κειμενικά του είδη. Στη συνέχεια, το βάρος μετατοπίζεται στις επιστήμες μετάφρασης-διερμηνείας και ειδικότερα στη συμβολή τους στη «γνωριμία» των δύο λαών. Μετά την αναφορά στη μορφοσυντακτική δομή της τουρκικής, συμπεραίνεται ότι συγκριτικά με την ελληνική αποτελούν γλώσσες με αντίθετες συντακτικές δομές, γεγονός που δυσκολεύει ιδιαίτερα το έργο των μεταφραστών - διερμηνέων κατά τις πολιτικές συναντήσεις αντιπροσωπειών και αρχηγών κρατών. Τέλος, προτείνονται στρατηγικές που υιοθετεί ο/η πολιτικός μεταφραστής - διερμηνέας, ο οποίος δουλεύει με γλώσσες αντίστροφων συντακτικών δομών, όπως τα ελληνικά και τα τουρκικά.

²⁰ Υποψήφια Διδάκτωρ Τμήματος Μεσογειακών Σπουδών Πανεπιστημίου Αιγαίου - a.venetsanou@aegean.gr.

Λέξεις-κλειδιά: Πολιτικός λόγος, αρχές μετάφρασης-διερμηνείας, πολιτικές αντιπροσωπείες, δομή τουρκικής γλώσσας, γλώσσες αντίθετων συντακτικών δομών.

Abstract

In the study we analyze four TV spots of the Civil Protection that were shown during the recent pandemic of Covid-19. These advertising messages contain instructions to the citizens. By identifying in these features of the language of advertising and the language of instruction, we understand the mechanisms used in order for the recipients of the messages to feel anxiety and fear, in order to accept government decision.

Keywords: TV spots, advertising language, language of instructions, fear, individual responsibility.

1. Εισαγωγή

Η οριοθέτηση των ελληνοτουρκικών σχέσεων ήταν και εξακολουθεί να είναι περίπλοκη. Ένα πλέγμα ιστορικών διαφορών, αντικρουόμενων κυριαρχικών δικαιωμάτων και ιστορικών συγκρούσεων διαμορφώνουν ένα δαιδαλώδες πλαίσιο επικοινωνίας των δύο λαών. Οι σχέσεις Ελλάδας-Τουρκίας έχουν περάσει από όλα τα στάδια και δεν αποτελούν ένα μονοδιάστατο φαινόμενο, αλλά μία εξελισσόμενη κατάσταση, απόρροια των εσωτερικών συνθηκών και επιδιώξεων των δύο κρατών αλλά και των εξωτερικών συνθηκών στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Επομένως, ο διάλογος αποτελεί επιβεβλημένη ανάγκη για την επίλυση των διαφορών των δύο χωρών. Στο πλαίσιο αυτό θα γίνει μία πρώτη προσέγγιση της πολιτικής μετάφρασης - διερμηνείας Ελλάδας-Τουρκίας και των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν οι επαγγελματίες του είδους.

2. Ο πολιτικός λόγος, τα χαρακτηριστικά του γνωρίσματα και τα κειμενικά του είδη

Ο πολιτικός λόγος αποτελεί σε κάθε πολίτευμα το μέσο με το οποίο οι φορείς της εξουσίας επικοινωνούν και μεταφέρουν μηνύματα και ιδεολογίες στους πολίτες. Συχνά είναι ο μοναδικός τρόπος απεικόνισης της κοινωνικοοικονομικής και ευρύτερα της πολιτικής πραγματικότητας, καθώς σημασιοδοτεί τα γεγονότα που την συνιστούν τόσο εκ μέρους των πολιτικών ιθυνόντων όσο και στη συνείδηση των πολιτών (Edelman, 1997).

Σύμφωνα με τους Αρχάκη και Τσάκωνα (2008), ο πολιτικός λόγος συνδέεται με το κοινωνικό έργο της πολιτικής και άρα στις πρωτοτυπικές του χρήσεις αφορά θεσμούς, περιστάσεις και ρόλους όπως το κοινοβούλιο, τα κόμματα, τους βουλευτές, τον Πρωθυπουργό και τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας.

Στόχος του πολιτικού λόγου είναι να πείσει, χρησιμοποιώντας μεθόδους πειθούς. Έχει συνήθως επιχειρηματολογική μορφή, χωρίς όμως να λείπουν οι παραθέσεις περιγραφών και αφηγήσεων (Αρχάκης & Τσάκωνα, 2008). Ένα ενδεικτικό γνώρισμα του πολιτικού λόγου είναι ο ευφημισμός, που αφορά στη χρήση γλωσσικών σχημάτων, όπως της μετάθεσης, της μετωνυμίας και του υπονοούμενου ως τακτική ενδυνάμωσης της νομιμοποίησης του πομπού στα μάτια του κοινού. Ο ευφημισμός είναι απαραίτητος στον πολιτικό λόγο, καθώς καθιστά αδικαιολόγητες πολιτικές πρακτικές δικαιολογημένες (Δεληγκιασούρη, 2007).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει ο πολιτικός λόγος όταν εμπλουτίζεται με στοιχεία συνομιλιακού προφορικού ύφους, κάνοντάς τον περισσότερο προσωπικό. Με τον τρόπο αυτό συγκαλύπτονται οι ασύμμετρες σχέσεις ανάμεσα στους πολίτες και τους πολιτικούς, οι οποίες οφείλονται στην άνιση κατανομή των επικοινωνιακών δυνατοτήτων στις σύγχρονες κοινωνίες (Αρχάκης & Τσάκωνα, 2008). Επίσης, τα περάσματα στον καθημερινό λόγο είναι συναισθηματικά φορτισμένα και αποσκοπούν στο να δημιουργήσουν στους ακροατές την ψευδαίσθηση της συμμετοχής τους στις δημοκρατικές διαδικασίες (Αρχάκης & Τσάκωνα, 2008). Άλλα χαρακτηριστικά του είναι η επανάληψη, ο παραλληλισμός, η παρήχηση, η ομοιοκαταληξία, τα λογοπαίγνια, οι νεολογισμοί, η υπερβολή, η μεταφορά, οι ιδιωτισμοί και οι παροιμίες.

Τέλος, σύμφωνα με την Τσάκωνα (2014), ο πολιτικός λόγος περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα κειμενικών ειδών με κυμαινόμενο βαθμό

θεσμοποίησης. Συγκεκριμένα είναι κείμενα υπερεθνικών οργανισμών, κοινοβουλευτικές ομιλίες και συζητήσεις στην ολομέλεια ή σε επιτροπές, πολιτικά διαγγέλματα, λόγοι σε κομματικά συνέδρια και συνόδους, πολιτικές συγκεντρώσεις σε κλειστούς και ανοιχτούς χώρους, γραπτές διακηρύξεις πολιτικών θέσεων και αποφάσεων, κείμενα προεκλογικών εκστρατειών, πολιτικά συνθήματα, πανό διαμαρτυρίας, συνεντεύξεις στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, συνεντεύξεις Τύπου, κυβερνητικές δηλώσεις, δοκίμια/μελέτες με πολιτική θεματολογία, πολιτικά ρεπορτάζ, ειδησεογραφικά άρθρα και τηλεοπτικές εκπομπές.

3. Μετάφραση-διερμηνεία και η συμβολή τους στη «γνωριμία» δύο λαών

Σύμφωνα με τον επίσημο ιστότοπο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στόχος της μετάφρασης είναι να μεταγράψει σε μία γλώσσα ιδέες που συλλήφθηκαν και διατυπώθηκαν αρχικά σε μία άλλη, αναπαράγοντας έτσι έναν τρόπο χρήσης της γλώσσας που εξ ορισμού διαμορφώνεται εντός των ορίων μιας διαφορετικής κουλτούρας. Παρά τις όποιες θεωρητικές δυσκολίες, η μετάφραση είναι ένα αποτελεσματικό μέσο επικοινωνίας. Επιτρέπει στους πολίτες του όλο και περισσότερο αλληλοσυνδεόμενου κόσμου μας να επηρεάζουν τις αποφάσεις που ορίζουν το κοινό μας μέλλον, χωρίς όμως να απεμπολούν τη γλώσσα τους, η οποία αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της ταυτότητας τους.

Από την άλλη πλευρά, η διερμηνεία, μια τελείως διαφορετική επιστήμη, γίνεται κυρίως με δύο τρόπους:

- Ο πρώτος είναι η διαδοχική διερμηνεία κατά την οποία ο/η διερμηνέας παίρνει σημειώσεις με μια ειδική τεχνική όσο μιλάει ο/η ομιλητής/ρια και μόλις αυτός/ή κάνει παύση εκφωνεί τον λόγο του/της τελευταίου/ας σε μία άλλη γλώσσα.
- Ο δεύτερος, που αντιστοιχεί σε άνω του 90% της διερμηνείας συνεδρίων, είναι η ταυτόχρονη μετάφραση. Στην ταυτόχρονη μετάφραση, ο/η διερμηνέας ακούει τον/την ομιλητή/ρια και μεταφράζει παράλληλα, ακολουθώντας το ρυθμό του/της τελευταίου/ας.

Αναφορικά με τη συμβολή των μεταφραστών/ριών και των διερμηνέων στη «γνωριμία» δύο λαών, η Ευρωπαϊκή Ένωση χαρακτηρίζει τους/τις μεν πρώτους/ες ως «τεχνίτες» του γραπτού λόγου, ενώ τους/τις δεύτερους/ες του προφορικού. Κατανοούν όσα λέγονται σε μια γλώσσα και μεταφέρουν το ίδιο μήνυμα με ακρίβεια και σχεδόν ταυτόχρονα σε μια άλλη. Έτσι, οι μεταφραστές-διερμηνείς, βοηθώντας την επικοινωνία και διευκολύνοντας τον διάλογο, αποτελούν «γέφυρα» πολιτισμού και συχνά βρίσκονται στο επίκεντρο λήψης αποφάσεων. Εάν δεν υπήρχαν οι μεταφραστές/ριες-διερμηνείς δεν θα υπήρχε η δυνατότητα να μάθει κανείς την ιστορία, τον πολιτισμό, την κοινωνική δομή, τα ήθη και τα έθιμα, τις παραδόσεις, τις θρησκευτικές δοξασίες, τη φιλοσοφία ενός άλλου λαού.

Με τον τουρκικό λαό παρότι ζούμε στον ίδιο γεωγραφικό χώρο εδώ και αιώνες, δυστυχώς, οι γνώσεις μας για αυτόν είναι ελάχιστες. Η άγνοια αυτή, λοιπόν, για την Τουρκία μάς οδηγεί διαρκώς σε εσφαλμένες εκτιμήσεις και τραγωδίες στην άσκηση της εξωτερικής μας πολιτικής. Επειδή δεν ξέρουμε, αλλά και δεν θέλουμε να μάθουμε βαδίζουμε στα τυφλά και χωρίς πυξίδα (Μυστακίδου, 2016)

4. Η μορφοσυντακτική δομή της τουρκικής και η επικοινωνιακή της χρησιμότητα

Η τουρκική γλώσσα κατέχει μία σημαντική θέση στο σύγχρονο πολυπολιτισμικό και πολύγλωσσο κόσμο τόσο για ιστορικούς όσο και για πολιτικούς, γεωγραφικούς και οικονομικούς λόγους. Η στενή επαφή της Ελλάδας με την Τουρκία λόγω τόσο της γεωγραφικής γειτνίασης όσο και της κοινής ιστορικής πορείας αναπόφευκτα ανέδειξε την επικοινωνιακή χρησιμότητα της τουρκικής γλώσσας. Η ίδια συγκαταλέγεται στη γλωσσική οικογένεια των τουρκικών γλωσσών (Turkic languages) (Lewis, 1988) και ο συνολικός αριθμός των τουρκόφωνων στην Ευρώπη ανάγεται σε τέσσερα εκατομμύρια (Yilmaz, 2016). Σύμφωνα με τον κατάλογο της δυναμικότητας των γλωσσών (Power Language Index), ο οποίος αξιολογεί και κατατάσσει τις γλώσσες ανάλογα με την επιρροή τους σε παγκόσμιο επίπεδο, η τουρκική λαμβάνει τη 18η θέση μέσα σε ένα σύνολο 124 γλωσσών (OECD, 2015).

Όσον αφορά στη μορφοσυντακτική δομή της τουρκικής, σύμφωνα με τις Göksel & Kerslake (2006), επιγραμματικά ισχύουν τα εξής:

- Φωνηεντική αρμονία
- Ευφωνική διάρθρωση
- Συγκολλητική γλώσσα
- Γραμματικά επιθήματα
- Σχεδόν απουσία προθημάτων
- Λατινικό αλφάβητο με είκοσι εννέα γράμματα (οχτώ φωνήεντα)
- Απουσία τονικών σημείων
- Απουσία γενών
- Απουσία άρθρων
- Εννέα μέρη του λόγου
- Μεταθέσεις αντί προθέσεων
- Τρεις χρονικές βαθμίδες στο ρηματικό σύστημα (παρόν, παρελθόν, μέλλον)
- Τρεις εγκλίσεις στο ρηματικό σύστημα (υποθετικός λόγος, προστακτική, υποτακτική)
- Χρήση πολλών τυποποιημένων εκφράσεων
- Πολλά λεξιλογικά δάνεια
- Βασική συντακτική δομή: Υ-Α-Ρ
- Η κεφαλή της πρότασης στο τέλος

5. Γλώσσες με αντίστροφες συντακτικές δομές και στρατηγικές που υιοθετούνται

Σύμφωνα με την Πρόκου (2016), ο γλωσσικός συνδυασμός τουρκικών-ελληνικών με τη διαφορετική συντακτική δομή της γλώσσας-πηγής και της γλώσσας-στόχου και με έντονες τυπολογικές διαφορές συνιστά τρόπον τινά «πρόκληση» για τον/τη μεταφραστή/ρια-διερμηνέα.

Σε επίπεδο σύνταξης και σε επίπεδο σειράς των προτασιακών όρων παρατηρείται ότι η πλούσια συγκολλητική μορφολογία της τουρκικής τής προσδίδει σχετική ευελιξία, αφού το σύστημα των πτώσεων επιτρέπει τη δήλωση της γραμματικο-συντακτικής λειτουργίας κάθε όρου με βάση την κατάληξη - το επίθημα και όχι τη συντακτική του θέση στην πρόταση (Erguvanli, 1984, Λασκαράτου & Γιωργιαφέντης, 2006). Η τουρκική,

επίσης, κατατάσσεται παραδοσιακά στις γλώσσες με κυρίαρχη σειρά Υ-Α-Ρ (Υποκείμενο-Αντικείμενο-Ρήμα). Επομένως, γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι διαφέρει από την αντίστοιχη κυρίαρχη σειρά της ελληνικής που είναι Υ-Ρ-Α (Υποκείμενο-Ρήμα-Αντικείμενο). Η διαφορά αυτή ανάγεται στην ευρύτερη τυπολογική διαφοροποίηση (παραμετρική ποικιλία) των δύο γλωσσών, στο ότι δηλαδή η μεν ελληνική ανήκει στις γλώσσες [κεφαλή πριν] όπου το συμπλήρωμα έπεται της κεφαλής. Στα ελληνικά, στις προθετικές φράσεις για παράδειγμα, η πρόθεση είναι πριν τα στοιχεία με τα οποία συνδέεται το ρήμα πριν το συμπλήρωμά του κ.λ.π.. Η τουρκική ανήκει στις γλώσσες τύπου [κεφαλή μετά], όπου το συμπλήρωμα προηγείται της κεφαλής (Πρόκου, 2016). Επομένως, ο/η πολιτικός μεταφραστής/τρια- διερμηνέας του γλωσσικού συνδυασμού ελληνικά-τουρκικά βρίσκεται συχνά αντιμέτωπος/η με λόγο - γραπτό ή προφορικό - δομημένο σύμφωνα με τα παραπάνω και καλείται να βρει άμεσα τρόπους αντιμετώπισης για την ομαλή ροή της πολιτικής μετάφρασης-διερμηνείας.

Η Πρόκου (2016) προτείνει να υιοθετούνται οι παρακάτω στρατηγικές:

- «Απόσταση» από τον/την ομιλητή/ρια
- Διάφορες μορφές «πρόβλεψης»
- Μακρο-επεξεργασία
- Τεμαχισμός των προτάσεων
- Διάφορες μορφές συντακτικής αναδόμησης

6. Συμπεράσματα και προτάσεις

Όπως προκύπτει από την παραπάνω ανάλυση, είναι απαραίτητο σε κάθε περίπτωση ο/η πολιτικός μεταφραστής/τρια- διερμηνέας να έχει προκαταρκτική γνώση του θέματος και του περιεχομένου γύρω από το οποίο θα κινηθεί η μετάφραση-διερμηνεία που του/της έχει ανατεθεί, καθώς και του σχετικού υλικού, ακόμη και στις περιπτώσεις που κρίνονται εύκολες και το θέμα φαίνεται να έχει σχετική διαφάνεια ή ο/η ίδιος/α δείχνει να είναι περισσότερο ή και πλήρως εξοικειωμένος/η με την ορολογία (Γιαγτζόγλου, 2016). Επίσης, είναι πολύ βασική η προεργασία του

συμφραστικού πλαισίου εντός του οποίου εντάσσεται η θεματική, καθώς είναι σχεδόν αδύνατο ο/η μεταφραστής/τρια-διερμηνέας, όσο καλός/ή και έμπειρος/η και να είναι, να έχει γνώση όλων των πτυχών που διέπουν το εν λόγω θέμα. Επομένως, τα συμφραζόμενα και η θεματική πρέπει να μελετηθούν λεπτομερώς προκειμένου να αποφευχθεί η κατάσταση, να βρεθεί προ τετελεσμένου, εν ολίγοις, να μην μπορεί να ανταπεξέλθει στην απόδοση σημαντικών εννοιών, η σημασία των οποίων κρίνεται βασική για την εξέλιξη της διαδικασίας.

Μία ακόμη δυσκολία της πολιτικής μετάφρασης-διερμηνείας έχει να κάνει με τον παράγοντα μνήμη. Πόση πληροφορία μπορεί να απομνημονεύσει κάθε φορά ο/η μεταφραστής/ ρια-διερμηνέας και φυσικά τι είδους πληροφορία είναι δύο καίρια ερωτήματα στη συγκεκριμένη περίπτωση (Μυστακίδου, 2016). Για παράδειγμα, είναι πολύ δυσκολότερο να απομνημονεύσει ένας εγκέφαλος ονόματα πόλεων, ανθρωπωνύμια και αριθμούς στη σειρά από ό,τι γενικότερες πληροφορίες. Σε αυτήν την περίπτωση συνίσταται ο/η ίδιος/α να κρατά σύντομες σημειώσεις δύσκολων πληροφοριών εφόσον αυτό δεν αποσπά την προσοχή του/της από τη ροή της διαδικασίας. Σημαντικό, λοιπόν, βοήθημα είναι η αποτελεσματική τήρηση προσωπικών σημειώσεων. Η τέχνη του να κρατάς σημειώσεις παράλληλα με την προσπάθεια να συγκεντρωθείς στην προσλαμβάνουσα πληροφορία θεωρείται αρκετά απαιτητική και για το λόγο αυτόν έχουν δημιουργηθεί ορισμένοι άτυποι «κανόνες στενογραφίας», οι οποίοι βοηθούν στην καταγραφή ολόκληρων λέξεων, ομάδων λέξεων ή προτάσεων σύντομα και με τυποποιημένο τρόπο ώστε να μπορεί, καταφεύγοντας σε αυτές, να ανακαλεί εύκολα τις εν λόγω πληροφορίες.

Επιπρόσθετα, ο/η πολιτικός μεταφραστής/ρια-διερμηνέας θα αντιμετωπίσει πρόβλημα με την απόδοση συντομογραφιών, μεταφορών, φρασεολογισμών και ιδιωματικών τύπων. Συνήθως δεν υπάρχουν σημασιολογικά ισοδύναμα διαγλωσσικά για αυτές τις γλωσσικές κατηγορίες. Το αποτέλεσμα είναι γενικά σε αυτές τις περιπτώσεις να πιάνεται εξ απροόπτου, καθώς υπό τη χρονική πίεση και το άγχος απαιτείται πολύ μεγάλη αμεσότητα, ευελιξία και εμπειρία προκειμένου είτε να βρεθεί το πλησιέστερο ισοδύναμο στη γλώσσα-στόχο είτε να αποδοθούν εντέχνως και συνήθως περιφραστικά οι εν λόγω δομές. Όσο για τις συντομογραφίες, σε

αυτήν την περίπτωση δεν υπάρχει κάποια αποτελεσματική συνταγή επιτυχίας πέρα από την πολύ καλή βάση γνώσεων του/της ίδιου/ας.

Τέλος, κρίνεται απαραίτητο να γίνει αναφορά στην στάση του/της ίδιου/ας του/της πολιτικού ομιλητή/ριας-εισηγητή/ριας για να υπάρξει μια ολοκληρωμένη αντίληψη της κατάστασης. Ιδανικός/ή κρίνεται ο/η εισηγητής/ρια, ο/η οποίος/α συνιστά ένα συνεργάσιμο άτομο που αντιλαμβάνεται τις πρακτικές δυσκολίες του/της μεταφραστή/ριας-διερμηνέα, το άγχος και την πίεση ως στοιχεία σύμφυτα με την εν λόγω διαδικασία. Αρνητικά στην ψυχολογία και την αποδοτικότητα του/της μεταφραστή/ριας-διερμηνέα ενδέχεται να επιδράσει και η ρητορική ικανότητα του/της πολιτικού εισηγητή/ριας. Οι ίδιοι/ες διακατέχονται είτε από ένα ταλέντο εύγλωττης και σαφούς απόδοσης των σκέψεών τους είτε από μια σύγχυση σκέψεων και αδυναμία έκφρασής τους. Στη δεύτερη περίπτωση, ο/η μεταφραστής/ρια-διερμηνέας συχνά καλείται να μαντέψει τα προλεγόμενα ή ακόμη και να προβεί σε μια ακαριαία, από άποψη χρόνου, ερμηνεία, αποκωδικοποίηση και τελικά σε ανάλυση επιμέλεια της δομής των λεγομένων. Όλα αυτά συνιστούν, εύλογα, στοιχεία απρόβλεπτα που συμπληρώνουν τον κατάλογο δυσκολιών της πολιτικής μετάφρασης-διερμηνείας.

Διερμηνείς επί το έργον (εικόνα από το διαδίκτυο) ²¹

«Όπως ο λόγος είναι απαραίτητος για τη σκέψη, έτσι και οι δραγουμάνοι (διερμηνείς) είναι απαραίτητοι/ες για τη διπλωματία», είχε πει ο Λαμαρτίνος.

²¹ Πηγή: <https://www.kathimerini.gr/culture/arts/837533/i-apostoliki-drasi-ton-diermineon/> (προσπελάστηκε 8/8/2023).

Βιβλιογραφία

Ελληνική και ξενόγλωσση

Αρχάκης, Α. & Τσάκωνα, Β. 2008. “Αναλύοντας την κοινοβουλευτική ειδησεογραφία στις ελληνικές εφημερίδες.” Στο *Ο λόγος της μαζικής επικοινωνίας: Το ελληνικό παράδειγμα*, επιμ., Πολίτης Π., 25-49. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη.

Γιαγτζόγλου, Δημοσθένης. 2016. Ημερίδα με θέμα: “Μετάφραση από τα Τουρκικά στα Ελληνικά. Θεωρητικά και Πρακτικά Ζητήματα”. Αθήνα: ΕΤ.ΜΕΛ.ΑΝ.

Δεληγκιαούρη, Α. 2007. “ Πολιτικός λόγος και ΜΜΕ: Νομική, πολιτική και κοινωνική διάσταση. ” Διδακτορική διατριβή. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Ανακτήθηκε στις 16/08/23 από <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/15433>

Edelman, M. 1997. *Η κατασκευή του πολιτικού θεάματος*. Αθήνα: Παπαζήση.

Erguvanli, Eser Emine. 1984. *The Funtion of World Order in Turkish Grammar*. University of California Press.

Göksel, A., & Kerslake, C. 2006. *Turkish: A Comprehensive Grammar*. London: Routledge.

Λασκαράτου, Χ., Γιωργιαφέντης Μ. 2006. *Η Σύνταξη στη Μάθηση και στη Διδασκαλία της Ελληνικής ως Ξένης Γλώσσας*. Αθήνα: Έκδ. Πατάκη.

Lewis, G. 1988. *English Writers on the Turkish Language, 1670-1832*. *Osmanlı Araştırmaları*, 7, 7-8.

Μυστακίδου, Λιάνα. 2016. Ημερίδα με θέμα: “Μετάφραση από τα Τουρκικά στα Ελληνικά. Θεωρητικά και Πρακτικά Ζητήματα”. Αθήνα: ΕΤ.ΜΕΛ.ΑΝ.

OECD (2015). Call for tenders: International Early Learning Study. Retrieved from <http://www.oecd.org/callsfortenders/CfT%20100001420%20International%20Early%20Learning%20Study.pdf>

Πρόκου, Σοφία. 2016. Ημερίδα με θέμα: “Μετάφραση από τα Τουρκικά στα Ελληνικά. Θεωρητικά και Πρακτικά Ζητήματα”. Αθήνα: ΕΤ.ΜΕΛ.ΑΝ.

Τσάκωνα, Βίλλη. 2014. “Ανάλυση πολιτικού λόγου. ” Στο *Ανάλυση λόγου θεωρία και εφαρμογές*, επιμ., Γεωργαλίδου, Σηφianού, Τσάκωνα. 521-551. Αθήνα: Νήσος.

Yilmaz, O. 2016. “A phenomenological study on Turkish language teachers’ views on characters in children's books”. *Journal of Education and Training Studies*, 4(3), 194-201.

Ηλεκτρονικές πηγές

Ιστότοπος Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τελευταία ανάκτηση 16/08/2023.
<https://european-union.europa.eu/select-language?destination=/node/1>

Ιστότοπος Καθημερινής. Τελευταία ανάκτηση 16/08/2023.
<https://www.kathimerini.gr/culture/arts/837533/i-apostoliki-drasi-ton-diermineon/>

Ο ΚΑΘΟΔΗΓΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ ΣΤΑ ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΑ ΣΠΟΤ ΓΙΑ ΤΟΝ COVID-19: ΓΛΩΣΣΙΚΟΙ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ ΕΠΙΤΑΣΗΣ ΤΟΥ ΦΟΒΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ

Κωνσταντίνος Μπεσίνας²² - Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Περίληψη

Στην παρούσα μελέτη αναλύουμε τέσσερα τηλεοπτικά σποτ της Πολιτικής Προστασίας που προβλήθηκαν κατά την πρόσφατη πανδημία του κορονοϊού. Τα διαφημιστικά αυτά μηνύματα εμπεριέχουν οδηγίες προς τους πολίτες. Εντοπίζοντας, λοιπόν, σε αυτά χαρακτηριστικά της γλώσσας της διαφήμισης και της γλώσσας των οδηγιών κατανοούμε καλύτερα τους μηχανισμούς που αξιοποιούνται προκειμένου οι δέκτες των μηνυμάτων να συναισθανθούν ανησυχία και φόβο, ώστε να αποδεχτούν και να τηρήσουν τα περιοριστικά μέτρα της πολιτείας αναλαμβάνοντας την ευθύνη που τους αναλογεί.

Λέξεις-κλειδιά: Τηλεοπτικά σποτ, γλώσσα της διαφήμισης, γλώσσα των οδηγιών, φόβος, ατομική ευθύνη.

Abstract

In the present study, we analyze four Civil Protection television spots that aired during the recent coronavirus pandemic. These advertising messages contain instructions to citizens. Therefore, by identifying in these characteristics of the language of the advertisement and the language of the instructions, we better understand the mechanisms that are used in order for the receivers of the messages to feel concern and fear, so that they accept and adhere to the restrictive measures of the state assuming the responsibility assigned to them .

²² kostasmpe@hotmail.com

Keywords: TV commercials, language of advertising, language of instructions, fear, individual responsibility.

1. Εισαγωγή

Συμπληρώνεται ενάμιση χρόνος από την κήρυξη της πανδημίας του νέου κορονοϊού κι ενώ ακόμη αυστηρά μέτρα για τον περιορισμό της διασποράς του στην κοινότητα εξακολουθούν να ισχύουν, έχει προχωρήσει η συζήτηση σχετικά με τον δημόσιο λόγο της πανδημίας, τον «*λόγο του lockdown*», που αναπαράγεται στα μέσα επικοινωνίας με κάθε σημειωτικό τρόπο -γραφτά, προφορικά, λεκτικά, εικονιστικά, εξωλεκτικά, εξωγλωσσικά- και αποσκοπεί στην ενημέρωση του κοινού και στην πιστή τήρηση από την πλευρά του όλων των αναγκαίων υγειονομικών μέτρων για την προστασία από τη νόσο Covid-19 (Τσιτσανούδη – Μαλλίδη & Σταυρόπουλος, 2022). Η ποσότητα αλλά η ποικιλία των κειμένων που έχουν παραχθεί μέσα στο διάστημα αυτό είναι ανάλογες της σημαντικότητας της πανδημίας ως ιστορικού γεγονότος. Η Γενική Γραμματεία Πολιτικής Προστασίας ως ο κατεξοχήν επίσημος κρατικός φορέας σε συνεργασία με την ελληνική κυβέρνηση έχει δημιουργήσει στο πλαίσιο της ενημερωτικής της εκστρατείας αρκετά τηλεοπτικά σποτ. Στη μελέτη αυτή επιχειρούμε να αναλύσουμε γλωσσικά τρία από αυτά ή καλύτερα τέσσερα αν συμπεριλάβουμε και το τελευταίο μήνυμα που προβλήθηκε μόλις πριν από δέκα ημέρες.

Όλα τα τηλεοπτικά σποτ περιέχουν οδηγίες προστασίας προς τους πολίτες, ανήκουν δηλαδή στο κειμενικό είδος των οδηγιών (ΙΕΠ, 2019). Αντλήθηκαν από τον επίσημο ιστότοπο της ΓΓΠΠ , www.civilprotection.gr και από το επίσημο κανάλι της ελληνικής κυβέρνησης στο Youtube και απαριθμούνται με χρονολογική σειρά ξεκινώντας από το παλαιότερο. Η επιλογή αυτών των μηνυμάτων έναντι άλλων έγινε με το κριτήριο της κατά το δυνατόν αντιπροσωπευτικότητας των χρονικών φάσεων της πανδημίας. Το πρώτο προβλήθηκε για πρώτη φορά στις 14/3/2020 κατά την πρώτη φάση επιβολής αυστηρών μέτρων περιορισμού της κυκλοφορίας, το δεύτερο στις 10/5/2020 όταν ξεκινούσε η σταδιακή άρση των περιοριστικών μέτρων και το τρίτο στις 10/8/2020, κατά τη φάση επιστροφής από τις καλοκαιρινές διακοπές του 2020. Όπως είπαμε στις 18 Αυγούστου αναρτήθηκε στα μέσα

νέο τηλεοπτικό μήνυμα για την επιστροφή μας από τις φετινές διακοπές. Τα σποτ της ΓΤΠΠ, ως μέρος της ενημερωτικής εκστρατείας της, προβλήθηκαν κατεξοχήν σε τηλεοπτικούς σταθμούς πανελλαδικής εμβέλειας, σε μέσα κοινωνικής δικτύωσης και ευρύτερα στο διαδίκτυο. Αξίζει, επίσης, να σημειωθεί ότι αναπαρήχθησαν και σε ραδιοφωνικούς σταθμούς, γεγονός που αναδεικνύει τη σημαντικότητα του εκπεμπόμενου γλωσσικού/λεκτικού εκφωνήματος.

2. Χαρακτηριστικά της διαφημιστικής γλώσσας

Με δεδομένο ότι τα τηλεοπτικά σποτ συνιστούν -και ως τέτοια λειτουργούν- διαφημιστικά μηνύματα προς το ευρύ κοινό, η ανάλυση μας δεν μπορεί παρά να ξεκινήσει από τις στρατηγικές επικοινωνίας και την ανάδειξη των μέσων/τεχνικών της διαφημιστικής γλώσσας που αξιοποιήθηκαν κατά την παραγωγή τους (Κουτσουλέλου-Μίχου, 1997). Όλα τα σποτ δημιουργήθηκαν από διαφημιστικές εταιρείες, αποτελούν δηλαδή πρωτότυπα διαφημιστικά μηνύματα, που αποσκοπούν στην προβολή και γνωστοποίηση στο ευρύτερο κοινό σημαντικών πληροφοριών για την τρέχουσα υγειονομική κρίση. Τα συγκεκριμένα μηνύματα δεν στοχεύουν στην αγορά και την κατανάλωση ενός προϊόντος, δεν έχουν δηλαδή εμπορικούς σκοπούς, αλλά υπηρετούν κοινωφελείς σκοπούς όπως είναι η προστασία της δημόσιας υγείας των πολιτών. Εντάσσονται, θα λέγαμε, στην ίδια κατηγορία με τις κατά καιρούς διαφημίσεις που αναφέρονται σε θέματα προστασίας του περιβάλλοντος.

Ως προς τη μορφή τους, και τα τέσσερα διαφημιστικά μηνύματα αναπτύσσονται με άμεσο τρόπο, δηλαδή, χωρίς προλόγους και περιττές εξηγήσεις. Για παράδειγμα, στο πρώτο σποτ ο δημοφιλής ηθοποιός δηλώνει ότι απευθύνει συγκεκριμένες οδηγίες προς τους πολίτες και κυρίως προς τους ηλικιωμένους, τις οποίες στη συνέχεια απαριθμεί. Το δεύτερο και το τρίτο σποτ συνιστούν αφηγηματικά μηνύματα, καθώς υπάρχει η αφήγηση μιας μικρής ιστορίας: στο δεύτερο η ηθοποιός αναφέρεται στην παρέα της, τα μέλη της οποίας κανονίζουν να βρεθούν από κοντά έπειτα από καιρό σε μια πλατεία και στο τρίτο ο εκφωνητής απευθυνόμενος άμεσα σε ένα νέο ή νέα που επιστρέφει από τις καλοκαιρινές του διακοπές αφηγείται πιθανές συμπεριφορές του. Στο τελευταίο και πιο πρόσφατο μήνυμα η εκφωνήτρια

περιορίζεται σε συγκεκριμένες οδηγίες προς τους πολίτες. Επίσης, στο πρώτο και το δεύτερο σποτ χρησιμοποιείται ο μονόλογος αλλά ενσωματώνονται στην αφήγηση και στοιχεία διαλόγου, ενώ στο τρίτο και λιγότερο στο τέταρτο σποτ η αφήγηση συνοδεύεται από εικόνες/στιγμιότυπα που αναπαριστούν αυτό που λέγεται κάθε φορά. Όπως σε κάθε διαφημιστικό μήνυμα έτσι και στα καθοδηγητικά αυτά σποτ σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν πέρα από τα γλωσσικά μέσα η εικόνα και η μουσική που τυχόν συνοδεύει το λεκτικό μήνυμα.

Ας περάσουμε τώρα να σχολιάσουμε τους τρόπους και τα μέσα της διαφημιστικής πειθούς που αξιοποιούνται στα τέσσερα αυτά τηλεοπτικά σποτ. Όπως διαπιστώσαμε γίνεται χρήση ποικίλων τεχνικών ώστε να πειστεί ο δέκτης να τηρήσει τις οδηγίες που του δίνονται. Αρχικά, διαπιστώνουμε ότι γίνεται πολύ περιορισμένη χρήση της επίκλησης στη λογική, αφού ο επικοινωνιακός στόχος αυτών των μηνυμάτων, δηλαδή η καθοδήγηση των πολιτών, δεν υπηρετείται με την παράθεση αναλυτικών επιχειρημάτων και εξειδικευμένων τεκμηρίων. Ωστόσο, ενδεικτικά μπορούμε να αναφέρουμε ως μέσα πειθούς της λογικής το επιχείρημα στο δεύτερο σποτ ότι ο συνωσισμός συμβάλλει στη διασπορά του ιού και στο τέταρτο ότι η τήρηση των μέτρων και ο εμβολιασμός παρέχει προστασία ατομική αλλά και συλλογική. Επίσης, παρατηρούμε ότι στα δύο πρώτα μηνύματα επιλέχτηκαν δύο γνωστοί και αγαπημένοι σε αρκετούς ηθοποιοί, ο Σπύρος Παπαδόπουλος και η Κατερίνα Λέχου, προφανώς για να επικοινωνήσουν αποτελεσματικότερα τις οδηγίες των ειδικών στο ευρύ κοινό.

Χωρίς αμφιβολία στα τρία πρώτα μηνύματα γίνεται εκτεταμένη χρήση της επίκλησης στο συναίσθημα του δέκτη. Ο διαφημιστικός λόγος φαινομενικά είναι απλοϊκός, κάπως αφρόντιστος και ελλειπτικός αλλά στην ουσία είναι περίτεχνα οργανωμένος. Το διαφημιστικό κείμενο μιμείται τον προφορικό λόγο, προκειμένου να φανεί ως φυσική κι όχι ως προσχεδιασμένη επικοινωνία. Αποσκοπεί στο να «πει πολλά» χρησιμοποιώντας όσο το δυνατόν λιγότερες λέξεις. Ας δούμε μερικά από τα ποικίλα γλωσσικά μέσα που αξιοποιούνται στα τρία πρώτα σποτ και επιδιώκουν να προκαλέσουν στον δέκτη διάφορα συναισθήματα, κυρίως ανησυχία και φόβο και να τον κάνουν να συνειδητοποιήσει την ευθύνη του, ώστε να τηρήσει τα δύσκολα αλλά αναγκαία μέτρα. Εντοπίζουμε, για

παράδειγμα, τις μεταφορές και ταυτόχρονα προσωποποιήσεις «όσο ο ιός κυκλοφορεί έξω», «κλείνουμε την πόρτα στον κορονοϊό» (1ο σποτ) και «μέχρι να τον τελειώσουμε» (2ο σποτ). Πέρα από τον μεταφορικό λόγο γίνεται χρήση συγκινησιακά φορτισμένου λεξιλογίου π.χ. «να είσαι φορέας χωρίς συμπτώματα», «ίσως πληρώσουν το απόλυτο τμήμα» αλλά και εικονοπλαστικού λόγου π.χ. «να βρέθηκες σε πάρτι», «να αγκάλιασες τη μητέρα», «να πήρες το λεωφορείο» (3ο σποτ). Αξίζει να σημειωθεί ότι στα δύο πρώτα σποτ χρησιμοποιούνται συχνά στοιχεία χιούμορ, σκωπτικά σχόλια, υπαινιγμοί και βεβαίως λογοπαίγνια. Λόγου χάρη στο πρώτο σποτ διακρίνουμε το σκωπτικό ύφος στις φράσεις: «χαιρετισμοί με ευλαβική προσοχή» και «νίπτω τις χείρας μου πολύ σχολαστικά». Όλοι θυμόμαστε ότι το συγκεκριμένο μήνυμα προβλήθηκε κατά την περίοδο της σαρακοστής, πριν από το Πάσχα του 2020. Αλλά και στο δεύτερο το παιχνίδι με τις λέξεις είναι συνεχές, καθώς επαναλαμβάνονται λέξεις με διαφορετική όμως κάθε φορά σημασία ή χρήση: «καμιά εικοσαριά θα μαζευτούμε - είστε για μάζεμα», «ένας φίλος μπορεί να μη φτάνει, αλλά ένας φίλος που έχει τον ιό φτάνει και περισεύει», «Κολλητοί δεν σημαίνει κολλημένοι», «Μ' αυτόν τον ιό δεν έχουμε τελειώσει, μέχρι να τελειώσουμε, μέχρι να τον τελειώσουμε». Στα μέσα πειθούς της επίκλησης στο συναίσθημα συγκαταλέγονται ασφαλώς και τα ρητορικά ερωτήματα π.χ. «τι να κάνουμε;» (1ο σποτ) και οι εγκλίσεις επιθυμίας (υποτακτική και προστακτική) που χρησιμοποιούνται εκτενώς στο 1ο και στο 3ο σποτ, στις οποίες όμως θα αναφερθούμε αμέσως μετά στο πλαίσιο της γλώσσας των οδηγίων.

3. Χαρακτηριστικά της γλώσσας των οδηγίων

Τα κείμενα, όπως είναι γνωστό, παράγονται και νοηματοδοτούνται πάντοτε μέσα σε ένα κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο, το οποίο περιλαμβάνει το σύνολο των αντιλήψεων, των αξιών και των στάσεων που φέρουν οι ομιλητές στην κοινωνική τους αλληλεπίδραση. Ως προϊόντα μιας κοινωνικής διεργασίας μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε είδη, ανάλογα με τον σκοπό για τον οποίο παράγονται και χρησιμοποιούνται από τα μέλη ενός πολιτισμού για την επίτευξη της επικοινωνίας. Οι ερευνητές Knapp και Watkins (2005) αναλύοντας τα σχολικά κειμενικά είδη υποστηρίζουν ότι πρόκειται για γενικές γλωσσικές διαδικασίες με σαφή κοινωνικό στόχο, που

αποτυπώνονται σε αντίστοιχα προϊόντα - τύπους κειμένων. Σε αυτή την προοπτική, τα κείμενα κατηγοριοποιούνται σε πέντε είδη: περιγραφή, αφήγηση, οδηγίες, εξήγηση και επιχειρηματολογία. Τα τηλεοπτικά σποτ που αναλύουμε σήμερα είναι διαφημιστικά μηνύματα που εντάσσονται στην κατηγορία των οδηγιών αφού και στα τέσσερα κείμενα μέσω της διαδικασίας της λογικής ακολουθίας καθοδηγούνται πράξεις ή συμπεριφορές. Στόχος των οδηγιών είναι πρωτίστως η καθοδήγηση και σε δεύτερο βαθμό η ενημέρωση και η πειθώ. Και τα τέσσερα σποτ ανήκουν στις αποκαλούμενες μη διαδικαστικές οδηγίες, καθώς υπάρχει πιο ελεύθερη οργάνωση και η σειρά των προτροπών δεν φαίνεται να διαδραματίζει εδώ σημαντικό ρόλο.

Ας εξετάσουμε, λοιπόν, τη γλώσσα των οδηγιών σε αυτά τα τέσσερα σποτ εστιάζοντας σε βασικά γνωρίσματα του καθοδηγητικού λόγου. Διαπιστώνουμε ότι χρησιμοποιούνται κυρίως ρήματα δράσης (*παίρνουμε τηλέφωνο του γιατρό, προσέχουμε διπλά, φοράμε μάσκα, κάνουμε self-test*) για να αποδοθούν οι διαδικασίες που απαιτούνται για την επίτευξη του στόχου. Βρίσκονται κυρίως σε ενεστώτα χρόνο για να δημιουργηθεί η αίσθηση της διαχρονικότητας (*μένουμε ασφαλείς, τηρούμε τα μέτρα, δεν συνωσιζόμαστε*) και βεβαίως σε προστακτική ή υποτακτική έγκλιση για να αποκτήσει το μήνυμα έντονα προτρεπτικό χαρακτήρα (*μένετε στο σπίτι, ακούστε προσεκτικά, προφύλαξε τον εαυτό σου, προστάτεψε την κοινωνία, κάνε λοιπόν τη διαφορά, μη γίνεις υπεύθυνος, κλείσε το δικό σου ραντεβού*). Αξίζει να μείνουμε λίγο στη φράση από το 1ο σποτ «είναι δύσκολο, αλλά πρέπει να γίνει, τι να κάνουμε;» όταν ο γνωστός ηθοποιός προτρέπει τις γιαγιάδες και τους παππούδες να μην κρατούν/προσέχουν τα εγγόνια τους. Με το απρόσωπο ρήμα *πρέπει* και την υποτακτική που ακολουθεί δηλώνεται δεοντική τροπικότητα και συγκεκριμένα βρισκόμαστε στη βαθμίδα της υποχρέωσης/ανάγκης, ο βαθμός, όμως, της οποίας περιορίζεται από το ρητορικό ερώτημα που ακολουθεί.

Στο σημείο αυτό δεν θα πρέπει να παραλείψουμε τις φράσεις πιθανολόγησης (επιστημική τροπικότητα) που χρησιμοποιούνται εκτεταμένα στο τρίτο σποτ (*μπορεί να βρέθηκαν σε πάρτι και να αγνόησες τα μέτρα προστασίας, να αμφισβήτησες τους κινδύνους, να ξέχασες τον κορονοϊό..., να αγκάλιασες τη μητέρα σου, να πήρες το λεωφορείο χωρίς να φορέσεις μάσκα, να είδες φίλους που γύρισαν κι αυτοί από διακοπές*) με τις

οποίες δηλώνονται πιθανές επικίνδυνες για τη δημόσια υγεία συμπεριφορές ενός νέου κατά τη διάρκεια των καλοκαιρινών του διακοπών οι οποίες σε συνδυασμό με τις κύριες αποφαιτικές προτάσεις που ακολουθούν (*δεν ήξερες πως στο πάρτι υπήρχε κρούσμα, δεν ξέρεις πως μπορεί να είσαι φορέας χωρίς συμπτώματα, δεν φαντάστηκες πως θα κολλήσεις τους γονείς σου, δεν σκέφτηκες πως οι γονείς των φίλων σου θα μουν σε μονάδες εντατικής θεραπείας, δεν ήθελες εσύ να βάλεις σε κίνδυνο κανέναν*) επιτείνουν ακόμη περισσότερο το αίσθημα του φόβου και ταυτόχρονα επιρρίπτουν πλήρως την ευθύνη στον νεαρό δέκτη του μηνύματος (Μπεσίνας, 2020).

Στα υπόλοιπα χαρακτηριστικά της γλώσσας των οδηγιών μπορούμε να αναφέρουμε από το 1ο σποτ τις άμεσες προσφωνήσεις (*παιδιά, γιαγιάδες και παππούδες*) και τις συνδετικές λέξεις/κειμενικούς δείκτες κυρίως χρόνου που τοποθετούν τις ενέργειες στην ορθή σειρά (*πρώτον, δεύτερον, τρίτον*). Άφησα για το τέλος τη χρήση του πρώτου πληθυντικού προσώπου που κυριαρχεί στο πρώτο, το δεύτερο και το τέταρτο σποτ δίνοντας έναν τόνο οικειότητας στα κείμενα και εντάσσοντας τον πομπό στην ίδια ομάδα ανθρώπων με τον δέκτη.

Έτσι, η προάσπιση της δημόσιας υγείας προβάλλεται ως κοινή προτεραιότητα όλων μας, ως συλλογικό καθήκον. Τα μέτρα δεν αφορούν μόνο μια μερίδα πολιτών, δεν είναι ταξικά και σε καμία περίπτωση δεν εξαρτώνται από την ιδεολογική ή πολιτική τοποθέτηση του κάθε ανθρώπου. Στο τρίτο, όμως, σποτ κυρίαρχο ρηματικό πρόσωπο είναι το δεύτερο ενικό και μέσω αυτού επιρρίπτεται ακέραια η ευθύνη σε ένα «εσύ», στους δέκτες που όπως αντιλαμβάνεται κάποιος από το συγκεκριμένο είναι οι «απρόσεκτοι» νέοι και νέες της χώρας που αγνόησαν τους κινδύνους στις διακοπές τους. Αν λάβουμε, μάλιστα, υπόψη μας την μουσική με την οποία ντύνεται το τηλεοπτικό σποτ, την χρήση των κεφαλαίων γραμμάτων αλλά και την γκριζα/σκοτεινή εικόνα που κυριαρχεί διαπιστώνουμε ότι το «κατηγορητήριο» εναντίον των νέων είναι πολύ βαρύ. Μόνο στο τέλος χρησιμοποιείται το πρώτο πληθυντικό πρόσωπο και η εικόνα γίνεται έγχρωμη, αλλά μάλλον αυτό δεν αρκεί για διασκεδάσει το έντονα επικριτικό ύφος του μηνύματος αυτού. Πάντως, για να κλείσουμε την ενότητα με ένα θετικό στοιχείο, το σλόγκαν του μηνύματος είναι πολύ ευρηματικό και εύστοχο: *Μοιραζόμαστε αναμνήσεις, όχι τον ιό.*

4. Συζήτηση και συμπεράσματα

Όπως γνωρίζουμε η γλώσσα είναι ένα σύνολο μορφολογικών, συντακτικών, λεξιλογικών και σημασιολογικών επιλογών. Οι επιλογές αυτές δεν είναι τυχαίες, αλλά ιδεολογικά καθορισμένες, εφόσον οικοδομούν διαφορετικές αναπαραστάσεις της πραγματικότητας, με άλλα λόγια διαφορετικές οπτικές του κόσμου. Η γλωσσολογία έχει αναδείξει τον τρόπο με τον οποίο οι μεταφορικές εκφράσεις αντικατοπτρίζουν βαθιά ριζωμένους τρόπους αντίληψης ενός πεδίου της ανθρώπινης εμπειρίας με όρους ενός άλλου. Είναι γεγονός ότι η πανδημία του κορονοϊού έχει αποτυπωθεί με ποικίλα μεταφορικά σχήματα. Πιο συγκεκριμένα στα υπό ανάλυση σποτ ο ιός παρουσιάζεται ως επιθετικός δράστης: *«Όσο ο ιός κυκλοφορεί έξω, εγώ θα μείνω μέσα»* (1^ο σποτ), αλλά και ως ένας δύσκολος εχθρός: *«Μ' αυτόν τον ιό δεν έχουμε τελειώσει...μέχρι να τον τελειώσουμε»*. (2^ο σποτ). Σύμφωνα με τους Τσιτσανούδη – Μαλλίδη & Σταυρόπουλος (2022) ο ιός παρουσιάζεται γενικά ως μια έμψυχη και προσωποποιημένη οντότητα με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά ανθρωποειδούς προκειμένου να συγκροτηθούν έμφοβα περιβάλλοντα και να τρομοκρατηθούν οι πολίτες ώστε να τηρήσουν τα περιοριστικά μέτρα. Μάλιστα, ο μεταφορικός λόγος χρησιμοποιείται για να περιγράψει την αδιέξοδη κατάσταση, ειδικά σε εκείνες τις περιπτώσεις στις οποίες οι εμπειρίες δύσκολα εκφράζονται με κυριολεκτικούς όρους ώστε να γίνονται κατανοητές στο ευρύ κοινό.

Έτσι για παράδειγμα στο δεύτερο σποτ με την υπαινικτική φράση *«Γιατί κανείς μας δεν θέλει να γυρίσει σε αυτό που ήμασταν χθες»* ένα ενδεχόμενο δεύτερο lockdown απεικονίζεται ως ένα εφιαλτικό και οδυνηρό καθεστώς, οπότε ο πολίτης δεν έχει άλλη επιλογή από το να συμμορφωθεί και να υπακούσει στα μέτρα. Και η Γαβριηλίδου (2021) ερευνώντας τις εννοιολογικές μεταφορές για τον Covid-19 συμπληρώνει ότι οι χρησιμοποιούμενες μεταφορές γίνονται η κοινή γλώσσα ανάμεσα στον εκάστοτε πομπό, καθώς παρουσιάζουν με εύληπτο τρόπο σύνθετα ιατρικά ζητήματα, υποβάλλουν συγκεκριμένες εικόνες, ιδέες και βήματα ως όπλα για την αντιμετώπιση του ιού. Προσθέτει ότι οι μεταφορές καταφέρνουν να κάνουν συγκεκριμένες, απτές και διαχειρίσιμες έννοιες αφηρημένες. Με τον τρόπο αυτό οι δέκτες των τηλεοπτικών αυτών μηνυμάτων νιώθουν ότι αποτελούν μέρος της λύσης μέσω της ατομικής τους ευθύνης. Η επίκληση

της ατομικής ευθύνης -ακόμη κι όταν εντάσσεται σε ένα ευρύτερο φάσμα ευθυνών- παραμένει υπαρκτή και μάλλον ο κυριότερος παράγοντας για την προστασία της δημόσιας υγείας. Συνειδητοποιούμε, λοιπόν, πώς μέσω της γλώσσας επιδιώκεται η συναίνεση των πολιτών στα περιοριστικά μέτρα.

Βιβλιογραφία

Γαβριηλίδου, Ζ. 2021. «Νοσηματοδοτώντας μεταφορικά τον κορονοϊό». Στο Βαρδαβάς, Δ. & Ν. Τσιτσανούδη (επιμ.). *Γλώσσα, ηθική και ιδεολογία στα ΜΜΕ*. Αθήνα: Πεδίο (2021).

Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΙΕΠ). 2019. *Εμείς και οι άλλοι. Δίκτυο κειμένων. Φάκελος υλικού. Νεοελληνική γλώσσα Γ' Λυκείου*. Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας, Υπολογιστών και Εκδόσεων Διόφαντος.

Knapp, P., & Watkins, M. 2005. *Genre, text, grammar: Technologies for teaching and assessing writing*. unsw Press.

Κουτσουλέλου-Μίκου, Σ. 1997. *Η γλώσσα της διαφήμισης: Κειμενογλωσσολογική προσέγγιση του διαφημιστικού κειμένου*. Αθήνα: Gutenberg.

Μπεσίνας, Κ. 2020. *Μηχανισμοί δήλωσης της τροπικότητας: διδακτικές προτάσεις ενίσχυσης του κριτικού γραμματισμού σε μαθητές/τριες Γ' Λυκείου. Διπλωματική Εργασία*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Τσιτσανούδη – Μαλλίδη, Ν. & Α. Σταυρόπουλος 2022. «Η κατασκευή της κοινωνικής συγκατάνευσης στα περιοριστικά μέτρα του 2020, λόγω της πανδημίας. Μια προσέγγιση με βάση τις αναφορές με θέμα 'lockdown Ελλάδα' στο διαδίκτυο». Aegean Working Paper in Ethnographic Linguistics (AWPEL).

Παράρτημα

- Τα απομαγνηματοφωνημένα κείμενα των τηλεοπτικών σποτ

1ο τηλεοπτικό σποτ

<https://youtu.be/WuB1hnJe30A>

Μένουμε μέσα για να έχουμε όλοι την υγεία μας.

14 Μαρτίου 2020 Σπύρος Παπαδόπουλος

«Όχι, όχι, μην επιμένεις θα μείνω μέσα. Όσο ο ιός κυκλοφορεί έξω, εγώ θα μείνω μέσα. Γεια.»

Παιδιά, τα πράγματα είναι σοβαρά. Κλείνουμε την πόρτα στον κορονοϊό και μένουμε σπίτι όσο περισσότερο μπορούμε. Και κυρίως εσείς, γιαγιάδες και παππούδες, μένετε στο σπίτι. Και ακούστε με προσεκτικά τι θα σας πω. Πρώτον: όχι κοινωνικότητες δεξιά και αριστερά· δουλειές, συναθροίσεις, ασπασμοί, χαιρετισμοί με ευλαβική προσοχή. Δεύτερον: όχι babysitting στα εγγόνια. Θα μου πείτε τώρα οι γιαγιάδες: *«Σπύρο μου, αυτό είναι δύσκολο»*. Ε, είναι δύσκολο, αλλά πρέπει να γίνει τι να κάνουμε; Τρίτον: στο πρώτο σύμπτωμα, βήχα ή πυρετό μένουμε σπίτι και παίρνουμε τηλέφωνο αμέσως τον γιατρό μας. Μένουμε μέσα για να έχουμε όλοι την υγεία μας.

[Προφύλαξε τον εαυτό σου. Προστάτεψε την κοινωνία]

Εγώ σας τα είπα και νίπτω τας χείρας μου πολύ σχολαστικά.

2^ο τηλεοπτικό σποτ

<https://youtu.be/I41lNGgrDPg>

Μένουμε ασφαλείς, δεν συνωστιζόμαστε.

10 Μαΐου 2020 Κατερίνα Λέχου

Έχω φίλους, πολλούς και καλούς, έτσι πιστεύω τουλάχιστον. Και χθες είπαμε να βρεθούμε. *«Πόσοι θα είμαστε;»* τους ρώτησα. Μου είπαν: *«Ε, καμιά εικοσαριά θα μαζευτούμε»*. *«Μάλλον είστε για μάζεμα»* τους απάντησα. Γιατί ένας φίλος μπορεί να μη φτάνει, αλλά ένας φίλος που έχει τον ιό φτάνει και περισσεύει για να το μεταφέρει σε εμάς, μετά εμείς σε άλλους και πάει λέγοντας. Γι' αυτό δεν συνωστιζόμαστε με τίποτα. Κολλητοί δεν σημαίνει κολλημένοι ο ένας πάνω στον άλλον. Μ' αυτόν τον ιό δεν έχουμε τελειώσει, μέχρι να τελειώσουμε, μέχρι να τον τελειώσουμε. Γιατί κανείς μας δεν θέλει να γυρίσει σε αυτό που ήμασταν χθες.

[Μένουμε ασφαλείς. Βγαίνουμε νικητές.]

3^ο τηλεοπτικό σποτ

<https://youtu.be/Wx7Xcisv8cE>

Μοιραζόμαστε αναμνήσεις, όχι τον ιό.

16 Αυγούστου 2020 άντρας εκφωνητής

Μπορεί να βρέθηκες αυτό το καλοκαίρι σε πάρτι και να αγνόησες τα μέτρα προστασίας, να αμφισβήτησες τους κινδύνους, να ξέχασες τον κορονοϊό. Επιστρέφοντας στο σπίτι σου, να αγκάλιασες τη μητέρα σου, να πήρες το λεωφορείο χωρίς να φορέσεις μάσκα, να είδες φίλους που γύρισαν κι αυτοί από διακοπές, γιατί δεν ήξερες πως στο πάρτι υπήρχε κρούσμα. Δεν ξέρεις πως μπορεί να είσαι φορέας χωρίς συμπτώματα. Και δεν φαντάστηκες πως θα κολλήσεις τους γονείς σου. Δεν σκέφτηκες πως οι γονείς των φίλων σου θα μπουν σε μονάδες εντατικής θεραπείας, πως ίσως πληρώσουν το απόλυτο τίμημα. Δεν ήθελες εσύ να βάλεις σε κίνδυνο κανέναν. Κάνε λοιπόν έστω τώρα τη διαφορά. Μη γίνεις υπεύθυνος για το επόμενο κρούσμα, για την επόμενη εισαγωγή σε νοσοκομείο. Μετά την επιστροφή προσέχουμε διπλά. Φοράμε μάσκα παντού, κρατάμε αποστάσεις. Μένουμε μακριά από ευπαθείς ομάδες. Και σταματάμε εδώ τη διασπορά.

[Μοιραζόμαστε αναμνήσεις, όχι τον ιό.]

4ο τηλεοπτικό σποτ

<https://youtu.be/WKYygyWnhyM>

Κλείσε το δικό σου ραντεβού ζωής.

18 Αυγούστου 2021 γυναίκα εκφωνήτρια

Στις διακοπές ήρθαμε σε επαφή με πολύ κόσμο. Επιστρέφοντας λοιπόν, δεν ξεχνάμε:

1. Κάνουμε self-test πριν γυρίσουμε και για μέγιστη ασφάλεια κάνουμε ξανά μετά από μερικές μέρες.
2. Δεν ερχόμαστε σε στενή επαφή με ευπαθείς ομάδες για μία εβδομάδα. Προσέχουμε ακόμα περισσότερο τους ανεμβολίαστους συγγενείς ή φίλους μας, για να μην τους βάλουμε σε κίνδυνο.

Τηρούμε τα μέτρα και εμβολιαζόμαστε. Έτσι προστατεύουμε τον εαυτό μας και τους άλλους.

Κλείσε το δικό σου ραντεβού ζωής στο emvolio.gov.gr.

Μπορείς να κλείσεις για την επόμενη κιόλας μέρα.

ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ ΣΤΑ LIFESTYLE ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ - ΈΝΑ ΥΠΑΡΚΤΟ ΟΞΥΜΩΡΟ ΣΧΗΜΑ

Κρίστελ Λιάκου²³ - Δημοσιογράφος

Περίληψη

Οι άνθρωποι στην προσπάθειά τους να κατανοήσουν κάτι και ορισμένες φορές να το αποφύγουν, ώστε να μη νιώσουν άβολα, το τοποθετούν σε «κουτάκια» γνώριμα. Κάπως έτσι δημιουργούνται οι στερεοτυπικές, απλοϊκές αντιλήψεις που όταν επαναλαμβάνονται, εξαπλώνονται ραγδαία κατακτώντας τις μάζες. Μια από αυτές τις αντιλήψεις είναι πως τα περιοδικά μόδας και lifestyle είναι εύπεπτες και ανούσιες φυλλάδες glossy ²⁴ εκτύπωσης. Η αλήθεια είναι ότι το glossy είναι ακριβό και το τυπογραφείο κοστίζει πολλά πια. Σπάνια το ακολουθεί κανείς. Στην καλύτερη μπαίνει σε εξώφυλλα. Από την άλλη, το «εύπεπτο» γιατί πρέπει να έχει αρνητικό πρόσημο; Λακωνικά θα προσεγγίσουμε τον πολιτικό λόγο και συγκεκριμένα εκείνον που χρησιμοποιείται στα lifestyle περιοδικά και γενικότερα στα περιοδικά μόδας. Θα τον ορίσουμε και θα δούμε εάν υπάρχει όντως και που συναντάται.

Λέξεις-κλειδιά: Περιοδικά μόδας, γλώσσα, ιδεολογία, ΜΜΕ.

Abstract

²³ kristeleditor@gmail.com.

²⁴ Στα '90s επικρατούσε ο όρος *glossy* ή *illustration* περιοδικά, ένας όρος που αναφερόταν σε έντυπες περιοδικές εκδόσεις που είχαν σκίτσα, φωτογραφίες, χρώματα και γυαλιστερές σελίδες και εξώφυλλα - στοιχεία που έρχονται κόντρα στις εφημερίδες ή άλλα περιοδικά όπου επικρατεί το κείμενο- κι έτσι, τα κατέτασσαν αυτομάτως σε λιγότερο σοβαρά.

People in their attempt to understand something and avoid feeling uncomfortable by not understanding, they often make wrong assumptions while categorizing everything. This is how the stereotypical, simplistic perceptions are created, repeated and spread rapidly conquering the masses. One of these perceptions is that fashion and lifestyle magazines are easy-to-digest and meaningless glossy prints. The truth is that these days glossy is expensive, and the printing press costs a lot. No one does it. Maybe glossy gets on the covers. And, why should digestibly have a negative sign? We will succinctly approach the political writing in fashion and lifestyle magazines. We will define it and see if it really exists and where it is found.

Keywords: Fashion magazines, discourse, ideology, media.

1. Εισαγωγή

Υπάρχουν πολλές εκφάνσεις πολιτικού λόγου (πολιτικά διαγγέλματα, κοινοβουλευτικές ομιλίες και συζητήσεις, πολιτικές συνεντεύξεις στα ΜΜΕ κ.ά.). Με γνώμονα το θέμα που πραγματεύεται ο λόγος, τη θέση ή την άποψη που εκφράζει μπορεί να χαρακτηριστεί ως πολιτικός εάν ασχολείται με θέματα πολιτικού ενδιαφέροντος (πολιτικές ιδέες, στρατηγικές, κοινωνικές πρακτικές κ.λ.π.). Συνήθως, η πρώτη μας σκέψη ακούγοντας «πολιτικός λόγος» πηγαίνει στην επικοινωνιακή διάσταση της πολιτικής σκέψης. Τον έχουμε συνδέσει με άτομα που σχετίζονται με την πολιτική, με δημοσιογράφους, αναλυτές και διάφορους ανθρώπους σε πολιτικές θέσεις.

Όταν ο Αριστοτέλης²⁵ έγραφε ότι ο άνθρωπος είναι ζώο πολιτικό «απ' αυτό συνάγεται ότι η πόλη αποτελεί μια φυσική πραγματικότητα και ότι ο άνθρωπος είναι από τη φύση του ζώο πολιτικό, και ότι αυτός που εξαιτίας της φύσης του και όχι εξαιτίας των περιστάσεων ζει εκτός πόλεως είναι είτε φαύλος είτε κάτι καλύτερο από άνθρωπος, όπως ακριβώς είναι και εκείνος που αποδοκιμάστηκε από τον Όμηρο: Ο άνθρωπος χωρίς συγγενικούς δεσμούς, χωρίς νομικές δεσμεύσεις και χωρίς σπίτι», δεν εννοούσε ότι ο άνθρωπος από τη φύση του δραστηριοποιείται πολιτικά, αλλά ότι η φύση του ανθρώπου

²⁵ Αριστοτέλης, *Πολιτικά*, Α, 1253a 1-5 και Α, 1252b - 1253a 33. Στο πρώτο βιβλίο του από τη σειρά συγγραμμάτων *Πολιτικά*.

είναι τέτοια, ώστε μόνο σε μια πόλη να μπορεί να επιτύχει την ολοκλήρωσή του. Και εκεί βρίσκουμε την πρώτη σύνδεση μεταξύ της πολιτικής με την κοινωνία και τον άνθρωπο. Μια σύνδεση που θα μας απασχολήσει και εμάς παρακάτω.

Θα κάνουμε λόγο για την ευρύτερη έννοια του πολιτικού λόγου, εκείνη που τον βλέπει σαν μέσο διαμόρφωσης της πολιτικής σκέψης μιας κοινωνικής ομάδας. Αυτή η προσέγγιση αφορά διαδικασίες που αρχικά ή τυπικά θεωρούνται μη πολιτικές, ίσως περισσότερο κοινωνικές, που όμως έχουν πολιτικά αποτελέσματα. Η θέση της γυναίκας στην κοινωνία για παράδειγμα από κοινωνικό ζήτημα μετατράπηκε σε ένα πολιτικό ζήτημα μέσα από διεκδικήσεις και κινητοποιήσεις (π.χ. του φεμινιστικού κινήματος).

Όπως έχει πει η Chantal Mouffe (1993: 3) *«το πολιτικό δε μπορεί να αναχθεί σε ένα συγκεκριμένο τύπο θεσμών ή να θεωρηθεί ως μια ξεχωριστή σφαίρα ή ένα ιδιαίτερο επίπεδο της κοινωνίας. Θα πρέπει να ερμηνευθεί ως μια διάσταση που ενυπάρχει σε κάθε ανθρώπινη κοινωνία και η οποία καθορίζει την ίδια μας την οντολογική συνθήκη»*. Ως εκ τούτου, ως «πολιτικό» μπορούμε να χαρακτηρίσουμε ο,τιδήποτε μεταφέρει μια ιδεολογία και το οποίο απευθύνεται στην κοινωνία στο πλαίσιο πάντοτε του λόγου.

2. Ο λόγος των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης ως φορέας ιδεολογίας

Ο πολιτικός λόγος εμπεριέχει εκ των πραγμάτων την έννοια της ιδεολογίας. Ουσιαστικά είναι η έκφραση μιας ιδεολογίας, μιας συγκεκριμένης ιδέας, που σκοπό έχει να συμπαρασύρει μαζί του ένα όποιο κοινό. Αφενός έχει ως στόχο να ενημερώσει και αφετέρου να πείσει. Και από την στιγμή που μιλάμε για απεύθυνση σε ένα μεγάλο κοινό με στόχο την μετάδοση μιας ιδεολογίας, δεν θα μπορούσαν να λείπουν από την εξίσωση τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (εφεξής Μ.Μ.Ε.) που κάνουν ακριβώς κάνουν αυτό -απευθύνονται συστηματικά σε ένα ευρύ κοινό.

Το πρόβλημα προκύπτει όταν τα Μ.Μ.Ε. προωθούν μόνο μία ιδεολογία: Όταν, δηλαδή, δεν δημιουργούν προβληματισμούς και δεν θέτουν ερωτήματα προς σκέψη και συζήτηση, αλλά βομβαρδίζουν με ένα μονομερές υλικό και ενισχύουν έναν τρόπο σκέψης. Ο Chomsky (1995) θεωρεί ότι τα Μ.Μ.Ε. δεν αποδίδουν με σαφήνεια την κοινωνική

πραγματικότητα, αλλά έχουν την τάση να την παρουσιάζουν και να την ερμηνεύουν μέσα σε ένα πλαίσιο, το οποίο ως επί το πλείστον καθορίζεται από την εγχώρια εξουσία και τις σχετιζόμενες με το οικονομικό κέρδος και την πολιτική επιρροές (Γκότοβος, 1993: 111). Πανευρωπαϊκά η Ελλάδα είναι από τις τελευταίες χώρες στην κατάταξη με τον δείκτη ελευθερίας του Τύπου²⁶. Η χειραγώγηση των Μ.Μ.Ε. και η έλλειψη της ελευθεροτυπίας δεν περιορίζεται στους πολιτικούς συντάκτες μονάχα και *κουβαλά ένα κάρο λόγους* για τους οποίους συμβαίνει σήμερα στη χώρα μας. Μερικοί από αυτούς είναι προφανώς η *δυσανεξία* της κυβέρνησης στο διαφορετικό και το αντίθετο, αλλά στην περίπτωση των περιοδικών αυτό που συμβαίνει κυρίως σχετίζεται με τη διαφήμιση, η οποία περιορίζει και διαμορφώνει την έκφραση και συνεπώς την ιδεολογία. Είναι κάτι σαν *κουσερβοποιητής* καλλιτεχνικής έκφρασης και επειδή ακριβώς τα χρήματα έρχονται από τη διαφήμιση, καθορίζει πολλά από τα όσα γράφονται στα περιοδικά.

3. Διαφήμιση, αγάπη μου!

Στο σύγχρονο καπιταλιστικό σύστημα είναι δύσκολο να καλύπτει ένα περιοδικό τα έξοδά του χωρίς σελίδες με «τοποθέτηση προϊόντος». Σε κάθε περίπτωση, όμως, η διαφήμιση πρέπει να εξυπηρετεί, να εξυπηρετείται αλλά να μην υπηρετείται από τα Μέσα. Εντούτοις, ο λόγος που τα περιοδικά μόδας στην Ελλάδα συνεχίζουν να κυκλοφορούν είναι αφενός γιατί οι παραγωγοί τους επιμένουν να στηρίζουν την κυκλοφορία τους με ό,τι αυτό συνεπάγεται και αφετέρου γιατί υπάρχει ακόμα ο παράγοντας της διαφήμισης.

Μακάρι να υπήρχε και στην ελληνική κουλτούρα το μοντέλο που θέλει τον αναγνώστη να πληρώνει εκείνος για την είδηση και τα όσα θέλει να διαβάσει από τα Μέσα, γιατί κάτι τέτοιο θα του εξασφάλιζε πως η δουλειά γίνεται εξ ολοκλήρου και αποκλειστικά για εκείνον. Εκεί ο αναγνώστης θα είχε τη δύναμη. Αυτό στο εξωτερικό γίνεται είτε με μηνιαίες συνδρομές, που φέρνουν το περιοδικό κάθε μήνα στο σπίτι του αναγνώστη είτε με μια *online* συνδρομή στις ιστοσελίδες, που δίνει πρόσβαση στον αναγνώστη να διαβάσει άρθρα που οι απλοί επισκέπτες δεν μπορούν να δουν ή ακόμα και να

²⁶ Σύμφωνα με τον Δείκτη Ελευθερίας του Τύπου και την ετήσια κατάταξη των χωρών που συντάσσεται και δημοσιεύεται από τους Δημοσιογράφους Χωρίς Σύνορα (RSF).

διαβάσει ολόκληρο ένα άρθρο. Όμως, εφόσον τα χρήματα δεν έρχονται από τους αναγνώστες, τι γίνεται; Αυτή την στιγμή όλα τα περιοδικά κυκλοφορούν με μια κυριακάτικη (ως επί το πλείστον) εφημερίδα. Σύμφωνα με αυτό το μοντέλο, ο αναγνώστης αγοράζει την εφημερίδα (με ό,τι προσφέρει αυτή μέσα στη σακούλα της), η εφημερίδα πληρώνει το χαρτί στο τυπογραφείο για την εκτύπωση και η διαφήμιση είναι το μόνο μέσο εσόδων που συντηρεί την ύπαρξη των περιοδικών. Συνεπώς, λίγο-πολύ και καθορίζει σε ένα βαθμό το τι βλέπει ο αναγνώστης στις σελίδες.

4. Ο πολιτικός λόγος στον κόσμο των *lifestyle* περιοδικών

Συνήθως ασκείται έντονη κριτική στα γυναικεία περιοδικά και πολλοί τα εξισώνουν με εργαλεία, που σκοπό έχουν να κάνουν τις γυναίκες να αισθάνονται άσχημα για τον εαυτό τους, ώστε να «πατήσουν» στην ανασφάλειά τους και να τις πείσουν να αγοράσουν τα διαφημιζόμενα προϊόντα. Μπορώ να σας πω ότι αυτό είναι εν μέρει αλήθεια.

Σίγουρα δεν γίνεται εσκεμμένα από τους εκδότες όλη αυτή η ενίσχυση των *ντεφώ* μιας γυναίκας (εάν θεωρήσουμε ότι υπάρχουν τέτοια), αλλά όπως και στην πολιτική έτσι και σε αυτήν την περίπτωση μάλλον, εάν λες ξανά και ξανά κάτι τότε αυτό καταντάει αλήθεια. Συνεπώς, εάν πεις με 10 διαφορετικούς τρόπους ότι «αυτό που θα φορεθεί πολύ φέτος είναι το γκρι μπλουζάκι», ο αναγνώστης θα πειστεί ότι χρειάζεται ένα γκρι μπλουζάκι στη γκανταρόμπα του. Αλλά πριν καταλήξουμε σε τέτοιου είδους συμπεράσματα, οφείλουμε να πούμε ότι τα πράγματα είναι αρκετά πιο περίπλοκα. Στην πραγματικότητα, τα γυναικεία περιοδικά έχουν παίξει σημαντικό ρόλο τόσο στην πολιτική όσο και στη γυναικεία απελευθέρωση παγκοσμίως από την αρχή της ύπαρξής τους. Όπως ο,τιδήποτε γύρω μας, έτσι και αυτά, είναι μια αντανάκλαση της κοινωνίας. Και τώρα που περισσότερο από ποτέ οι γυναίκες ζητούν ισότητα και ελευθερίες, ασχολούνται με την πολιτική, διαμορφώνουν την κοινωνία, βάζουν σε μια νέα βάση τον φεμινισμό και τον διεκδικούν. Επομένως, το ίδιο θα κάνουμε και εμείς οι γυναίκες που δουλεύουμε στα περιοδικά και άρα το ίδιο θα προσφέρουμε στους αναγνώστες μας.

Πολλοί λένε ότι τα περιοδικά μόδας τα ξεφυλλίζει κανείς για να αδειάσει το μυαλό του και να ξεφύγει από την ασχήμια της

καθημερινότητας. Και αυτό ακριβώς είναι το «κλειδί» που ανοίγει διάπλατα το δρόμο της διαμόρφωσης της σκέψης. Όταν κάποιος προσεγγίζει ένα περιοδικό, έναν άνθρωπο, ένα συμβάν με ανοικτή καρδιά και μυαλό και με πεσμένες άμυνες είναι πιο εύκολο να του μεταφέρεις ιδέες.

Σκεφτείτε τι δύναμη κρύβει στις σελίδες του ένα περιοδικό που απευθύνεται στη μάζα και κάθε Κυριακή μπαίνει σε τόσες χιλιάδες διαφορετικά σπίτια. Σκεφτείτε τι δύναμη έχουμε εμείς που τα υπογράφουμε και πόση δύναμη έχουν οι λέξεις που χρησιμοποιούμε. Μιλάμε για ανυπολόγιστη επιρροή την οποία ή θα την χρησιμοποιήσει κανείς για να κάνει απλώς πωλήσεις εξυπηρετώντας μονάχα τη διαφήμιση ή θα προσπαθήσει να κάνει ένα δικό του αντάρτικο απέναντι στα συντηρητικά πρότυπα της κοινωνίας. Και ευτυχώς είμαστε πολλοί αυτοί που παίρνουμε και δίνουμε πίσω στην κοινωνία.

Συνεπώς μπορείς πολύ εύκολα εκεί που γράφεις για τις τάσεις της σεζόν στη μόδα να αναφέρεις όλες τις κοινωνικές αλλαγές που έγιναν (την ανάγκη για αυτοδιάθεση, για παράδειγμα) και που οι σχεδιαστές αντιλήφθηκαν και που είχαν ως αποτέλεσμα την εκάστοτε τάση. Εάν όλα αυτά δεν σας βγάζουν κάποιο νόημα στο μυαλό σας, τότε ας δούμε παρακάτω μερικά χαρακτηριστικά παραδείγματα πολιτικού λόγου σε lifestyle περιοδικά.

4.1. Τα προφανή - αμιγώς πολιτικά ζητήματα

Ο πόλεμος στην Ουκρανία είναι ένα τέτοιο πρώτο παράδειγμα: Προσεγγίστηκε εκτενώς σε πολλές εκδόσεις του περιοδικού *Marie Claire* μεταξύ άλλων την ουκρανική και την ελληνική. Το πορτρέτο μιας γυναίκας αγρότισσας, μιας χωρικού, έγινε εξώφυλλο στο τεύχος Ιουνίου της *Marie Claire* της Ουκρανίας. Ήταν μια υπενθύμιση στον ουκρανικό λαό για τη σχέση που έχει με τη γη του. «Η γη θα είναι πάντα η βασική κινητήριος δύναμη κάθε Ουκρανού. Η αγάπη γι' αυτήν, ο σεβασμός, οι ιεροί συμβολισμοί που έρχονται από το μακρινό παρελθόν - όλα αυτά καταδεικνύουν την οικειότητα ανάμεσα στους Ουκρανούς και την εύφορη γη τους, που αποκαλούν *chernozem*», έγραψε χαρακτηριστικά το περιοδικό. Νωρίτερα, η ελληνική έκδοση του περιοδικού είχε αφιερώσει ένα τεύχος στην Ουκρανία και μεταξύ άλλων είχε αφιέρωμα σε πέντε Ουκρανούς

φωτορεπόρτερ που από την πρώτη γραμμή του πυρός κατέγραψαν μέσω των φωτογραφιών τους τις εμπειρίες τους²⁷. Πώς είναι άραγε να μεταδίδεις έναν πόλεμο που διαδραματίζεται στη δική σου χώρα;

Η αποχή από τις κάλπες, οι εκλογές και η πολιτική σκηνή της εκάστοτε χώρας είναι, επίσης, μια προφανής πολιτική θεματική, πρόσφορη για την ανάπτυξη πολιτικού λόγου σε περιοδικά μόδας. Θέματα επικαιρότητας που προκύπτουν σε μικρότερη κλίμακα, εγχώρια ή σε μικρές τοπικές κοινωνίες. Επιπλέον, η κλιματική αλλαγή, η κλιματική κρίση και η βιωσιμότητα.

4.2. Φεμινισμός και LGBT+ εκπροσώπηση μέσα από τη γλώσσα των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης

Κίνημα *MeToo*, γυναικοκτονίες, αφαίρεση του δικαιώματος της άμβλωσης, τα πρόσφατα περιστατικά στο Ιράν με την Μάχσα Αμίνι και πολλά ακόμα κορίτσια που τόλμησαν να διαδηλώσουν για την ελευθερία τους αυτές τις μέρες.... και η λίστα με τους λόγους που εντείνουν τη διάθεση για εκπροσώπηση και ενδυνάμωση της θέσης των γυναικών εκεί έξω, όπως και κάθε καταπιεσμένου εξίσου, δεν έχει τέλος. Δυστυχώς. Είναι δύσκολη δουλειά αλλά κάποιος πρέπει να την κάνει.

Και πώς μπορεί ένα περιοδικό μόδας ή *lifestyle* να καλύψει τέτοια θέματα θα αναρωτηθεί κανείς; Ειπώθηκε και προηγουμένως: Είμαστε μέρος της κοινωνίας εμείς που δουλεύουμε στα περιοδικά. Πώς είναι δυνατόν όταν είσαι κάτι να αφήνεις αυτό το κομμάτι σου εκτός εργασίας; Πώς μπορώ εγώ που θλίβομαι βαθιά από τις ανισότητες να μην το φέρω αυτό στην τέχνη μου; Και ναι, για την ώρα και μέχρι να εκπαιδευτούμε όλοι σωστά, θα συνεχίσουν να συνυπάρχουν στις σελίδες ενός περιοδικού που θα θεωρούνται σεξιστικές και άλλες που θα θεωρούνται προοδευτικές. Γιατί αυτό το μοντέλο βλέπουμε και στην κοινωνία. Ίσως αυτό το μοντέλο είμαστε ακόμα και εμείς οι ίδιοι. Πόσες φορές έχετε πιάσει τον εαυτό σας να αναπαράγει κάτι σεξιστικό ή γενικώς κάτι που έρχεται αντίθετα με τα «πιστεύω» και τις αξίες σας μόνο και μόνο γιατί έχετε μάθει να μιλάτε έτσι;

²⁷ Η πράξη αυτή μπορεί να μη συμβαδίζει τυπικά, μιας και το *Marie Claire* είναι ένας διεθνής τίτλος περιοδικών συνδεδεμένος άρρηκτα με το χώρο της μόδας και με τις *lifestyle* τάσεις, αλλά αυτό ακριβώς επικυρώνει τα όσα αναλύουμε εδώ.

4.3. *Inclusivity* και το ηλικιακό φράγμα

Η εκπροσώπηση δεν περιορίζεται σε όσα είπαμε προηγουμένως, αλλά απλώνει και σε πολλά άλλα κομμάτια διαφορετικότητας - την ηλικία, το μέγεθος, το χρώμα επιδερμίδας, τις ανάγκες. Πόσες γυναίκες άνω των πενήντα βλέπετε συχνά στα περιοδικά μόδας; Η απάντηση δυστυχώς είναι αποθαρρυντική. Δυστυχώς, το *ageism* (η διάκριση βάσει ηλικίας) είναι βαθύ και ακόμα αναποτελεσματικά περιορισμένο.

Στο περιοδικό που εργάζομαι τα τελευταία χρόνια, όσο προβοκατόρικο και εάν ακούγεται, πολλάκις έχουμε κάνει εξώφυλλα γυναίκες άνω των πενήντα, όπως η Μαρία Τζομπανάκη και η Κάτια Δανδουλάκη και όχι μόνο αυτό. Στο αφιέρωμα που κάνουμε κάθε χρόνο για τις *Badass Women* η συμπερίληψη είναι το ζητούμενο. Υπάρχουν φυσικά και άλλα περιοδικά που έχουν κάνει κάτι αντίστοιχο, αλλά δεν θα σας το κρύψω, δεν είναι πολλά. Έτσι κινείται και η θεματολογία μας στη διαδικτυακή παρουσία του περιοδικού, όπου και εκεί παρουσιάζουμε γυναίκες άνω των πενήντα και τις παροτρύνουμε μέσα από στιλιστικές συμβουλές να «σπάνε» τα στερεότυπα που σχετίζονται με την εικόνα τους και τη θέση τους στην κοινωνία. Γιατί τελικά το να φορέσει μια μίνι φούστα μια γυναίκα στα πενήντα της μπορεί να είναι μια πολιτική πράξη.

5. Επίλογος

Αυτά είναι κάποια από τα βασικά θέματα που επικοινωνούνται με τη χρήση πολιτικού λόγου στα *glossy lifestyle* περιοδικά. Και δεν είναι μόνο τα προφανή και όσα εύκολα μπορούμε να δούμε, αλλά και ολόκληρη η προσέγγιση στα όσα γράφονται και στις λέξεις που χρησιμοποιούμε για να τα πούμε. Ας κρατήσουμε πως τα πράγματα δείχνουν να αλλάζουν.

Βιβλιογραφία

Αριστοτέλης. 2006. *Πολιτικά (Πρώτος Τόμος)*. Μτφρ. Δημήτριος Παπάδης. Θεσσαλονίκη: Ζήτρος.

Γκότοβος, Θ. 1996. *Ρατσισμός: κοινωνικές, ψυχολογικές και παιδαγωγικές απόψεις μιας ιδεολογίας και μιας πρακτικής*. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ/ΓΓΛΕ.

Chantal Mouffe. 1993. *The Return of the Political*. Guilford Press.

Chomsky, N. 1975. *Reflections on language*. New York: Pantheon Books.

Greece is worst EU country for press freedom (again), report says.

Politico, May 3rd, 2023. Ανακτήθηκε από:

<https://www.politico.eu/article/greece-worst-eu-country-press-freedom-report>.

Recepção de temas helênicos

AS REPRESENTAÇÕES E RELAÇÕES COM A MONSTRUOSIDADE DE CÉRBERO DA ANTIGUIDADE PARA A CONTEMPORANEIDADE

Thaís Faria da Silva – IArt/UERJ

Resumo

O presente trabalho tem como objetivo analisar as representações de Cérbero, o cão do Hades, ao longo da história, mais especificamente, nos mitos, descrições e arte antigos e na literatura e cinema pop da idade contemporânea, buscando entender suas diferenças e semelhanças. A ideia é observar o conceito de monstrosidade presente no ser mitológico e os aspectos deste que se mantiveram ou se modificaram nas representações, tanto iconográficas, como literárias, da Antiguidade para a Contemporaneidade. Irei trazer, também, a associação do animal “cão” à morte presente em diversas mitologias e simbologias, buscando compreender seu papel simbólico e como ele se relaciona com o monstro Cérbero. Para a realização desta pesquisa utilizarei desde mitos antigos, como o Livro VI da *Eneida*, de Virgílio, verbetes de dicionários mitológicos e imagens da arte greco-romana; até descrições e imagens presentes na literatura e cinema contemporâneos infanto juvenil, mais especificamente nas sagas de Harry Potter e Percy Jackson, comparando-os e buscando entender seus pontos de convergência e divergência em relação à imagem de monstrosidade presente (ou não) em Cérbero, perpassando, também, por suas mudanças de características na antiguidade, como o número de cabeças, por exemplo, e como estas se consolidaram ao longo do tempo. Em suma, esta pesquisa possui como principal intenção analisar e compreender as mudanças iconográficas e literárias do ser mitológico Cérbero e suas influências na relação com a monstrosidade.

Palavras-chave: Cérbero; Antiguidade; Contemporaneidade; Monstrosidade; Cão; Infernos; Monstro

Abstract

The present work aims to analyze the representations of Cerberus, the dog of Hades, throughout history, more specifically, in myths, descriptions and art of ancient times and in literature and pop cinema of the contemporary age, seeking to understand their differences and similarities. The idea is to observe the concept of monstrosity in mythological beings and the aspects of this that were maintained or changed in representations, both iconographic and literary, from Antiquity to Contemporary times. I will also bring up the association of

the animal “dog” with death present in various mythologies and symbols, seeking to understand its symbolic role and how it relates to the monster Cerberus. To carry out this research I will use ancient myths, such as Book VI of the Aeneid, by Virgil, entries from mythological dictionaries and images from Greco-Roman art; even descriptions and images present in contemporary children's literature and cinema, more specifically in the Harry Potter and Percy Jackson sagas, comparing them and seeking to understand their points of convergence and divergence in relation to the image of monstrosity present (or not) in Cerberus, also permeating its changes in characteristics in antiquity, such as the number of heads, for example, and how these were consolidated over time. In short, this research's main intention is to analyze and understand the iconographic and literary changes of the mythological being Cerberus and their influences on the relationship with the monstrosity.

Keywords: Cerberus; Antique; Contemporary; Monstrosity; Dog; Hells; Monster

O presente trabalho tem como objetivo analisar as representações de Cérbero, o cão do Hades, ao longo da história, mais especificamente, nos mitos, descrições e arte antigos e na literatura e cinema pop da idade contemporânea, buscando entender suas diferenças e semelhanças. A ideia é observar o conceito de monstruosidade presente no ser mitológico e os aspectos deste que se mantiveram ou se modificaram nas representações, tanto iconográficas, como literárias, da Antiguidade para a Contemporaneidade.

Antes de tudo, é importante que entendamos o conceito de monstro. O que é considerado simbolicamente como um monstro? É possível constatar que o conceito está associado a deformidade, irregularidade da forma, degeneração, imperfeição, distorção, anomalia. Para Platão, por exemplo, como o bom é associado ao belo, o monstro se encontra no desvio das virtudes, à margem. Ademais, o monstro como símbolo pode ser definido como guardião de um tesouro, ou seja, o conjunto de obstáculos a serem superados para que se chegue a um tesouro; ele está presente para incentivar, de certa forma, o heroísmo, podendo ser também um rito de passagem, simbolizando a transformação para melhor do homem (CHEVALIER e GHEERBRANT,

2009, p. 615). Há ainda, a definição etimológica da palavra “monstro”, que vem do latim *monstrum*: “tudo que sai da natureza, o que é estranho, extraordinário, singular; prodígio (ordinariamente, que anuncia uma desgraça)” (SARAIVA, 2000, p. 751).

Dito isso, passo à apresentação do ser mitológico Cérbero. Ele era o responsável por guardar os portões dos Infernos, não permitindo que os mortos saíssem ou que os vivos entrassem. Em suas descrições e imagens mais recorrentes era um cão que possuía três cabeças, cauda de serpente e o dorso coberto de serpentes, porém já foi descrito, também, com cem ou cinquenta cabeças, a depender do período e autor. O mito mais famoso em que aparece é o de Héracles (ou Hércules, no seu nome latino), em que o herói é ordenado pelo oráculo de Delfos que se colocasse aos serviços de seu primo – e rei – Euristeu, por doze anos, o que dá origem aos Doze Trabalhos. O décimo primeiro trabalho imposto foi que Héracles fosse aos Infernos e, de lá, trouxesse Cérbero para cima da Terra. Com a ajuda dos deuses Hermes e Atena, ele consegue ir ao mundo subterrâneo e pede a Hades para levar o cão. O deus dos Infernos consente, desde que ele conseguisse dominar o animal com suas próprias mãos. O herói consegue tal façanha, mas após levá-lo a Euristeu, este último teme tanto a criatura, que pede a Heracles que o devolvesse aos Infernos (GRIMAL, 1997, p. 83 e 212).

É interessante ressaltar, ainda, que a associação do animal cachorro à morte ou aos infernos não é exclusividade da antiguidade clássica, diversas outras culturas, mitologias e religiões compartilham do mesmo simbolismo – como as egípcia, mexicana, germânica e muitas outras. O cão muitas vezes tem o papel de guiar ou receber o morto no além-vida, agindo como um intercessor entre esse mundo e o outro. Apesar disso, há também uma conotação negativa à figura do animal em diversas culturas, como impuro e maléfico, gerando uma ambiguidade em torno de seu simbolismo.

Dessa forma, podemos afirmar que, de fato, Cérbero é considerado um monstro: suas características o fazem assustador, é extraordinário, é um guardião (nesse caso não de um tesouro, necessariamente, mas dos

próprios Infernos) e serviu como rito de passagem, incentivando o heroísmo, no caso mencionado, de Héracles. A questão que trago aqui, então, não é o questionamento da sua monstruosidade em si, mas sim sua relação com ela ao longo da história. Teria mudado? Teria Cérbero se tornado mais ou menos monstruoso com o passar do tempo, seja dentro da própria Antiguidade, seja dos tempos antigos para os tempos atuais? É essa pergunta que essa pesquisa visa responder e que buscarei desenvolver a seguir.

Hesíodo, acredita-se que no século VIII ou VII a.C., escreveu a Teogonia, poema em que são apresentadas a genealogia e hierarquia dos deuses e heróis da mitologia grega. Em um dos momentos que Cérbero aparece na obra, ele é descrito como:

Gerou primeiro Ortro, cão de Gerioneu.
Depois pariu o incombatiável e não nomeável
Cérbero carnívoro, cão de brônzea voz do Hades,
de cinquenta cabeças, impudente e cruel.
(HESÍODO, 1995, 309-312.)

No trecho, a monstruosidade é clara e o medo que a figura do cão provoca é visível. Vale destacar, também, que nesse período sua descrição apresenta cinquenta cabeças, contribuindo para a própria visão da monstruosidade. Esse número, porém, teve constante mudança na literatura e, na arte, nas poucas peças que sobreviveram ao tempo e representam o ser, é apresentado um número muito menor de cabeças. Essa questão na arte pode ser devido à dificuldade de se representar tantos crânios em uma única cerâmica, e não há como saber, somente por esse fato, se a literatura apenas acompanhou a iconografia ou se o medo e a monstruosidade relacionados a Cérbero foram, de fato, diminuindo com o tempo (BARBOSA, 2014, p. 168).

É possível observar, porém, a partir de outros fatores, que a figura do cão realmente teve modificações durante a própria Antiguidade. Por exemplo, na efígie abaixo (figura 1), datada de 560/550 a.C., podemos ver que, apesar de Cérbero possuir três cabeças – um número muito

menor que cinquenta – toda a sua imagem contribui para uma visão monstruosa: as muitas serpentes ao longo do seu corpo, inclusive em sua cauda, sua postura agressiva, a selvageria.

Figura 1 – Cérbero selvagem²⁸

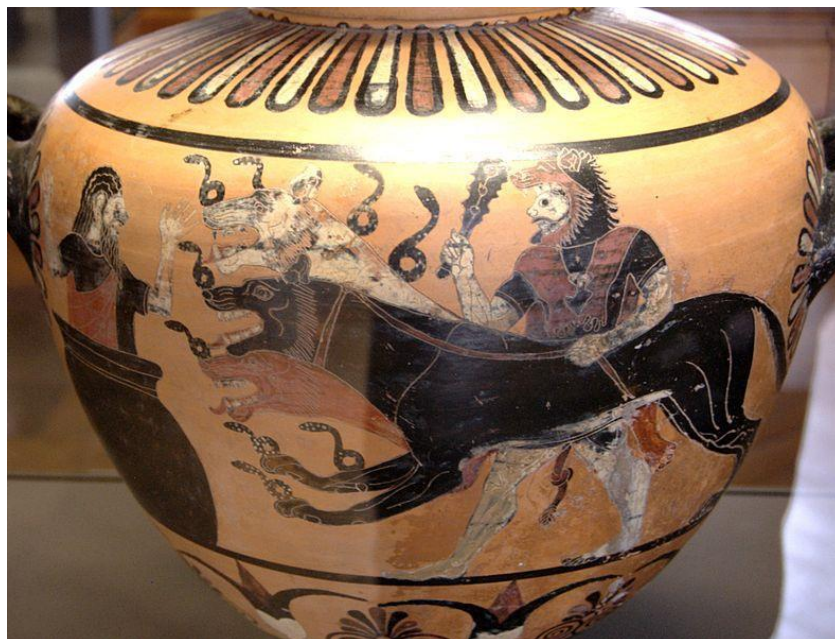

Agora, na imagem dessa hydria (figura 2), de cerca de 525 a.C., a representação do cão, apesar de ainda muito selvagem e raivosa, possui menos cobras em seu dorso e sua cauda parece ser um rabo comum, em vez de se configurar como uma serpente, já podendo significar uma pequena mudança em seu aspecto.

Figura 2 – Cérbero, Héracles e Euristeu²⁹

²⁸ Localização: Londres, Museu Britânico. Procedência: Lacedemônia. Forma: Copo. Data: 560/50 a.C. Autor desconhecido. Fonte: (BARBOSA, 2014, p. 169).

²⁹ Localização: Paris, Museu do Louvre. Procedência: Cerveteri, Itália. Forma: hydria. Data: por volta de 525 a.C. Autor: Painter dos Eagles. Técnica: cerâmica. Fonte: Wikimedia Commons. Disponível em:

No século V a.C., já no período clássico, é possível observar, a partir dessa cerâmica (figura 3), um Cérbero muito menos assustador que até se assemelha a um cachorro doméstico, a não ser pelas três cabeças. Sua figura é mansa, não há mais serpentes em seu corpo e ele está sentado, aparentemente aceitando e aguardando pacientemente que Héracles o leve – essa, assim como as outras imagens, tem como contexto o décimo primeiro trabalho de Héracles, descrito anteriormente, a diferença é que as outras duas mostram o momento da luta do herói com o cão e essa apresenta o momento após Cérbero ser dominado.

Figura 3 – Cérbero “manso”³⁰

<https://commons.m.wikimedia.org/wiki/File:Herakles_Kerberos_Eurystheus_Louvre_E701.jpg#mw-jump-to-license>.

³⁰ Localização: Museu Nacional de Tarento, nº 24. Procedência: Rutigliano. Forma: Oinochoe. Data: 430 a.C. Autor: pintor de Berlim. Fonte: (BARBOSA, 2014, p. 172)

Vale ressaltar, ainda, que mesmo nas descrições mais antigas, Cérbero não era necessariamente considerado maléfico em si, em sua essência, era algo muito mais relacionado a sua função, que representa a própria morte. Como guardião, essa monstruosidade, apesar de estar presente em seu ser, era apenas direcionada a quem transgredisse as ordens do meio, ou seja, tentasse sair ou entrar nos Infernos sem a permissão de Hades – função essa que é essencial para a manutenção da ordem do mundo grego.

A partir da presente análise, portanto, torna-se evidente uma possível tendência de diminuição do medo a respeito de Cérbero e da própria monstruosidade presente na figura do cão. É muito possível que essa ideia tenha tido como influência o advento do pensamento racional filosófico presente no período clássico, no qual a própria visão a respeito da morte se diferenciava dos séculos anteriores. (BARBOSA, 2014, p. 172)

Acredito, ainda, que seja importante explicitar aqui que, apesar dessa tendência de fato parecer corresponder à realidade, é, sobretudo, uma teoria e também há descrições mais recentes na literatura que mostrariam o cão com serpentes em seu corpo, mesmo possuindo apenas três cabeças. Um exemplo é o livro VI da Eneida, de Virgílio, em que a profetisa Sibila de Cumas guia Enéias, guerreiro troiano, através dos Infernos e, quando se depara com Cérbero, o seguinte trecho é descrito:

Ali ficam as plagas que o enorme Cérbero fez retumbar com as suas três goelas, deitado, horrível, na caverna em frente. A profetisa vendo já se assanharem as serpentes em seu pescoço atira-lhe um bolo soporífero feito de mel e grãos preparados. Ele, com sua fome insaciável, abre as três goelas, engole o que lhe foi atirado, estende em terra seu dorso, musculoso, que encheu, enorme, todo o antro. (VIRGÍLIO, [s.d], p. 101 e 102)

Ainda assim, pode-se dizer que a descrição é, decerto, menos monstruosa que a apresentada por Hesíodo séculos antes, mesmo não sendo de um cachorro quase manso, como na última figura aqui mostrada.

Pensando, agora, na atualidade, existem várias representações de Cérbero na cultura pop, como em diferentes filmes, programas de televisão, jogos de cartas colecionáveis, videogames, obras literárias etc. Além disso, em minha pesquisa, pude observar diversos times esportivos com o nome e/ou imagem do monstro, trazendo a associação da monstruosidade, agressividade, a ideia de um ser e, portanto, um time que é imbatível e impiedoso; e, também, um aplicativo de segurança de dados online, trazendo novamente a figura do guardião. Entretanto, existem na Contemporaneidade as mais diversas representações do monstro, porém irei me ater a duas delas: a da saga literária Percy Jackson e Os Olimpianos, junto às suas imagens oficiais; e a da saga literária Harry Potter, junto à representação visual de seus filmes e livro ilustrado.

Primeiramente, vale dizer que acredito que essa possível tendência mencionada anteriormente, da diminuição da monstrosidade de Cérbero, se estendeu ao longo da história e hoje as representações do ser – ao menos as aqui analisadas – tiveram cada vez mais características da figura dos cães atuais atribuídas a ele – principalmente pensando no papel e simbolismo do cão na cultura ocidental, da qual essas obras fazem parte. Dito isso, então, seguirei para a contextualização e apresentação das releituras de Cérbero.

Percy Jackson e Os Olimpianos é uma saga inspirada na mitologia grega, em que os personagens principais são semideuses e vivem na atualidade, mais precisamente em Nova York, EUA. Cérbero aparece no primeiro livro, O ladrão de raios, quando Percy e seus amigos, Annabeth e Grover, vão ao Mundo Inferior para falar com Hades e resolver o problema principal do livro: o roubo do raio mestre de Zeus. O cão é descrito como um monstro enorme e feroz, que apesar de ser aparentemente inofensivo para os mortos, consegue farejar os vivos, no caso, o trio de amigos, se mostrando, então, agressivo em relação à presença indevida deles no mundo subterrâneo. Nada muito diferente das descrições antigas, afinal é uma história inspirada nos próprios mitos gregos, porém, o interessante dessa parte do livro é o que se segue para eles conseguirem entrar nos Infernos, de fato. Annabeth, utilizando uma bolinha que tinha na mochila, consegue brincar e adestrar o cão do Hades, dizendo por diversas vezes “senta”, “fica”, “quer a bola?”, “bom menino” e variantes. Cérbero se distrai e parece se divertir com a brincadeira, e, então, o trio consegue perpassá-lo. Após isso, a bola, que era pequena e frágil demais para um ser tão grande, se despedaça e o animal gane e choraminga, parecendo, inclusive, criar um certo laço afetivo com Annabeth (e vice-versa), que promete lhe dar uma nova bola. Depois desse momento, ainda, Percy narra, evidentemente dando traços de humanidade ao monstro: “mesmo ali, no Mundo Inferior, todo mundo – até mesmo os monstros – precisa de um pouco de atenção de vez em quando” (RIORDAN, 2009, p. 307).

Já no universo de Harry Potter, a relação é um pouco diferente. A história se passa num mundo mágico, em que os personagens principais

são bruxos e estudam numa escola de bruxaria, Hogwarts. A saga inteira conta com vários elementos da mitologia, não só grega, porém a relação não é tão clara, como em Percy Jackson, se apresentando mais como uma referência. A aparição de Cérbero aqui também acontece no primeiro livro e filme da saga, Harry Potter e a Pedra Filosofal, em diversos momentos. Contextualizando, Harry e seus amigos, Rony e Hermione, entram “por acaso” em um corredor de uma ala proibida do castelo de Hogwarts e lá se deparam com o que descrevem como um enorme e monstruoso cão de três cabeças, que depois eles descobrem que guarda o alçapão que leva até a Pedra Filosofal. O cachorro aqui não recebe o nome de Cérbero, é nomeado como Fofo – o que é um tanto ambíguo em relação à sua figura – mas, apesar disso, é uma clara referência ao ser mitológico grego, reparando nas suas características e somando ao fato de Hagrid, seu dono, mencionar, em um dado momento, que o comprou de “um grego que conheceu num bar” (ROWLING, 2000, p 141).

Nessa releitura de Cérbero, duas questões se fazem marcantes: o fato dele ser, como a figura original, um guardião – e nesse caso, como no conceito simbólico de monstro, é um guardião de um tesouro – e, depois, a forma como os amigos conseguem o transpassar – me parece, nesse ponto, inclusive, que as aparições do cão na arte e na literatura, tanto antiga, como contemporânea, se resumem, principalmente ao momento que o herói da história precisa ultrapassá-lo, como um obstáculo, remetendo, mais uma vez ao conceito simbólico de monstro apresentado no começo desse texto. Para conseguirem passar pelo alçapão que Fofo guarda, o trio utiliza, fazendo uma clara referência ao mito de Orfeu, da música. No mito antigo, Orfeu, que era conhecido como um exímio musicista, vai aos Infernos para resgatar sua amada, Eurídice, que havia morrido tragicamente, e ao se deparar com Cérbero guardando os portões, toca sua lira, colocando o cão para dormir e conseguindo, então, adentrar o mundo subterrâneo (GRIMAL, 1997, p. 340 e 341); na história de Harry, porém, os amigos tocam uma flauta. Além disso, o momento que eles descobrem como passar por Fofo é interessante pelo fato de, assim como em Percy Jackson, dar uma certa humanidade – ou melhor, características humanas que costumamos atribuir aos nossos

cachorros – ao monstro. Hagrid estava contando de uma conversa que teve com o homem que lhe vendeu um ovo de dragão, que então se descobre ser o vilão da história, e diz: “bom... pareceu [interessado]... quantos cachorros de três cabeças a pessoa encontra por aí, mesmo em Hogwarts? Então contei a ele que Fofo é uma doçura se a pessoa sabe como acalmá-lo, é só tocar um pouquinho de música e ele cai no sono...” (ROWLING, 2000, p. 193).

É interessante destacar também, que nas duas representações, Cérbero tem semelhança com raças reais de cachorros: em *O ladrão de raios*, Percy diz que ele “era obviamente um rottweiler de raça pura, a não ser, é claro, por ter duas vezes o tamanho de um mamute, ser quase invisível e ter três cabeças” (RIORDAN, 2009, p 302) (figura 4). Já nos filmes de Harry Potter, as cabeças de Fofo foram baseadas na raça Starffordshire Bull Terrier, como nos mostra *O livro das criaturas de Harry Potter* (REVENSON, 2014, p. 139) (figura 5). O curioso, que conversa com o desenvolvimento do presente trabalho, é que essas duas raças são comumente associadas à agressividade e proteção, porém perpassando esse estigma, são sabidamente cachorros muito carinhosos com seus tutores.

Figura 4 – Cérbero de Percy Jackson e os Olimpianos³¹

³¹ Autor: Antonio Caparo. Fonte: (RIORDAN, 2012, p. 99).

Figura 5 – Fofo adormecido³²

Portanto, após toda essa análise de diferentes representações, tanto iconográficas, como descritivas, de Cérbero em diferentes períodos históricos, podemos seguir para as conclusões finais do presente trabalho. Como mencionei anteriormente, não há como afirmar que

³² Cena do filme Harry Potter e a Pedra Filosofal. Fonte: (REVENSON, 2014, p. 139).

existiu de fato uma diminuição do medo e da monstruosidade em relação ao Hades ao longo da

Antiguidade, porém pode-se dizer, a partir dessa pesquisa, que houve uma possível tendência de que isso acontecesse. Já em relação à Atualidade, foi possível observar nas obras analisadas que essa possível tendência se estendeu, somando-se às características que atribuímos aos nossos cachorros, como animais de estimação. Nota-se, ainda, que muitas das características que acabaram ficando consolidadas da figura antiga de Cérbero, se mantiveram, como as três cabeças, a função de guardião e a ferocidade direcionada a quem quer transpassar seu local guardado sem permissão, porém a presença de serpentes, por exemplo, não foi vista em nenhuma das duas representações analisadas – fato que reforça a teoria há pouco mencionada.

Acredito, finalmente, que seja válido expressar a reflexão final que tive ao concluir esse trabalho. Na realidade, é uma reflexão a respeito da arte no todo, que não se relaciona diretamente com o ponto principal do presente texto, porém caminha ao seu lado: a arte está em constante renovação. As histórias, imagens e personagens podem ser sempre aproveitados e usados como referências para novas histórias, imagens e personagens, e mesmo quando seguem uma tendência pré-estabelecida, o resultado final e total, como em todas as obras mencionadas e apresentadas aqui, ainda poderá e, provavelmente, terá seu valor único e importância simbólica.

Referências:

1. CHEVALIER, Jean; GHEERBRANT, Alain. Dicionário de símbolos: mitos, sonhos, costumes, gestos, formas, figuras, cores, números. 24. ed. Rio de Janeiro: José Olympio, 2009.
2. GRIMAL, Pierre. Dicionário da mitologia grega e romana. 3. ed. Rio de Janeiro: Bertrand Brasil, 1997. VIRGÍLIO. Eneida. [S. l.]: Ediouro, [S. d.].
3. HESÍODO. Teogonia, trad. Jaa Torrano. 3ª edição, São Paulo, Iluminuras, 1995. SARAIVA, F. R. dos Santos. Novíssimo dicionário

latino-português: etimológico, prosódico, histórico, geográfico, mitológico, biográfico, etc. 11. ed. Brasil: Livraria Garnier, 2000.

4. BARBOSA, Leandro Mendonça. Capítulo 2: Ambiente subterrâneo: 2.7. Cérbero: o cão do mundo dos mortos. In: BARBOSA, Leandro Mendonça. Representações do ctonismo na cultura grega (séculos VIII-V a.C.). Orientador: Nuno Simões Rodrigues. 2014. Tese (Doutoramento em História, na especialidade de História Antiga) - Faculdade de Letras, Universidade de Lisboa, Lisboa, 2014. Disponível em: <<http://hdl.handle.net/10451/11696>> Acesso em: 11 abr. 2021.

5. RIORDAN, Rick. Percy Jackson e os Olimpianos: Guia definitivo. Rio de Janeiro: Intrínseca, 2012. (ilustrado).

6. RIORDAN, Rick. O ladrão de raios. 2. ed. Rio de Janeiro: Intrínseca, 2009. REVENSON, Jody. O livro das criaturas de Harry Potter. 1. ed. Rio de Janeiro: Galera Record, 2014. (ilustrado) ROWLING, J. K. Harry Potter e a Pedra Filosofal. Rio de Janeiro: Rocco, 2000.

7. FLORENZANO, M.B.B. Anotações sobre a representação de monstros nas moedas gregas. Rev. do Museu de Arqueologia e Etnologia, São Paulo, 5: 223-234, 1995. Disponível em: <<https://www.revistas.usp.br/revmae/article/view/109237/107708>>

TERCEIRO CANTO DE OS ARGONAUTAS

Apolônio de Rodes

Tradução de Dulcileide Virginio do Nascimento Braga - UERJ

Vamos, Erato, auxilia-me agora,
e diga-me como Jasão de lá conduziu para Iolco o velocino de ouro
graças ao amor de Medéia. Tu, pois, recebeste, por sorte, este destino de Afrodite,
e encantas as jovens virgens com os teus cuidados,
por isso atribuíram a ti o nome de amável. 5
Os heróis, ocultamente, emboscados
esperavam entre juncos espessos; mas, elas,
Hera e Atena, os viram e, dirigindo-se para um quarto longe do próprio Zeus e
dos outros deuses imortais, deliberavam.
Hera, em primeiro lugar, sondou Atena: 10
“Agora, seja tu mesma a primeira, ó filha de Zeus, a dizer qual é o teu desejo
e interesse? Ou pensas em algum estratagema, com o qual eles
possam obter o velocinocino de ouro de Eetes e conduzi-lo até a Grécia?
Não o convenceriam exortando-lhe com agradáveis
palavras? Pois, certamente, ele é muito altivo. 15
Em todo caso, não é conveniente abster-se de qualquer esforço.”
Assim falou e, em seguida, Atena lhe respondeu:
“Tal coisa agita o meu pensamento,
Hera, e tu, abertamente, me questionas. Mas
penso não poder ainda lhe ensinar um estratagema que auxilie 20
o desejo dos heróis, embora já tenha dado muitos conselhos.”
Falou, e fixaram os olhos na terra diante dos seus pés,
e cada uma, em separado, meditava; a seguir,
Hera ao refletir mais rápido que a outra, anunciou tal projeto: 25
“Vamos até Cípris. Aproximemo-nos dela e
instiguemo-la a falar com seu filho para que ele possa
fazer a jovem filha de Eetes, conhecedora de muitas drogas,
se apaixonar por Jasão, ao lançar suas flechas. Eu creio que
ele conseguirá levar o velocino para a Hélade com a ajuda dos conselhos dela.”
Assim falou e seu prudente plano agradou a Atena, 30
que novamente lhe respondeu com doces palavras:
“Hera, meu pai me concebeu ignorante de tais dardos,
e não conheço nenhum encantamento que inspire o desejo.
Mas, se o projeto te agrada, certamente eu me
unirei a ti; e tu, ao encontrá-la, lhe falarás.” 35
Assim falou e rapidamente se levantam para irem à majestosa residência
de Cípris, cujo marido, coxo, construiu para ela,
quando, no princípio, trouxe-a de junto de Zeus como esposa.
Após entrarem no pátio, permaneceram no umbral
da alcova, onde a deusa preparava o leito de Hefesto. 40
Mas, pela manhã, ele foi para sua forja e bigornas
no vasto interior da ilha Plancta, onde ele fabricava
toda sorte de obras de arte por meio da força do fogo; ela, por outro lado, solitária
no palácio, em frente à porta, estava sentada sob um ornado trono.
Deixando cair seus cabelos, de um lado e do outro, sobre seus alvos ombros, 45
dividiu-os com um broche de ouro para fazer longas

tranças, mas vendo-as diante dela, parou, as
 convidou a entrar e se levantou do trono
 para lhes mostrar assentos. Em seguida, ela também
 sentou-se e, sem pentear, prendeu os cabelos com as mãos; 50
 sorrindo, dirigiu-lhes palavras lisonjeiras:
 “Minhas queridas, que projeto e necessidade as trouxeram aqui
 após tanto tempo? Com que finalidade vieram as duas?
 Pois, há muito tempo não vindes aqui, vós que sois superiores às outras deusas.”
 Hera, respondendo, lhe diz: 55
 “Tu estás zombando, mas os nossos corações se agitam pelo mesmo mal.
 Pois, no rio Fátis, o navio de Jasão já aportou
 e todos os outros que o acompanham por causa do velocino.
 Certamente por todos eles, visto que se aproxima o momento de iniciar o seu
 intento, 60
 tememos terrivelmente, mais ainda pelo filho de Esón.
 Se ele navegar em direção ao Hades
 para, sob a terra, libertar Ixião das amarras de cobre,
 eu mesma o protegerei, com toda a força dos meus braços,
 para que Pélias não ria ao escapar de sua má sorte.
 Ele que, com arrogância, me privou da honra dos sacrifícios. 65
 Por outro lado, já antes, Jasão me era muito caro,
 desde que, perto da sua desembocadura, quando o rio Anauros estava muito
 cheio,
 ele se esforçou pela equidade dos homens e foi ao meu encontro,
 ao voltar da caça; todas as montanhas e o cume dos altos montes
 estavam cobertos com neve; deles, 70
 as correntes descem revolvendo-se ruidosamente.
 Ao ter o aspecto de uma velha, ele se compadeceu de mim e, erguendo-me
 sobre seus ombros, levou-me através da agitada água.
 Por isso, ele sempre será honrado por mim;
 e Pélias não pagaria seu insulto se tu não o fizeres regressar.” 75
 Assim falou e Cípris, entorpecida, apreciou o relato.
 Observando, respeitou Hera que lhe suplicava,
 e, em seguida, lhe dirigiu amáveis palavras:
 “Augusta deusa, que a ti não ocorra nenhum mal pior do que a
 Cípris, se eu depreciasse um desejo teu, 80
 por uma palavra, ou um ato que fosse feito por estas
 leves mãos; e nenhum reconhecimento quero em troca.”
 Deste modo falou e Hera, com cuidado, lhe respondeu:
 “ Não viemos solicitar a tua força ou as tuas mãos;
 mas, que tranquila, chames a teu filho 85
 para que a filha virgem de Eetes por Jasão enfeite de amor.
 Pois, se ela, benévola, o aconselhar, eu creio que
 ele, ao conquistar o velocino de ouro, facilmente regressará
 a Iolco, pois ela é astuta.”
 Deste modo falou, e Cípris respondeu às duas: 90
 “Hera e Atena, ele poderia ser convencido mais por vós
 do que por mim; pois, ainda que seja impudente,
 um pouco de dignidade nos olhos terá diante de vós,
 porque ele não se preocupa comigo, está sempre me
 provocando, e não me considera mais.
 E, espero, pelo infortúnio que me cerca, junto de seu próprio 95
 arco, suas flechas de sons terríveis
 despedaçar às claras. Pois, deste modo, estando ele irritado, me ameaçou:
 se não tiver as minhas mãos longe, enquanto ele segura o seu ânimo,
 depois eu mesma me censuraria por isso.”
 Deste modo falou; as deusas sorriram e olharam fixamente uma para a outra. 100
 E ela, afligindo-se, novamente dirige-lhes a palavra:
 “Aos outros, minhas tristezas são motivo de riso, não

convém que eu as narre para todos; é suficiente que eu as conheça.
 Agora, porque este para vós duas é caro,
 tentarei, acalma-lo-ei e ele não me desobedecerá.” 105
 Assim falou, Hera tocou a sua delicada mão,
 e sorrindo levemente lhe respondeu:
 “Então, ó Citeréia, cumpre imediatamente essa promessa
 como anunciaste e não te atormentes; nem,
 estando irritada, dispute com o teu filho,
 pois isso cessará com o tempo.” 110
 Assim falou e abandonou o assento, Atena acompanhou-a.
 As duas, retornando, saíram. Ela (Afrodite)
 foi em direção aos vales do Olimpo, na tentativa de encontrá-lo.
 Encontrou-o longe, no jardim florido
 de Zeus, e não estava só, mas com Ganimedes, que Zeus outrora 115
 nos céus fez habitar, convivendo com os imortais,
 e desejado por sua beleza. Os dois jovens que tinham
 coisas em comum, jogavam com astrábolos dourados.
 O insolente Eros, em seguida, contra o peito recolheu a palma
 de sua mão esquerda, completamente cheia, e 120
 ergueu-se, a pele de sua face encheu-se de um doce
 rubor. Perto dele o outro, agachado, estava
 em silêncio, triste. Tinha dois, lançando,
 mais uma vez, um após o outro, inutilmente, e se irritou com o riso daquele.
 Em seguida, ao perdê-los como os precedentes, 125
 parte, impotente, com as mãos vazias, sem ver
 Cípris se aproximar. Ela estava diante do filho
 e prontamente, ao acariciar-lhe o queixo, lhe diz:
 “Por que tu ris, monstro perverso? Ou tu, como sempre, o
 enganaste, e sem regra, o venceste porque ele é ignorante? 130
 Vamos, sê bom para mim, faça o que eu te pedir
 e eu te darei o belíssimo jogo de Zeus
 que a sua querida ama de leite, Andrastéia, lhe fez
 quando foi criado, ainda menino, na gruta de Ida;
 uma esfera rápida, tu não poderás adquirir 135
 das mãos de Hefesto outro jogo melhor do que este.
 Ela foi feita com círculos de ouro, em volta de cada um
 duplos nós circulares os contornam,
 mas as costuras estão ocultas e uma espiral de tonalidade escura
 estende-se sobre todos eles; mas, se tu a lanças com as tuas mãos, 140
 como um astro, se move, em forma de rastro luminoso pelo céu.
 Dar-te-la-ei, se tu, lançando uma flecha, fizer
 a filha virgem de Eetes se encantar por Jasão.
 Faça isso sem demora. Senão a minha gratidão será muito pequena.”
 Assim falou, e o discurso agradou ao que ouviu. 145
 Ele lançou fora todos os jogos e, com as duas mãos,
 agarrou firmemente por todos os lados a túnica da deusa.
 Em seguida, rogou que ela lhe desse imediatamente. Com palavras
 doces, ela se aproximou e trouxe para perto de si a sua face,
 e ao tocá-la, beijou-a, e sorrindo lhe respondeu: 150
 “neste momento, juro por esta tua cabeça querida e pela minha,
 que, com certeza, te entregarei o presente e não te enganarei
 se tu uma flecha lançares sobre a filha de Eetes.”
 Assim falou. Ele, então, recolheu os astragalos, e os depositou
 no brilhante regaço de sua mãe, após ter contado bem a todos. 155
 Em seguida, ele pôs em torno de si, com uma cinta de ouro, sua aljava
 que estava apoiada em um tronco e tomou o seu encurvado arco.
 Atravessou todo o campo do grande Zeus, que produz toda espécie de fruto,
 e saiu pelo etéreo portal do Olimpo.
 Ali, há uma rota para descer do céu; 160

dois polos surgem nos cumes de elevadas montanhas,
 cumes da terra, onde o sol, ao surgir,
 com seus primeiros raios, purpureia.
 Em uma parte mais abaixo, se torna visível a terra fértil, a cidade dos homens
 e as sagradas correntes dos rios; em outra, os cumes das montanhas e 165
 o mar à volta, enquanto fazia um longo trajeto através do éter.
 Os heróis, à parte, estando emboscados na parte pantanosa
 do um rio, sobre os bancos de sua nau faziam uma assembleia.
 O próprio Jasão lhes dirigiu a palavra, e eles, estando sentados
 em seus lugares, um após o outro, o ouviam em silêncio. 170
 “Amigos, certamente o que me agradar eu vos direi,
 a vós convém levá-lo ao seu termo.
 Comum é a necessidade, comuns são os discursos,
 igualmente para todos; aquele que em silêncio guarda o seu pensamento e
 conselho,
 saiba que somente ele impossibilitará a nossa viagem de volta. 175
 Vós outros permaneçais tranquilos com as armas na nau;
 Por outro lado, eu irei ao palácio de Eetes,
 levando comigo, além dos filhos de Frixo, dois companheiros.
 Primeiramente, tentarei, por meio dos meus discursos, saber
 se ele quer, amigavelmente, nos dar o velocino de ouro, 180
 ou não, pois confiante em sua força, desconsiderará os que o buscam.
 Assim, conhecendo previamente a sua má índole,
 deliberaremos se o combateremos ou se há algum outro
 plano que seja eficaz e que nos afaste dele.
 Sem a força, antes de tentar com palavras, 185
 priva-lo-emos de seus bens; mas, antes, é melhor
 que nós, que buscamos o velocino, o agrademos por meio do diálogo.
 Muitas vezes também a palavra, com dificuldade,
 o que a valentia poderá realizar, por causa da necessidade,
 realiza, pois sem dúvida cederá a doces palavras aquele que acolheu o inocente
 Frixo 190
 que do estratagema de sua madrastra e dos sacrifícios de seu pai fugia,
 porque todos, sem exceção, até o pior dos homens,
 respeitam a lei de Zeus hospitaleiro e não se inquietam por isso.”
 Assim falou; e os jovens aprovaram, inteiramente, o discurso de Jasão,
 nem havia do seu lado ninguém que aconselhasse outra coisa. 195
 Em seguida, saiu e foi seguido pelos filhos de Frixo, Telamom
 e Angias. Ele mesmo tomou em suas mãos o cetro de Hermes.
 Imediatamente da nau desceram, por entre as canas e a água, em terra
 firme sobre uma elevada planície
 que se chama Circe. Ali, continuamente 200
 nasciam muitos agnocastos e salgueiros,
 em seus cimos, cadáveres atados com cordas eram suspensos.
 Pois, para os colcos, é, ainda hoje, um sacrilégio
 consumir por fogo os corpos dos varões, e nem é costume na terra
 enterrar os que morreram erigindo-lhes um túmulo. 205
 Mas, envolvidos em peles de bois não curtidas,
 os suspendiam em árvores, longe da cidade. A terra obteve a
 mesma porção que o ar; pois, na terra eram sepultadas
 as mulheres. Este é o uso da lei.
 Hera, sendo benevolente com os que marchavam, 210
 enviou sobre a cidade uma densa névoa, a fim de que ficassem ocultos
 ao numeroso povo da Cólquida ao irem para a residência de Eetes.
 Assim que chegaram, vindos da planície à cidade e à morada de
 Eetes, imediatamente Hera dissipou a nuvem.
 Eles pararam na entrada e ficaram admirados ao ver o recinto do soberano, 215
 com largas portas e colunas que de maneira contínua
 erguiam-se em torno das muralhas. E o revestimento acima do palácio

era de pedra e se encaixava sobre os detalhes de bronze.
 Tranquilos, eles, então, atravessaram o umbral. Junto a ele,
 abundavam videiras cultivadas que se elevam a uma grande altura, 220
 cercando-o com uma verdejante folhagem. Sob elas, fluíam
 quatro fontes inesgotáveis, que foram esculpidas
 por Hefesto: de uma brotava leite,
 de outra vinho, da terceira fluía óleo perfumado,
 e da última, água, que esquentava, provavelmente, quando 225
 as Plêiades submergiam, em alternância,
 quando se erguiam, eram semelhantes à água congelada
 que surge da cavidade de uma rocha.
 Tais obras maravilhosas, no palácio de Eetes, na Cólquida,
 fez o artificioso Hefesto.
 Também fez para ele touros com patas de bronze; eram também de bronze 230
 suas bocas e exalavam terríveis chamas de fogo;
 Além disso, forjou um arado inteiriço em duro aço,
 em agradecimento a Hêlio, que o recolheu, cansado
 por causa da batalha de Flegra, sobre seus carros.
 Ali, também foi construída a porta central, onde, depois dela, foram
 construídos 235
 várias portas sólidas com dois batentes e construídos aposentos de um e do outro
 lado.
 Fora, de ambos os lados, construiu-se um pórtico artisticamente trabalhado;
 Transversalmente, dos dois lados, casas altas foram erguidas.
 Seguramente, em uma delas, na mais alta de todas,
 habitava o rei Eetes e sua esposa; 240
 em outra, habitava Apsirto, o filho de Eetes –
 Uma ninfa do Cáucaso, Asteródia, dera-lhe à luz
 antes que Eetes tomasse como sua esposa legítima Idia,
 a filha mais jovem de Tétis e de Oceano.
 Os filhos dos colcos o chamam pelo nome de Faetonte, 245
 porque ele se distinguia entre todos os jovens.
 Nas outras, habitavam as servas e as duas filhas de Eetes:
 Calcíope e Medéia. A ela, certamente, eles
 <.....>
 viram ir do seu quarto ao quarto de sua irmã.
 Hera a deteve em casa. Ela não ia frequentemente 250
 ao palácio porque cuidava, todos os dias,
 do templo de Hécate, pois era sacerdotisa da deusa.
 Quando ela os viu chegar, gritou. Prontamente,
 Calcíope a ouviu e as suas servas, que, ao deixarem cair diante de seus pés
 os fios e os fusos, todas juntas correram 255
 fora. Ela, ao ver em companhia delas seus filhos,
 de alegria ergueu os braços, enquanto eles
 saudavam a sua mãe e a abraçavam, felizes
 em vê-la. Ela, lamentando-se, disse:
 “Depois de tudo, certamente, vós não andaríeis errantes para longe, 260
 abandonando-me sem cuidados: o destino os trouxe de volta.
 infeliz que sou! Que desejo da Grécia vos impulsionou
 a cumprir um mal tão terrível oriundo de Frixo, vosso
 pai? Pois ele impôs, ao morrer, dores terríveis aos
 nossos corações. Por que à cidade
 de Orchomeno, seja quem for Orchomeno, vos dirigistes? 265
 Por causa dos bens de Atamante
 é que deixastes vossa mãe aflita?”
 Assim falou. Eetes foi o último de todos a sair;
 Idia, sua esposa, saiu
 ao ouvir Calcíope. Imediatamente, todo o pátio 270
 encheu-se de um tumulto. Um grande número de servos ocupavam-se

com um grande touro, outros cortavam madeira seca
 com um objeto de bronze, outras aqueciam com fogo água para os banhos:
 não havia ninguém que, servindo ao rei, abandonasse sua obrigação.
 Neste momento, Eros, através de uma branca bruma, chegou, 275
 invisível, agitando-se, tal qual um moscardo que ataca
 os animais jovens que pastavam e que os vaqueiros chamavam de mutuca.
 Rapidamente ele, sob o umbral, no vestibulo, ao esticar
 o arco, tirou da sua aljava uma nova flecha, causadora de muitas dores.
 Dali, sem ser percebido, passou pelo umbral com seus pés ligeiros, 280
 olhando rapidamente para ambos os lados. Pequeno, agachou-se entre os pés do
 próprio Jasão e pôs no meio da corda do arco uma flecha,
 e esticando o arco com as duas mãos, lançou-a diretamente contra Medéia,
 e um estupor apoderou-se da sua alma.
 Ele, da grande sala de elevado teto, rindo 285
 às gargalhadas, saiu voando. Mas a flecha, semelhante
 à chama, ardia no fundo do coração da jovem. Ela,
 sucessivamente, lançava sobre Jasão, na face, resplandecentes olhares. Agitava-se
 para fora do peito, o espírito prudente pela dor, nenhum outro
 pensamento ela possuía, pois o seu ânimo estava inundado por uma doce
 tristeza. 290

E tal como uma pobre mulher, que trabalha como
 fiandeira, atira palha sobre um forte tição, para que
 possa haver luz à noite em casa, pois ela se levantara
 muito cedo e do pequeno tição, surgiu um prodigioso
 fogo que toda a palha consumiu. 295
 do mesmo modo, o amor funesto ardia, escondido secretamente
 em seu peito; a sua face delicada mudava de cor, ora
 ficava pálida, ora avermelhada, por descuido da sua razão.
 Quando os escravos serviram-lhes os alimentos preparados,
 eles já haviam tomado um tépido banho 300
 e, alegremente, satisfizeram as suas almas com comida e bebida.
 Em seguida, Eetes perguntou aos filhos de sua filha,
 exortando-lhes com tais palavras:
 “Jovens filhos de minha filha e de Frixo, a quem acima de todos
 os hóspedes, honrei em meu palácio, 305
 por que voltastes à Ea? Acaso alguma desgraça
 interrompeu a vossa viagem no meio? Não me
 ouvistes quando eu enunciei a imensa longitude de vossa rota.
 Pois eu a conheci quando, no carro de meu pai Hélio,
 dei voltas ao conduzir a minha irmã Circe 310
 à terra ocidental, chegamos,
 na costa da região Tírrênia, onde agora ainda
 habita, muito longe da Cólquida, de Ea.
 Mas, qual o encanto destas palavras? O que ocorreu diante dos vossos pés,
 disse-me claramente; quem são esses homens que vos seguem 315
 e onde desembarcastes da côncava nau?”
 A tais perguntas, antes de seus irmãos,
 Argos, temendo pela expedição de Jasão,
 respondeu-lhe docemente, pois era o mais velho:
 “Eetes, tempestades violentas destruíram com um só golpe aquela nau 320
 e a nós mesmos, encolhidos sobre uma madeira,
 uma onda lançou-nos até a terra firme da ilha de Enialio
 durante a tenebrosa noite. Algum deus nos salvou.
 Pois nem as aves de Ares, que antes sobre a deserta ilha
 voavam, não as encontramos agora, 325
 pois esses homens as expulsaram ao descenderem
 de sua nau no dia anterior. E os deteve
 o desejo de Zeus, que teve piedade de nós, ou alguma sorte.
 Pois, em seguida, nos deram em abundância alimento e vestimentas,

no mesmo instante em que ouviram o ilustre nome de Frixo 330
e o teu próprio; pois, para a tua cidade se dirigiam.
O motivo, se queres sabê-lo, não te ocultarei.
Um rei, desejoso de o enviar para longe de sua pátria
e de seus bens, porque por seu excessivo valor
distinguia-se entre todos os Eólidás, 335
manda-o vir aqui, desamparado e assegura
que não escapará do doloroso ressentimento e da cólera do implacável Zeus,
nem do intolerável crime e castigos por causa de Frixo,
a raça dos eólidás, até que o velocinocino chegue à Hélade.
Palas Atena construiu a sua nau, seguramente não é 340
como as naus existentes entre os colcos,
das quais nós obtivemos a pior, pois a violenta água
e o vento destruíram-na completamente. Aquela, por outro lado,
com suas cavilhas, resiste, ainda que todas as tempestades caiam sobre ela.
Corre com o vento da mesma maneira [que corre] quando os próprios homens 345
Com os remos nas mãos, sem interrupção, a impulsionam.
Ele reuniu nela os melhores heróis de toda a Grécia,
e veio até a tua cidade após ter percorrido muitas
cidades e pélagos do terrível mar, na esperança de que tu lhe entregues o velocino.
Deste modo, será como a ti mesmo agradar; pois ele não veio 350
para usar a força de seus braços, mas deseja pagar-te o valor deste
presente. Ele me ouviu falar dos muito hostis
sauromatas e os submeterá ao teu cetro.
Se desejas saber, neste momento, quem são, o nome e
a origem destes, cada uma dessas coisas te direi. 355
Este, por quem toda a Grécia se reuniu, é
chamado Jasão, o filho de Esón, o creteida,
se verdadeiramente é da família do mesmo Creteu,
então seria nosso parente paterno,
pois ambos, Creteu e Atamante, eram filhos de Éolo, 360
e, por sua vez, Frixo era filho de Atamante, o eólida.
Se ouvistes falar que alguém é filho de Hélios, é este
que vês, Augias. E este outro é Telamão,
nascido do gloriosíssimo Éaco, a quem o próprio Zeus gerou.
Do mesmo modo, todos os outros companheiros que o seguem 365
São filhos ou netos de imortais.”
Tais coisas disse Argos. O rei irritou-se ao ouvir
tais palavras e mais ainda seu espírito se exaltou de ódio.
Insatisfeito, falou – ele se irritou mais com os filhos
de Calcíope, pois acreditava que eles [os heróis] tivessem vindo até ali 370
por causa deles – e enquanto lhes falava seus olhos brilhavam sob as
sobrancelhas:
“neste instante, longe dos meus olhos, miseráveis,
vós não saireis deste país com estes estratagemas,
antes que alguém veja a deplorável pele e também a Frixo?
Em seguida, estando de acordo, da Grécia viestes até aqui, não por causa do
velocino 375
mas pelo meu cetro e pela honra real.
Se não tivesses participado da minha mesa,
sem dúvida, arrancando-lhes a língua e cortando
as duas mãos, eu os enviaria adiante somente com os pés,
para que pudesse impedi-los de, mais tarde, atacar-nos, 380
e que atribuas falsamente isto aos deuses benevolentes.”
Falou irritado. Muito se entristeceu o espírito do Eácida
no seu interior. O seu ânimo, por dentro,
desejava emitir, diante de sua face, uma sentença funesta, mas o impediu
Jasão, pois ele mesmo antecipou-se a responder com doces palavras: 385
“Eetes, contenha-se, por favor, em relação a esta expedição. Pois nós não

viemos, deste modo, à tua cidade e ao teu palácio, como seguramente tu pensas, por estarmos desejosos. Quem ousaria atravessar tal mar espontaneamente por causa de um bem alheio? Mas uma divindade e a ordem de um rei presunçoso me impulsionaram [a isto]. 390

Preste um favor àqueles que te suplicam. Eu levarei por toda a Grécia o teu divino nome. Ainda estamos propensos a te pagar uma pronta compensação na guerra, se tu desejas os Sármatas e algum outro povo subjugar sob o domínio de teu cetro.” 395

Disse, adulando-o com uma voz amável. Mas o seu ânimo agitava no peito um duplo plano, ao se sentirem seguros, os mataria ou, certamente, poria à prova a sua força. Isto lhe pareceu melhor em sua reflexão, e, em resposta, dirigiu-lhe a palavra: 400

“Estrangeiro, por que continuamente declaras cada uma dessas coisas? Pois se verdadeiramente sois da estirpe dos deuses ou, por outro lado, sem serdes inferiores a mim, viestes por causa dos bens alheios, dar-vos-ei a pele de ouro para que a leveis, se quiserdes, após realizardes a prova. Pois, por causa dos homens valorosos, 405

eu não porei obstáculos a isto, como vós mesmos contastes deste soberano da Grécia.

A prova de vosso valor e de vossa força será um trabalho que eu mesmo executo com as minhas mãos, ainda que seja funesto. Na planície de Ares, habitam meus dois touros de patas de bronze que exalam chamas de fogo pela boca; 410

após os atrelar, eu os conduzo através do duro campo de Ares, de quatro jeiras, que rapidamente lavro até o fim com o arado e não lanço nos sulcos a semente de Dio, mas os dentes de um terrível dragão, que, ao crescer, transformam-se em homens com o aspecto de guerreiros, ali mesmo os mato, 415

destruindo com a minha lança os que me cercam. Pela manhã, atrelo os bois e, na hora vespertina, finalizo a colheita. Tu, se realizares estas coisas nestas condições, no mesmo dia, levarás este velocino para o teu rei; antes não o darei, não esperes. Pois, sem dúvida, 420

é indigno que um homem nobre ceda a um homem vil.” Deste modo falou. Ele, em silêncio, ao fixar os olhos diante de seus pés, permaneceu sentado, mudo, desamparado em sua desgraça. Durante muito tempo, ele ia e vinha em sua decisão e, de modo algum, resolutamente aceitaria, posto que parecia ser uma grande 425

Depois de um longo tempo falou, respondendo com astutas palavras: “Eetes, com muita justiça me cercas em extremo. Deste modo, eu suportarei o trabalho, por excessivo que seja, ainda que o meu destino seja morrer. Pois nada mais penoso recairá sobre os homens do que a cruel necessidade 430

que me forçou a vir aqui por causa de um rei.” Assim falou, dominado pela impotência. Em seguida, ele, com terríveis palavras, respondeu ao que estava aflito: “Vá agora para junto da tropa, já que desejas trabalhar; mas, se tu temeres impor o jugo aos bois, 435

ou se te esquivares da funesta colheita, eu mesmo cuidarei de tudo, para que, assim, outro homem tenha medo de suceder a um varão melhor.” Ele falou abertamente. Jasão se levantou de seu assento E, no mesmo instante, também Augia e Telamão. Argos, só, 440

os seguiu, após ter feito um sinal com a cabeça aos seus irmãos para que permanecessem ali por enquanto. Eles saíram da grande sala. Extraordinariamente, o filho de Esón sobressaía entre todos,

por causa de sua beleza e graça. A jovem, ao fixar nele os olhos,
obliquamente, através de seu esplêndido véu o contemplava, 445
o coração consumido pela dor e seu espírito,
arrastando-se, como um sonho, desapareceu atrás dos passos dele, que partia.
E eles saem aflitos do palácio.
Calcíope, guardando-se da cólera de Eetes,
rapidamente se dirigiu ao seu aposento com seus filhos; 450
da mesma maneira, Medéia se retira após ela. Em seu ânimo, muitas coisas
agitam-se, tantas quantas os amores impelem cuidar.
Pois, diante de seus olhos, tudo relacionado a ele ainda via:
como ele era, que vestimenta usava,
de que modo falou, como estava sentado em seu assento e como se 455
dirigiu para a porta. Ela, estando agitada, acreditava não haver nenhum outro
homem como ele. Em seus ouvidos, ouvia, incessantemente,
sua voz e as palavras doces que ele pronunciou.
Temia por ele, que os bois ou o próprio
Eetes o destruíssem, ela já se lamentava como se ele 460
estivesse definitivamente morto; por sobre os dois lados de sua face
escorriam, em sua inquietude, ternas lágrimas da mais terrível compaixão.
Chorando, suavemente, com uma voz aguda, pronunciou tais palavras:
“por que me domina, miserável, esta dor? Se ele, sendo o melhor de todos
os heróis ou o pior, tiver de perecer, 465
que pereça... Mas que ele possa escapar ileso!
Sim, que assim seja, venerável deusa Perseida,
e que ele retorne à sua casa escapando de um infortúnio. Mas, se o seu destino
for ser morto pelos bois, saiba antes isto,
que eu não me alegro com sua funesta desgraça.” 470
Assim, a jovem tinha sua mente agitada por tais inquietações.
Quando eles marchavam para fora da região e da cidade,
pelo caminho que antes haviam seguido, desde a planície,
Argos, então, dirigiu-se a Jasão com estas palavras:
“Filho de Esón, eu te darei um conselho que certamente reprovarás; 475
mas, em nenhuma hipótese, convém negligenciar alguma tentativa em nossa
desgraça.

Antes, tu mesmo ouviste de mim que há uma jovem
que manipula as drogas segundo os conselhos de Hécate, filha de Perses.
Se nós pudéssemos persuadi-la, creio que nenhum temor
de ser vencido na competição haverá. Mas muito temo 480
que minha mãe não se comprometerá com isso.
Não obstante, irei de novo ao seu encontro,
pois uma igual destruição está sobre todos nós.”
Bem intencionado falou. E ele [Jasão] respondeu-lhe com estas palavras:
“Querido, se te agrada, eu não me oponho. 485
Vá, suplica e , com um discurso consistente, a tua mãe
impele a agir. Pois, certamente é vã a nossa
esperança quando confiamos o retorno às mulheres.”
Assim falou. Eles rapidamente chegaram ao pântano. Os companheiros,
alegres, os interrogaram quando os viram chegar. 490
A eles, o filho de Esón, tristonho, dirigiu um discurso:
“Amigos, o coração cruel de Eetes está contra nós
encolerizado. Por isso, não haveria nenhuma finalidade
para mim tais coisas falar, nem para vós perguntar.
Ele falou que, no campo de Ares, habitam dois 495
touro de patas de bronze e que exalam fogo por suas bocas.
E me ordenou arar com eles um campo de quatro jeiras;
dar-me-á uma semente proveniente das mandíbulas de um dragão, que produz
homens nascidos da terra com armas de bronze. E, no mesmo dia,
é necessário destruí-los. Por isso, em nada melhor 500
podendo pensar, aceitei-o sem hesitação.”

Assim falou. A todos, a prova pareceu irrealizável;
 Durante longo tempo, em silêncio e mudos, eles se entreolhavam,
 abatidos pela desgraça e impotência. Muito depois, Peleu
 entre todos os heróis, disse confiantemente: 505
 “É tempo de deliberar sobre o que podemos fazer. Não espero, contudo,
 que haja, na deliberação, tanta ajuda como na força nos nossos braços.
 Se tu pensas atrelar os bois de Eetes,
 herói Esonida, e se desejas realizar esta prova,
 guardando a tua promessa, prepara-te. 510
 Mas se teu ânimo não acredita por inteiro em teu
 valor, não te apresses, e nem sentado
 busques com o olhar a nenhum de teus homens. Eu, portanto, não me
 afastarei, posto que o pior sofrimento será a morte.”
 Assim falou o Eacida. O ânimo de Telamão se comoveu; 515
 impetuoso, prontamente se levantou; em seguida, Idias, em terceiro lugar,
 tendo um grande espírito, se ergueu e a seguir os dois filhos de Tíndaro;
 com eles também o filho de Eneu, contando mais um entre os homens fortes,
 apesar de não ter nenhuma aparente barba: com tal força se exaltava seu
 ânimo. 520

Os outros, recuando, se mantiveram em silêncio. Em seguida, Argos
 tal discurso dirigiu aos que ansiavam pela prova:
 “Amigos, certamente este será o último [recurso]. Mas, creio
 que algum auxílio favorável de minha mãe poderá haver para vós.
 Assim, apesar de estardes muito desejosos, permaneçam na nau 525
 um pouco ainda, como antes; posto que é melhor esperar
 do que, por descuido, sofrer uma sorte funesta.
 No palácio de Eetes, vive uma jovem
 a quem a deusa Hécate instruiu na arte de preparar
 todas as drogas que produzem a terra e a abundante água. 530
 Como elas, também acalma o alento do infatigável fogo,
 detêm rapidamente as correntes ruidosas dos rios
 e encadeia os astros e os sagrados cursos da lua.
 Vindo do palácio até aqui por este caminho,
 lembramo-nos dela e no caso de nossa 535
 mãe, que é sua irmã, poder convencê-la a nos ajudar na prova.
 Se isto também vos agrada, certamente eu poderia voltar
 novamente, neste mesmo dia, ao palácio de Eetes
 para tentar. Talvez eu pudesse intentá-lo com um favor divino.”
 Assim falou. A eles, os deuses benevolentes deram um sinal. 540
 Uma temerosa pomba, fugindo da violência de um gavião,
 caiu do alto, assustada, no regaço do Esonida;
 o gavião, por outro lado, caiu sobre a popa do navio. Imediatamente Mopso,
 anunciando a vontade dos deuses, tal discurso proferiu entre todos:
 “para vós, amigos, por vontade dos deuses, este sinal foi produzido, 545
 e não há outro modo melhor de interpretá-lo
 do que, com palavras, dirigir-se à jovem, envolvendo-a
 com toda sorte de ardis. Não creio que ela o despreze,
 se é verdade que Fineu anunciou, que na deusa Cípris
 encontraríamos o nosso regresso. Dela é o doce pássaro 550
 que escapou da morte. Meu coração, assim como meu ânimo,
 presente neste augúrio, [diz] que assim deve ser.
 Todavia, amigos, invocando o auxílio de Citeréia,
 também agora obedeci aos conselhos de Argos.”
 Assim falou e os jovens aprovaram, depois de recordarem as 555
 recomendações de Fineu. Somente Idas, filho do poderoso Afareu, saltou,
 estando terrivelmente descontente, e com potente voz gritou:
 “Ó deuses, certamente viemos aqui em companhia de mulheres,
 que invocam Cípris para ser nossa auxiliadora.
 A grande força de Enialio não mais existe. Mas, observando pombos 560

e gaviões, afastai-vos dos combates.

Ide em má hora [desapareçam]! Os trabalhos da guerra não vos interessam, mas seduzir débeis donzelas com súplicas.”

Abrasado, assim falou. A maioria de seus companheiros

murmurava em voz baixa, contudo nenhum deles pronunciou um discurso
adverso. 565

Ele, indignado, logo se sentou. Jasão, em seguida, animando-os, anunciou, deste modo, o seu projeto:

“Que Argos da nau, já que isto agrada a todos, parta. E nós, em seguida, em terra, fora do rio, às claras, ataremos as amarras. Pois não convém nos escondermos
por muito tempo, como se temêssemos o combate.” 570

Assim falou e, imediatamente, o enviou

para que rapidamente fosse de novo à cidade. Os outros, para a nau, puxaram as âncoras, sob a ordem do Esonida

e com os remos tocaram em terra firme, um pouco abaixo do pântano. 575

Em seguida, Eetes convocara a assembleia dos colcos,

longe do seu palácio, onde frequentemente se sentavam,

maquinando contra os mínias insuportáveis estratégias e aflições.

Ele assegurava que assim que os touros tivessem feito em pedaços
o homem que aceitou realizar a dura prova, 580

derrubaria a lenha do alto da frondosa colina

e queimaria a nau e a sua tripulação, para que eles sua dolorosa

insolência vomitassem, por maquinarem arrogantes ações.

Pois, nem sequer o Eolida Frixo, apesar dele muito desejar, acolheu como hóspede em seu palácio, o qual entre todos
os estrangeiros se distinguia por sua doçura e piedade. 585

Se o próprio Zeus não tivesse enviado do céu o mensageiro

Hermes, para que pudesse encontrá-lo solícito,

tampouco ficariam ilesos por muito tempo
os saqueadores que vieram a sua terra e 590

cujos interesses eram alçar suas mãos sobre os bens

alheios, maquinar estratégias secretos e

destruir os estábulos dos pastores em funestas incursões.

Em segredo, disse a si mesmo que um justo castigo sofreriam

os filhos de Frixo, que haviam regressado acompanhados 595

de uma tropa de homens malfetores para, indiferentemente, a sua honra

e o seu cetro levar, segundo a triste profecia

que ouviu certa vez de seu pai Hélio,

de que era preciso guardar-se do estratégia dos designios de sua

própria família e da volúvel Áte – 600

por causa da ordem de seu pai, aos que estavam desejosos

enviou em uma longa viagem à terra Aquéia - de suas filhas

não tinha o menor temor, nem de que elas algum plano

odioso tramassem, nem de seu filho Apsinto;

pois era na descendência de Calcíope que estes males estavam sendo
preparados. 605

Assim, ele expôs aos do povo estas ações intoleráveis,

irritado, ameaçando-os muito, ordenou que vigiassem a nau

e a eles [aos marinheiros], a fim de que ninguém escapasse da morte.

Entretanto, de volta à casa de Eetes, à sua mãe

Argos exortava, com toda sorte de palavras, 610

para que ela suplicasse a Medéia sua ajuda. Ela mesma

anteriormente tinha pensado nisto, mas o temor a deteve em seu ânimo,

de que se, de algum modo inconveniente, em vão a persuadissem,

temendo a cólera funesta de seu pai, ou se às suas súplicas
atendendo, os seus feitos se tornassem públicos e manifestos. 615

Um profundo sono aliviava a jovem de suas dores,

reclinada em seu leito. Mas, rapidamente,

já que estava aflita, perturbavam-lhe enganadores sonhos funestos.
 Pareceu-lhe que o estrangeiro aceitara a prova,
 não tanto porque pensasse em levar a pele do carneiro, 620
 nem que por causa disso tivesse vindo à cidade de Eetes,
 mas para conduzi-la até a sua casa
 como esposa legítima. Pensava que ela,
 lutando com os touros, muito facilmente os dominaria.
 Porém, os seus pais desprezam a promessa, 625
 porque não ordenaram a ela atrelar os bois, mas a
 ele próprio. Por causa disso, surge uma disputa duvidosa
 entre seu pai e os estrangeiros. Ambos confiavam que ela
 agiria como decidissem seus pensamentos.
 Ela, subitamente, não fazendo caso de seus pais, o estrangeiro 630
 escolheu. Uma triste dor se apoderou deles e gritaram
 indignados. Com o grito, o sono a abandonou.
 Agitada pelo medo, levanta-se e, ao redor das paredes
 de seu quarto, olha. Com dificuldade, recobra seu ânimo
 como antes em seu peito e eleva uma voz queixosa: 635
 “Desgraçada que sou, como me assustam penosos sonhos.
 Seguramente, temo que algum mal traga esta expedição
 de heróis. A minha alma está desassossegada por causa do estrangeiro –
 que se lembre ao longe, em sua terra, de uma jovem aquéia;
 e que sejam objetos de cuidado a nossa virgindade e a casa de nossos pais – 640
 entretanto, instituindo em mim um coração impudente, sem afastar-me
 de minha irmã que está aflita pelos filhos, tentarei, se
 ela pedir-me que o ajude na prova.
 Isto acalmaria, em meu coração, a triste dor.”
 E, após ter se levantado, abriu as portas de sua casa, 645
 descalça, com uma túnica somente, pois ansiava ir
 ao encontro de sua irmã, e atravessar o umbral do recinto.
 por um longo tempo, permaneceu no vestíbulo de seu quarto
 contida pelo pudor. Mas, agitada, para o sentido inverso
 dirigiu-se. E, pela segunda vez, saiu do interior de seu quarto e, mais uma vez,
 retornou 650
 ao seu interior. Em vão, seus pés a conduziam aqui e ali.
 Na verdade, cada vez que avançava, em seu interior um pudor a impedia.
 E quando era impedida pelo pudor, um audaz desejo a incitava.
 Três vezes tentou e três vezes se absteve. Na quarta, de novo,
 após ir e vir, inclinando-se cai sobre seu leito. 655
 Como quando uma noiva chora em seu quarto o jovem
 esposo, a quem os seus irmãos ou pais a entregaram,
 e ainda não se relacionou com todas as serviçais
 por pudor e prudência e, aflita, senta-se em um lugar oculto da casa,
 [acreditando] que a ele fez perecer alguma fatalidade, antes que ambos 660
 satisfizessem seus pensamentos mútuos. E ela, queimando em seu interior,
 silenciosamente chora muito ao contemplar o leito vazio,
 para que as mulheres, zombando, não riam dela.
 Semelhante a ela, se lamentava Medéia. Enquanto chorava,
 repentinamente uma de suas servas, ao passar, 665
 a viu; por ser jovem a sua serva,
 imediatamente anunciou o fato a Calcíope, que entre seus filhos
 estava sentada, pensando em como seria favorável a sua irmã.
 Mas, mesmo assim, deu crédito ao referido relato
 que ouviu da servente; assustada, corre diretamente 670
 do seu quarto para o dela, no qual a jovem,
 em sua aflição, estava estendida e tinha arranhado os dois lados de sua face
 Quando viu os seus olhos banhados em lágrimas, disse-lhe:
 “Ai de mim, Medéia! Por que vertes estas lágrimas?
 O que te aconteceu? Que dor terrível invadiu a tua alma? 675

Acaso alguma enfermidade divina sobreveio sobre teus membros,
 ou soubeste de alguma ameaça funesta de nosso pai
 contra mim e meus filhos? Oxalá que de meus pais
 não pudesse ver a casa nem a cidade, mas nos confins
 da terra habitar, onde não existisse o nome dos colcos.” 680
 Assim falou; e as faces daquela se ruborizaram. Por um longo tempo, o pudor
 a impediu de responder, mesmo que o desejasse.
 Algumas vezes, a palavra lhe saía na ponta da língua,
 outras, volteava no interior de seu peito.
 Frequentemente, até a boca amável lançava-se para ser pronunciada, 685
 mas não prosseguia mais adiante em sua voz. Depois de longo tempo falou
 tais coisas, pois lhe agitavam audazes amores:
 “Calcíope, meu ânimo se agita por teus filhos,
 que nosso pai de não os destruía juntamente com os estrangeiros.
 Estando, há pouco, dormindo, num breve sono, tais 690
 sonhos funestos tive; que um deus determine que eles não se cumpram,
 e que uma dolorosa tristeza por seus filhos não se apodere de ti.”
 Falou, provocando a irmã, a fim de que ela
 se adiantasse a pedir socorro aos seus filhos.
 Uma tristeza terrivelmente insuportável sentiu no ânimo 695
 por medo ao ouvir tais coisas. Assim, lhe respondeu com tais palavras:
 “Eu mesma, inquieta, vim por todos esses motivos,
 para que penses em algo junto comigo e disponhas de algum auxílio.
 porém, jura por Gaia e por Urano guardar
 em teu ânimo o que eu te disser e ser solícita comigo. 700
 Eu te suplico, pelos imortais, por ti mesma e pelos nossos pais,
 que eu não os veja destruídos miseravelmente por um destino
 funesto, ou que eu morra com os meus filhos queridos
 e seja para ti, mais tarde, uma odiosa Erínia desde o Hades.”
 Assim falou e, em seguida, verteu muitas lágrimas. 705
 Agachada, abraçou os joelhos dela com os dois braços
 e, ao mesmo tempo, pôs a cabeça sobre o seu regaço. Então
 ambas, uma do lado da outra, empreenderam um lastimoso pranto.
 E soou através do quarto um sutil gemido destas que em suas dores se
 lamentavam.
 E Medéia, aflita, primeiro dirigiu a palavra à outra: 710
 “Ó infortunada, que remédio oferecer-te-ei, por que falas
 de odiosas imprecções e das Erínias? Oxalá eu
 pudesse realmente proteger teus filhos!
 Prometo, pelo juramento inviolável dos colcos, o que tu
 mesma me incitas a prometer; pelo grande Urano e, pela profunda terra, 715
 Gaia, mãe dos deuses, que quanta força eu tiver,
 não te faltará, se me pedes coisas realizáveis.”
 Assim falou. Calcíope lhe respondeu com estas palavras:
 “não ousarias tramar para o estrangeiro, ele mesmo também o deseja,
 algum estratagemas ou ardil para a prova, 720
 por causa dos meus filhos? Pois da parte dele veio
 Argos para me impelir a buscar a tua ajuda;
 enquanto estou aqui, deixei-o em meu quarto.”
 Assim falou, o seu ânimo alçava vôos de alegria,
 ao mesmo tempo que a sua bela cútis se ruborizava e uma névoa a 725
 envolveu em sua alegria. Então, tal discurso pronunciou:
 “Calcíope, como for caro e agradável a ti,
 assim o farei. Que não brilhe em meus olhos
 a aurora, nem, todavia, me vejas com vida,
 se eu considerar algo superior a tua vida ou à vida 730
 de teus filhos, que para mim são irmãos,
 parentes queridos e companheiros de infância. Deste modo, eu mesma
 afirmo que sou tua irmã e tua filha,

pois, como a eles, do mesmo modo me deste o teu peito
quando era pequenina, como eu sempre ouvi de minha mãe. 735
Vá, pois, e guarda, em silêncio, o meu favor, a fim de que a nossos pais
passando inadvertido, eu possa cumprir minha promessa. Pela manhã,
irei ao templo de Hécate para levar mágicas drogas contra os touros
ao estrangeiro, por quem surgiu esta disputa.”
Assim, ela saiu de novo do quarto e comunicou aos seus filhos a ajuda 740
de sua irmã. Mas a esta, ficando só,
mais uma vez dominou o pudor e um terrível medo,
por tais coisas que deliberava contrariando a seu pai em favor de um homem.
Logo a noite trouxe as trevas sobre a terra. No mar,
os marinheiros a Hélice e as estrelas de Órion 745
olhavam das naus e, em seguida, tanto o viajante quanto o sentinela
desejavam dormir, do mesmo modo, um profundo sono
envolia a uma mãe cujos filhos haviam morrido.
E tampouco havia na cidade latido de cães ou ruídos 750
sonoros; o silêncio imperava na negra obscuridade.
Mas, seguramente, um doce sonho não se apoderou de Medéia;
pois, em sua paixão pelo Esonida, muitas inquietudes
não a deixaram dormir, temendo o furor violento dos touros, pelos quais
ele iria perecer no campo de Ares com um indigno destino. 755
Em seu peito, bate muito forte o coração,
como o raio do sol em uma casa se agita,
refletindo na água que há pouco foi derramada em um caldeirão
ou em alguma tina, aqui e ali,
como um rápido torvelinho se agita;
assim também em seu peito estremecia o coração da jovem. 760
De seus olhos fluíam lágrimas de compaixão; e, no seu interior,
atortentava-lhe uma dor constante que lhe consumia através do corpo por
suas delicadas veias até a última vértebra debaixo da cabeça,
onde penetra a mais penosa dor, quando os 765
infatigáveis amores lançam as aflições nos corações.
Algumas vezes, dizia a si mesma que lhe daria as drogas mágicas contra os
touros; outras vezes que não, pois sucumbiria também ela.
em seguida, que ela não morreria, nem lhe daria as drogas;
deste modo, tranquila, suportaria sua desgraça.
Logo depois, sentando-se, ficou indecisa e disse: 770
“Desgraçada que sou! Agora nestes ou naqueles males me encontro,
minha alma está completamente impotente e nenhum socorro
há para o meu sofrimento, pois precisamente assim ele me incendeia
continuamente. Oxalá
tivesse sido morta pelas rápidas flechas de Ártemis,
antes que o visse, antes que chegassem à terra Aquéia 775
os filhos de Calcíope. Um deus ou alguma Erínia
os conduziu de lá até aqui com muitas dores deploráveis para nós.
Que ele morra competindo, se no campo o seu destino
é perecer. Pois como prepararia as drogas sem o
conhecimento de meus pais? Que relato farei? 780
Que estratagema, que artifício haverá para dissimular minha ajuda?
Acaso vendo-o só, longe de seus companheiros, abraçá-lo-ia?
Infeliz! Não espero, nem que ele pereça,
livrar-me de minhas aflições. Então seria ele a minha desgraça
ao perder a vida. Maldita honra, 785
maldita glória! Que ele, salvo por minha vontade,
vá, ileso, onde for agradável a seu ânimo.
Quanto a mim, no mesmo dia em que ele tiver cumprido a prova,
que eu morra, ou pendurando o meu pescoço em uma viga,
ou tomando drogas que destroem a vida. 790
Mas mesmo depois de morta, farão sinais com os olhos

com insultos sobre mim. E, longe, toda a cidade propagaria o meu destino. E os colcos, levando o meu nome de boca em boca, por todos os lados, coisas indignas murmurariam.	
É aquela que morreu por preocupar-se com um estrangeiro, ou a que desonrou a casa de seus pais	795
ao entregar-se a uma louca paixão. Que desonra não haverá para mim? Que desgraça a minha! Seria muito melhor	
que eu deixasse, esta noite, a vida em meu quarto, com um destino imprevisito, escapando a todos os vis opróbrios, antes de cometer tais atos infames e inomináveis.”	800
falou e foi em busca do cofre em que muitas de suas drogas, umas benéficas, outras nocivas, tinha depositado.	
E, pondo-as sobre os joelhos, chorava e molhava os seios com incessantes lágrimas, que do mesmo modo fluíam abundantemente enquanto lamentava terrivelmente a sua sorte. Ela desejava	805
escolher drogas funestas para tomá-las; e já estava desatando as amarras do cofre	
desejando pegá-las, infeliz. Porém, subitamente, um medo funesto do odioso Hades invadiu a sua alma.	810
E por um longo tempo manteve-se consternada. Ao seu redor, todos os atrativos da vida, que alegam o coração, apareceram:	
lembrou-se de quantas alegrias existem entre os vivos, lembrou-se da alegre companhia das de sua idade;	
e por ser jovem, pareceu-lhe o sol mais doce de ver do que antes, na verdade, depois que sondou em sua mente cada coisa,	815
depositou, mais uma vez, a caixa em seus joelhos transformada pelos desígnios de Hera e já não estava mais	
indecisa entre diversas resoluções. Mas desejava que prontamente aparecesse o levantar da aurora para dar-lhe as mágicas drogas,	820
segundo o acordo, e o encontrar face a face.	
Frequentemente, abria os ferrolhos de sua porta, observando a claridade. Uma agradável luz lhe envia	
a Aurora; pela cidade, todos se punham em movimento.	
Então, Argos ordena a seus irmãos que permaneçam ainda ali, a fim de conhecerem a intenção e os desígnios da jovem.	825
Em seguida, ele foi até a nau, retornando antes deles.	
A donzela, no mesmo instante que viu a brilhante aurora, prendeu com as mãos os dourados cabelos,	
que, caídos, estavam, por descuido, esvoaçados.	830
Limpou as faces ressecadas pelas lágrimas. Logo, orna o corpo com um perfume de néctar; vestiu um belo	
manto, preso com broches artisticamente curvados e pôs sobre sua cabeça um véu de resplandecente	
brancura. Em sua residência, ao ir e vir, pisava o solo ignorando as suas aflições, as que, no presente, lhe eram	835
imensas e outras ainda maiores que lhe sucederiam no futuro.	
Chamou as suas servas, doze ao todo, com a sua mesma idade, que passaram a noite no vestibulo de seu perfumado aposento	
e que ainda não tinham compartilhado seus leitos com homens, prontamente jungiram as mulas aos carros,	840
que a conduziriam ao tão formoso templo de Hécate.	
Em seguida, enquanto suas servas preparavam o carro, ela tirou do fundo do cofre uma	
droga que dizem se chamar Prometheica.	845
Se alguém, ao ser favorável com sacrifícios noturnos a unigênita Daira, ungisse o seu corpo com ela,	
certamente não seria dilacerado pelos golpes do bronze, nem cederia ao ardente fogo, mas, tanto em vigor	
quanto em força, seria superior naquele dia.	850

Ela [a planta] brotou primeiro nas montanhas do Cáucaso
quando uma águia carniceira deixou cair em terra
o icor sangrento do desditoso Prometeu.
Sua flor tinha aproximadamente a altura de um côvado
e era semelhante, em cor, ao açafão de Córicos, 855
elevada sobre dois caules. Sua raiz, em terra,
era parecida com carne recém-cortada.
A seiva negra do carvalho das montanhas
recolheu em uma concha do mar Cáspio, para fazer a poção,
após banhar-se sete vezes em águas perenes, 860
e após ter invocado sete vezes a Brimo, que nutre os jovens.
Brimo, a noturna, infernal, soberana dos mortos,
na tenebrosa noite com um manto escuro;
com um bramido, a sombria terra estremeceu em seu interior,
quando a raiz titânica foi cortada. E gemeu o próprio 865
filho de Japeto, agitado em seu coração pela dor.
Ela, ao arrancá-la, colocou-a em seu cinturão perfumado
que estava cingido em torno de seus divinos seios.
Saindo à porta, subiu em seu rápido carro;
com ela, foram suas servas, duas de cada lado. 870
Ela mesma tomou as rédeas e o bem trabalhado látigo
com a mão direita e o conduziu através da cidade. As outras
servas, agarrando-se atrás da canastra,
corriam pelo largo caminho e levantavam os finos
vestidos acima dos brancos joelhos. 875
Tal qual nas águas tépidas do Partênio
ou do rio Amniso, ao ter-se banhado
a filha de Leto, posta de pé sobre o seu carro dourado,
atravessa as colinas com suas rápidas corças,
indo de longe ao encontro do forte odor de uma hecatombe; 880
e, ao mesmo tempo, a seguem suas companheiras, as ninfas, umas
que estavam reunidas desde a nascente do Amniso, outras que saíram
dos bosques e dos cumes ricos em mananciais. Ao redor, as feras
com ganidos balançavam a cauda, tremendo diante do seu passar.
Assim, elas corriam pela cidade e a seu redor o povo 885
afastava-se, evitando os olhares da jovem princesa.
Depois que deixou as ruas bem construídas da cidade
e, ao atravessar a planície, chegou ao templo,
então, desceu imediatamente de seu rápido carro
com presteza e disse tais coisas às suas servas: 890
“Minhas amigas, sem dúvida cometi uma grande falta; não considere
que não devia andar entre os estrangeiros
que rondam a nossa terra. Toda a cidade está aflita
pela dificuldade. Por isso, não veio nenhuma das mulheres
que antes aqui se reuniam diariamente. 895
Mas, depois que nós chegamos, certamente ninguém mais virá;
vamos, sem reservas! Regozijemos o nosso ânimo com doces
jogos, depois de colher belas flores do terno
prado, então, em seguida regressaremos na hora habitual.
Podereis chegar em casa com muitos bens hoje, 900
se comigo estiverdes de acordo neste intento.
Argos tentou me persuadir com palavras, assim como a própria
Calcíope - mantenham às ocultas em vossa mente o que ouvistes
de mim; que o meu relato não chegue aos ouvidos de meu pai –;
o estrangeiro, o que se comprometeu acerca dos bois, pediu-me 905
que, ao receber os seus presentes, o proteja das funestas provas.
Eu aceitei sua proposta e também pedi
que ele viesse só, sem seus companheiros, à minha presença,
a fim de dividirmos entre nós os presentes que acaso traga

para nos oferecer; quanto a ele, lhe entregaremos uma droga funesta no lugar 910
de outra. Mas, por favor, movei-vos para longe de mim quando ele chegar.”
Assim falou. O astuto plano agradou a todas.
Em seguida, Argos, afastando-se de seus companheiros, somente com o Esonida,
quando já tinha ouvido de seus irmãos que ela
iria ao sagrado templo de Hécate pela manhã, 915
conduziu-o através da planície, e os seguia Mopso,
filho de Ampix, hábil em interpretar as aparições
das aves, hábil também em aconselhar bem os seus companheiros.
Jamais houve entre os homens de outrora,
nem entre os que eram da descendência do próprio Zeus, 920
nem entre os heróis nascidos do sangue de outros imortais,
nenhum como a esposa de Zeus fez Jasão naquele dia,
tanto ao vê-lo de frente como ao lhe dirigir a palavra.
Os seus próprios companheiros estavam admirados ao contemplá-lo,
resplandecendo de encantos. O filho de Ampix alegrou-se com a viagem, 925
provavelmente já tinha previsto tudo.
Há no caminho da planície perto do templo,
um álamo negro coberto de incontáveis folhas
onde pousa um grande número de gralhas tagarelas.
Uma delas, ao agitar suas asas, 930
dos galhos altos vituperou os desígnios de Hera:
“Sem fama é este adivinho que não pode compreender em sua mente
o quanto as crianças sabem, porque nenhuma doce
ou amável palavra a virgem poderia dizer
ao jovem, quando outros estrangeiros o acompanham. 935
Que tu pereças, mau adivinho, insensato! Nem Cípris,
nem os afáveis amores te inspiram com amor.”
Disse reprovando-lhe. Mopso sorriu ao ouvir
a profecia da ave enviada pela divindade e falou assim:
“Tu, pois, vá ao templo da deusa, onde a jovem 940
encontrarás, Esonida. Muito favorável a encontrarás,
graças aos conselhos de Cípris, que será tua aliada nas provas.
Como já tinha previsto o filho de Agenor, Fineu.
Nós dois, Argos e eu, aguardando até que possas voltar,
permaneceremos neste mesmo lugar. Tu mesmo, sozinho, 945
roga-lhe, persuadindo-a com prudentes palavras.”
Falou sabiamente e ambos imediatamente aprovaram.
Medéia não se punha a pensar em outra coisa,
apesar dos jogos. Qualquer jogo com o qual se divertia
não a agradava jogar por muito tempo, 950
mas, o interrompia, impotente; nem tampouco
consequia manter os olhos fixos no grupo de servas, mas para o caminho,
voltando a sua face, ao longe olhava fixamente.
Muitas vezes o coração se despedaçou em seu peito, quando estava indecisa
se o ruído que ouvia era de passos ou do vento. 955
Mas logo depois, ele apareceu para aquela que o desejava,
tal como Sírio surge acima do Oceano,
seguramente sobrevém belo e brilhante à vista,
mas produz nos rebanhos imenso infortúnio.
Assim, belo de ver, se aproxima dela 960
o Esonida, mas sua aparição provoca o tormento de uma funesta paixão.
Então, o seu coração precipitava-se para fora do peito, assim como
os seus olhos se turvaram e um ardente rubor tomou sua face.
Não era capaz de mover seus joelhos, nem para frente, nem para trás,
pois tinha os pés cravados na terra. Entretanto, as suas 965
servas, absolutamente todas, se afastaram deles.
E ambos, em silêncio, mudos, estavam frente a frente,
semelhantes aos carvalhos ou a grandes pinheiros,

que estão arraigados nas montanhas, inicialmente imóveis
pela falta de vento, mas que logo depois, agitados pela força do vento 970
produzem um ruído sem fim. Da mesma maneira, os dois
deviam falar longamente sob o efeito dos sopros do amor.
O Esonida compreendeu que ela estava sofrendo de um mal
de origem divina e, adulando-a, tal discurso pronunciou:
“por que temes tanto a mim, jovem donzela, se estou só? 975
Certamente não sou orgulhoso como outros homens,
nem o fui antes quando habitava em minha pátria.
Não mostres, em excesso, jovem, um profundo respeito por mim,
em perguntar-me ou dizer-me o que te agrada.
Pois viemos de bom grado, um até o outro, 980
a este lugar sagrado, onde não é permitido cometer uma falta,
fala-me e pergunta-me abertamente; não me enganes
com agradáveis palavras, pois, anteriormente, prometeste
à tua irmã dar-me provedoras drogas.
Eu te peço pela própria Hécate, por teus pais 985
e por Zeus, que estende as suas mãos sobre os estrangeiros suplicantes.
pois, ao mesmo tempo, aqui venho a ti como suplicante e estrangeiro,
ao abraçar os teus joelhos por causa de uma dura necessidade. Pois sem ti
não serei vencedor da dolorosa prova.
Eu te pagarei mais tarde, por reconhecimento a tua ajuda, 990
como é o costume e como convém aos que longe habitam,
dando-te fama e bela glória; também os outros
heróis, ao voltarem para a Grécia, celebrar-te-ão,
também as suas esposas e as mães destes heróis, as quais, sem dúvidas, neste
instante, 995
sentadas à margem do mar, choram-nos;
suas penosas dores poderias dissipar.
Além disso, outrora, em segredo, a Teseu livrou de suas funestas provas
a jovem filha de Minos, a bondosa Ariadne,
a quem Pasífae, filha de Hélios, gerou.
Mas ela, depois que Minos acalmou a sua cólera, 1000
a bordo de sua nau, abandonou, juntamente com ele, a sua pátria. A ela, também,
os próprios
imortais amaram, e no meio do céu, como um sinal,
uma coroa de estrelas, que chamam de Ariadne,
gira toda a noite entre as constelações celestes.
Da mesma maneira, também tu receberás a gratidão dos deuses se salvars 1005
esta grande expedição de homens notáveis. Pois, certamente por
causa de tua beleza, pareces possuir amáveis cortesias.”
Assim falou, adulando-a. Ela, baixando os olhos,
sorriu de maneira divina. Em seu interior, seu ânimo se encheu de alegria
entusiasmada com seu discurso; e o olhou, de frente, nos olhos. 1010
Não sabia que palavra primeiro dirigir-lhe-ia,
mas, ao mesmo tempo, desejava pronunciá-las todas juntas.
Impulsivamente, sem hesitar, tirou a droga de seu perfumado cinturão,
e, em seguida, ele, alegre, prontamente a recebeu em suas mãos.
Exultante, a alma inteira, arrancando-a do peito, 1015
entregar-lhe-ia, se ele desejasse,
tal era o amor que na dourada cabeça do Esonida
resplandecia com sua doce chama e apoderava-se
dos seus radiantes olhos. Um calor dissolvia, por dentro, o seu coração,
tal como sobre as rosas se derrete o rocío 1020
ao calor dos raios da aurora.
Os dois ora fixavam os olhos na terra,
sentindo vergonha, ora lançavam olhares entre si,
sorrindo de modo encantador sob as suas brilhantes sobrancelhas.
Muito depois, a jovem, com muita dificuldade, falou-lhe ternamente: 1025

“Entenda agora como eu te auxiliarei.
 Quando tu fores ao seu encontro e meu pai te entregar
 os funestos dentes das mandíbulas do dragão
 para semeá-los, então espera chegar a meia-noite, que divide a noite em porções
 iguais, 1030
 e, após banhar-te nas correntes de um inesgotável rio,
 tu, sozinho, longe dos demais, vestido com um manto negro,
 cava uma fossa de forma circular; nela, degola
 uma ovelha e a deposita inteira em
 uma pira bem construída sobre a mesma fossa.
 Agradarás Hécate, a unigênita de Perseu, 1035
 vertendo de uma taça uma libação do produto das colmeias de abelhas.
 Então, quando lembrares de minhas instruções, e aplacares a deusa,
 afasta-te da pira. Que não te faça voltar
 nem o ruído de passos, nem o latido
 dos cães, de modo algum arruines tudo, 1040
 nem te aproximes, como convém, de teus companheiros.
 Pela manhã, umedece esta droga e, estando nu,
 esfrega-a no teu corpo, como se fosse um unguento. Com ela
 obterás uma força ilimitada e um grande vigor, poderias dizer
 que não te assemelhas aos homens, mas aos deuses imortais. 1045
 Além da própria lança, também debes passar a substância no escudo
 e na espada. Então, as lanças dos homens nascidos da terra
 não te poderão ferir, nem acharás insuportável
 a chama dos funestos touros. Mas não permanecerás assim por muito tempo,
 somente por um dia. Por isso, jamais recues diante da prova. 1050
 Ainda te darei um conselho útil:
 Logo depois que tiveres atrelado os poderosos touros, e rapidamente
 com teus braços e força tiveres arado, por completo, o duro campo;
 assim que os gigantes surgirem como espigas dos sulcos
 enquanto os dentes de dragão estiverem sendo semeados na obscura terra, 1055
 quando observares que muitos se movem no campo,
 às escondidas, lança uma pedra muito pesada. Eles, por causa dela,
 como cães com afinados dentes em torno do alimento, matar-se-ão
 uns aos outros. Tu, então, apressa-te em dirigir-te ao combate.
 Por causa disto, levarás o velocino de Ea 1060
 para a Grécia, bem longe. Vá, de qualquer modo,
 aonde te for agradável, onde quiseses ir ao partires.”
 Assim falou. E, em silêncio, ao baixar os olhos
 diante de seus pés, molhava sua face com ternas lágrimas
 chorando. Porque ele devia andar errante, muito longe dela, 1065
 sobre o mar. De novo, olhando-o na face,
 com tristes palavras falou-lhe e tomou a sua mão
 direita, pois o pudor abandonou os seus olhos:
 “Lembra-te, se por acaso algum dia regressares a tua pátria,
 do nome de Medéia; como eu também me lembrarei de ti 1070
 quando estiveres longe. Diga-me, de bom grado isto: onde é
 a tua morada? Onde irás agora daqui na nau através do mar?
 Acaso irás perto do opulento Orchomeno,
 ou próximo da ilha de Ea? Fala-me da jovem
 que chamaste célebre, nascida 1075
 de Pasifae, que é da mesma raça de meu pai.”
 Assim falou. Com as lágrimas da jovem, a ele mesmo invadiu
 um funesto amor, e em resposta, proferiu tal discurso:
 “Certamente creio que jamais, nem de noite, nem de dia,
 esquecer-me-ei de ti, ao escapar da morte. Se verdadeiramente 1080
 conseguir escapar ileso até a Acaia e
 Eetes não nos impuser nenhuma outra prova pior.
 Se te agrada saber sobre a nossa pátria,

falar-te-ei. Pois também a mim mesmo me incita o ânimo.
 Há uma região cercada de escarpadas montanhas, 1085
 muito rica em carneiros e em pastos, onde Prometeu,
 o filho de Japeto, gerou o nobre Deucalião,
 que foi o primeiro a construir cidades e a edificar templos
 para os imortais e também o primeiro a reinar sobre os homens.
 Os habitantes das cercanias a chamam Hemonia, 1090
 lá se encontra a própria Iolco, minha cidade, e também
 muitas outras habitadas, onde não se ouve sequer o nome
 da ilha de Ea. Dali se conta que Mínias,
 o Eólida Minia, partiu, certa vez, para a cidade de Orchomeno
 fundar, no limite com os Cadmeus. 1095
 Mas por que te digo todas estas coisas vãs,
 sobre a nossa morada e sobre a célebre Ariadne,
 filha de Minos, nome ilustre que deram
 àquela amável donzela sobre a qual me perguntas?
 Oxalá, como outrora Minos esteve de acordo com Teseu 1100
 a respeito dela, assim teu pai esteja de acordo conosco.”
 Assim falou, acariciando-a com doces palavras.
 Mas os mais dolorosos pesares afligiam o coração dela,
 e aflita lhe falou ternamente com duras palavras:
 “Na Grécia, talvez isso seja bom, respeitar os compromissos; 1105
 mas Eetes não é, entre os homens, tal como disseste
 ser Minos, esposo de Pasifae, nem à Ariadne
 sou igual. Por isso, não fales em hospitalidade.
 Mas, simplesmente, lembra-te de mim quando chegares a Iolco,
 pois eu também de ti me lembrarei, contra a vontade de meus pais. 1110
 Que nos venha de longe alguma voz profética
 ou alguma ave mensageira, quando esqueceres de mim.
 Ou a mim mesma rápidas tempestades arrebatem
 e sobre o mar me levem daqui até Iolco,
 para que mostrando, nos olhos, meus ultrajes, te 1115
 lembres que foste salvo por minha vontade. Oxalá eu seja,
 de improviso, hóspede, então, em teu palácio.”
 Assim falou, derramando lágrimas comovedoras em suas
 faces. Em seguida, replicando, ele respondeu:
 “Infeliz, deixa que as vãs tempestades errem, 1120
 assim como a ave mensageira, pois falas de coisas sem consistência.
 Se chegares àquelas regiões e a terra grega,
 serás honrada e respeitada por homens e mulheres.
 Eles te venerarão por inteiro, como uma deusa,
 pois, para uns, os seus filhos regressarão a suas casas 1125
 por tua vontade; para outros, seus irmãos, parentes
 e jovens esposos foram salvos de uma grande desgraça.
 Compartilharás nosso leito em uma alcova
 legítima. Nada nos separará de nosso amor,
 até que a morte, fixada pelo destino, nos envolva.” 1130
 Assim falou. E, no seu interior, o ânimo era inundado ao ouvi-lo;
 contudo, ela estremeceu ao ver acontecimentos sombrios.
 Miserável, não irás recusar por muito tempo
 a Grécia habitar. Pois assim tramou Hera,
 a fim de que, para a ruína de Pélias, fosse à sagrada Iolco 1135
 Medéia, de Ea, após abandonar sua terra natal.
 Em seguida, suas servas, observando-a de longe,
 em silêncio, estavam aflitas, pois passava a hora do dia
 em que a jovem deveria regressar para sua casa e para junto de sua mãe.
 Mas ela ainda não lembraria do retorno, pois se regozijava 1140
 o seu ânimo com a beleza e as lisonjeiras palavras dele,
 se o Esonida, precavido, depois de longo tempo não lhe dissesse:

“É hora de partir, antes que a luz do sol,
 precedendo-nos, decline e algum dentre os estrangeiros preveja
 tudo; nos reencontraremos vindo de novo aqui.” 1145
 Assim, os dois, com doces palavras, examinaram
 um ao outro. Em seguida, separaram-se outra vez. E Jasão,
 alegre, foi ao encontro de seus companheiros e da sua nau.
 E ela, das suas servas. Estas, todas juntas, foram ao seu
 encontro, mas ela não se deu conta de que elas se aproximavam, 1150
 pois sua alma voava alto entre as nuvens.
 Com o movimento espontâneo de seus pés, subiu rápido no carro
 e com uma das mãos segurou as rédeas, com a outra o látigo
 trabalhado para conduzir as mulas. Elas,
 rápidas, lançaram-se impetuosamente à cidade, em direção ao palácio.
 Ao chegar, 1155
 Calcíope, aflita por causa dos filhos, lhe interrogava;
 mas ela, aturdida com suas vacilações, não escutava suas
 palavras nem desejava responder ao que lhe era perguntado.
 Sentou-se sobre um escabelo baixo ao pé
 de seu leito, apoiando, de lado, sua face sobre a mão esquerda. 1160
 Entre as pálpebras, tinha os olhos úmidos ao pensar
 em quão perversa ação compactuou por seu próprio desejo.
 O Esonida, quando se reuniu de novo com seus companheiros
 no lugar de onde tinha se afastado ao deixar-lhes,
 com eles marchou, explicando-lhes tudo, 1165
 em direção ao grupo de heróis. Juntos se aproximaram da nau.
 Os outros, quando o viram, o cercaram de carinho e o interrogaram.
 Ele, pois, contou a todos o plano da jovem
 e lhes mostrou a terrível droga. Sozinho, longe de seus companheiros,
 Idas estava sentado à parte, mastigando sua cólera. Mas, os demais, 1170
 contentes, então, posto que a obscuridade da noite os retinha,
 ocupavam-se, tranquilamente, de si mesmos. Mas, com a aurora,
 enviaram dois homens para que fossem até Eetes pedir a semente;
 primeiramente, o próprio Telamão, o amado de Ares,
 e com ele Etáidas, o filho ilustre de Hermes. 1175
 Eles se puseram a andar e não fizeram em vão o caminho. Quando chegaram,
 o poderoso Eetes entregou-lhes para a prova os temíveis dentes
 do dragão Aonio, que Cadmo matou em Tebas Ogígia
 quando chegou buscando Europa,
 sendo ele guardião da fonte de Aretiade. 1180
 Ali habitou ao seguir a novilha que Apolo
 lhe concedeu como guia de seu caminho em seus oráculos.
 A deusa tritonide os arrancou de suas mandíbulas
 e igualmente os ofereceu a Eetes e ao seu próprio assassino.
 E Cadmo, filho de Agenor, ao semear-lhes 1185
 em campos Aonios, instalou o povo nascido da terra
 e quantos sobreviveram à lança de Ares, que os destruía.
 Então, Eetes entregou os demais para serem levados à nau,
 de bom grado, pois não acreditava que Jasão a prova
 concluiria, mesmo que impusesse o jugo aos bois. 1190
 O sol, ao longe, se punha na obscura terra
 sobre os últimos cumes dos etíopes ocidentais.
 A noite pôs o jugo em seus cavalos. E os heróis
 preparavam os seus leitos junto às amarras. Contudo Jasão,
 assim como as estrelas da brilhante Ursa Hélice 1195
 declinavam, e, desde o céu, o ar se tornou tranquilo,
 caminhou até um lugar solitário como um furtivo ladrão,
 com tudo o que era necessário. Pois, antes, durante o dia,
 tinha se preocupado com cada coisa; Argos, ao vê-lo, trouxe do rebanho
 uma ovelha e leite; as outras coisas ele trouxe da própria nau. 1200

Mas quando viu um lugar que estava longe da passagem
dos homens, em limpos prados, sob um céu aprazível,
ali, antes de tudo, lavou piedosamente no divino
rio o seu delicado corpo e cobriu-se com um
manto negro que antes lhe dera 1205
Lemnia Hipsipila como recordação de sua intensa união.
Em seguida, após cavar no solo um fosso de um côvado de cumprimento,
amontou pedaços de madeira e sobre ele cortou a garganta de uma ovelha,
estendeu-a, como é o costume, por cima e pôs fogo por baixo
incendiando a lenha enquanto fazia libações mescladas, 1210
invocando a Brimo Hécate como auxiliadora de suas provas.
Ele, após invocá-la, afastou-se de novo. Ouviu-o
a temível deusa do interior de sua habitação e foi ao encontro
das oferendas de Jasão. Em torno dela, serpentes horríveis
entrelaçadas com ramos de carvalho a coravam. 1215
Uma imensa luz de tochas brilhava e, em torno dela,
cães infernais emitiam latidos agudos.
Todo o prado estremecia sob seus passos e gritavam
as ninfas fluviais que viviam no pântano e que
rondavam aquele prado do Fásis Amarântio. 1220
O medo, certamente, se apoderou do Esonida, mas, mesmo assim,
seus pés o conduziram sem que se voltasse para trás, até que,
caminhando, uniu-se a seus companheiros. Neste momento, acima do nevado
Cáucaso, erguendo-se a Aurora, filha da manhã, lança a sua luz.
Então Eetes, em torno de seu peito, vestia 1225
uma forte couraça que Ares tinha-lhe oferecido depois de despojar
com suas próprias mãos Mimas de Flega;
sobre a sua cabeça, pôs um elmo dourado com quatro cimeiras,
resplandecente como o círculo do sol
quando começa a se erguer do Oceano. 1230
No alto brandia seu escudo de muitas peles e também sua lança
terrível e invencível. Nenhum dentre os heróis
poderia resistir a ela depois que deixaram Hércules
muito longe, pois era o único que poderia combatê-lo frente a frente.
Perto dele, deteve o seu forte carro de velozes cavalos 1235
Faetonte, a fim de que ele subisse. Então ele
subiu e tomou as rédeas em suas mãos. E para fora da cidade
dirigiu-se através da larga via para a prova
assistir; apressou-se com ele uma infinita multidão.
Qual Poseidon marcha para o jogo ístmico, 1240
montado em seu carro, ou ao Tenaro, ou às águas
de Lerna, ou também ao bosque do Hiante Onquesto,
e, frequentemente, vai com seus cavalos à Calauria
e à rocha de Hemonia ou ao arborizado Geresto.
Da mesma forma, vê-se avançar Eetes, o chefe dos colcos. 1245
Entretanto, Jasão, seguindo as instruções de Medéia,
depois de umedecer as drogas, ungiu seu escudo,
a forte lança e ao redor de sua espada. Ao redor, seus companheiros
provaram com força as armas e não puderam
dobrar, um pouco que seja, aquela lança, mas, 1250
inquebrantável, ela endureceu mais ainda em suas poderosas mãos.
Porém, Idas de Afareu, estando violentamente irritado contra eles,
golpeou a extremidade da lança com sua grande espada; a ponta saltou
como um martelo que rebate na bigorna. Gritaram
alegremente os heróis, esperançosos com a prova. 1255
Em seguida, ele se ungiu e penetrou nele um vigor
tremendo, indizível e intrépido. Ambos
os braços se moviam com presteza, exuberantes por causa da força,
como quando um belicoso cavalo, desejando o combate,

com seus saltos golpeia o solo relinchando e, depois, 1260
orgulhoso, com as orelhas erguidas levanta bem alto o seu pescoço.
Assim também o Esonida alegrava-se com a força de seus membros.
Muitas vezes, aqui e ali, dava saltos no ar,
sacudindo em suas mãos o escudo de bronze e a lança.
Poderíamos dizer que do obscuro ar precipitando-se 1265
um relâmpago tempestuoso brilha frequentemente
entre as nuvens, que logo trariam a mais negra tempestade.
Então, por pouco tempo ainda, ia abster-se das provas.
E sentando-se rapidamente, um após o outro, nos bancos,
apressaram-se até a planície de Ares. 1270
Esta estava mais adiante, do outro lado da cidade,
quanto, na mesma distância em que o ponto de partida, está o marco de chegada
do carro,

quando pela morte de um soberano seus parentes
estabeleciam jogos para infantes e cavaleiros.
Encontraram Eetes e os demais colcos, 1275
estes sobre rochas caucasianas,
aquele ia e vinha junto à margem do próprio rio.
O Esonida, enquanto seus companheiros prendiam as amarras,
marchava com sua lança e seu escudo para a prova,
após saltar da nau – ao mesmo tempo, tomou seu reluzente 1280
elmo de bronze, cheio de agudos dentes,
e sua espada sobre o ombro –, o corpo desnudo, semelhante em parte a Ares,
em outra a Apolo, o de espada dourada.
Ao voltar a vista para a terra lavrada, [viu] os jugos de bronze dos touros e,
juntos deles, o arado de duro aço, de uma só peça. 1285
Então, caminhando, se aproximou, ao seu lado cravou sua forte lança,
reta sobre a extremidade, e deixou o capacete apoiado nela.
Avançou somente com seu escudo, seguindo
as inúmeras pegadas dos touros. Estes, de alguma secreta
caverna subterrânea onde tinham seus sólidos estábulos 1290
envoltos por uma espessa fumaça,
surgem, os dois, ao mesmo tempo, exalando labaredas de fogo.
Os heróis tiveram medo quando os viram, mas ele,
bem firme sobre seus joelhos, aguardou que eles se aproximassem, tal como um
escolho

rochoso no mar aguarda as ondas que se agitam com infinitas tormentas. 1295
Diante de si, pôs o escudo, de frente para eles. Ambos,
entre mugidos, o golpeavam com seus fortes chifres,
mas, nem um pouco sequer, em seus ataques, levantaram-no,
como quando nos esburacados fornos de fundição os foles
feitos de couro dos ferreiros ora ressoavam ao 1300
acender o fogo destruidor, ora faziam cessar o seu sopro,
e daquele surge um terrível crepitar quando do fundo
aviva-se. Do mesmo modo, os dois mugiam, soprando rápidas chamas de fogo
de suas bocas. Envolveria-lhe um fogo destruidor,
que era lançado com um relâmpago. Mas as drogas da jovem o protegiam. 1305
E ele, puxando pela extremidade o chifre do boi da direita,
vigorosamente, com toda a sua força, arrastava-o, a fim de aproximá-lo
do jugo de bronze. Derrubou-o na terra sobre as patas,
batendo com o pé em sua pata de bronze. Do mesmo modo,
também fez cair de joelho o outro, quando o atacava, derrubando-o com um só
golpe. 1310

Após lançar no solo seu largo escudo, esperava,
e de um e do outro lado fazia cair a ambos
sobre os joelhos da frente, enquanto, era, rapidamente, envolvido pela chama.
Eetes se surpreendeu com a força do herói. Entretanto,
os Tintáridas – porque antes já os havia advertido – 1315

estando dele próximos, entregaram-lhe os jugos que estavam no solo para que os pusesse.

Então, ele atou-lhes bem a seus pescoços. E, ao levantar entre eles o timão de bronze, ajustou-o ao jugo através de um pontiagudo anel. E os dois (Castor e Polideuces) de novo se afastaram do fogo, voltando à nau. Ele, por outro lado, tomando em suas mãos o escudo, o pôs atrás de seus ombros, tomou seu vigoroso elmo cheio de agudos dentes e sua irresistível lança, com a qual, como um agricultor com seu aguilhão, picava-os, ferindo-os no meio dos flancos. E, com muita firmeza, dirigia a sólida rabiça, em aço bem forjada.

Eles, inicialmente, estavam extremamente furiosos, exalando vorazes labaredas de fogo, e seu alento se elevava como o ressoante bramido dos ventos, diante dos quais, muito temerosos, os marinheiros recolhem a vela maior. Mas não muito depois, instigados pela lança, marcharam. A árida campina ficou rasgada para trás, fendida pela força dos touros e pelo vigoroso lavrador. Ao mesmo tempo, ressoavam terrivelmente pelos sulcos do arado as glebas ao serem quebradas, carga pesada para um homem. Ele os seguia comprimindo o campo com seu forte pé. E, longe de si, lançava continuamente os dentes na arada gleba, olhando para trás de vez em quando, para que, antes que esteja preparado, a espiga funesta dos homens nascidos da terra não marche contra ele. Eles, adiante, trabalhavam, apoiando-se em seus cascos de bronze.

Ao chegar a terceira parte do dia em seu declinar desde a aurora, os fadigados trabalhadores desejam que lhes chegue o doce momento de desatrelar os bois. Neste momento, estava arada a campina pelo infatigável lavrador, mesmo sendo ela de quatro jeiras; e soltou (Jasão), então, os bois. E os espantou para que fugissem pelo campo.

Logo depois, ele retornava de novo para a nau, enquanto via os sulcos ainda vazios dos homens nascidos da terra. Em torno dele, os seus companheiros o animavam com palavras. Ele, ao afundar nas correntes do rio seu próprio elmo, apaziguou com água a sua sede, dobrou seus ágeis joelhos e encheu seu grande coração de vigor, agitando-se como um javali que aguça os seus dentes contra os caçadores, e ao redor deles uma abundante espuma cai de sua furiosa boca na terra.

Neste instante, por todos os lados do campo, erguem-se como espigas os nascidos da terra. Ao redor dele, agitou-se com sólidos escudos, com lanças afiadas dos dois lados e com elmos reluzentes o campo de Ares, destruidor de mortais. Um resplendor fulgurante chegou de baixo até o Olimpo através do ar.

Como quando a abundante neve ao cair sobre a terra, rapidamente os vendavais dissipam as nuvens invernais em meio a uma noite sombria e aparecem, juntos, todos os astros brilhantes através da obscuridade. Do mesmo modo, eles brilhavam ao crescerem sobre a terra. Jasão, então, lembra-se dos conselhos da muito astuta Medéia.

Pegou do campo uma grande pedra redonda, terrível disco de Ares Eniálio. Nem quatro homens vigorosos poderiam levantá-la um pouco que fosse da terra. Mas levantando-a facilmente de muito longe, com um impulso, ele a lançou no meio deles. Ele secretamente se instalou atrás de seu escudo, confiante. Os colcos gritavam muito, como quando o mar ressoava zumbindo sobre os pontiagudos escolhos.

Mas um estupor se apoderou de Eetes por causa do lançamento do pesado disco. E aqueles, como cães velozes, saltando ao redor dela,

matavam-se uns aos outros entre bramidos. Eles, sobre a mãe terra
 caíam sob suas próprias lanças, como os pinheiros 1375
 e os carvalhos que as tempestades de ventos sacodem,
 tal como se agita uma estrela ardente desde o alto céu,
 produzindo um traço luminoso, um prodígio para os homens que a vêem
 precipitar-se através do obscuro ar com um movimento rápido e deslumbrante.
 Do mesmo modo, o filho de Eson se lançou contra os terrígenos, 1380
 e trazia a sua espada desnuda fora da bainha. Ele os feria,
 ceifando-os indiscriminadamente; muitos, no ventre e na metade dos
 flancos, erguendo-se até o ar; uns surgiam até
 <.....>
 os joelhos; outros recentemente haviam se posto de pé;
 Outros, ainda, apressavam-se com os seus pés para o combate. 1385
 Como quando, ao se levantar uma guerra contra vizinhos,
 um agricultor, temeroso de que lhe ceifem seus campos,
 toma em suas mãos uma foice bem curvada, recém-afiada,
 e apressa-se em cortar a espiga que não está madura, sem
 esperar que, na estação propícia, secasse com os raios do sol. 1390
 Da mesma forma, então, ele cortava a espiga dos terrígenos, e, com o sangue
 deles, os sulcos se enchiam, como os fossos com as águas dos mananciais.
 Eles caíam, uns inclinados para frente, mordendo com os dentes a áspera gleba,
 outros para trás, outros, ainda, sobre a palma de suas mãos e
 sobre seus flancos, semelhantes, à vista, em aspecto, a monstros marinhos. 1395
 Muitos eram feridos antes de levantar a planta de seus pés de debaixo do solo,
 assim como os que haviam crescido até bem próximo das nuvens,
 e também os que caíam no solo curvados pelo peso de suas fracas cabeças.
 Do mesmo modo, após uma imensa chuva de Zeus,
 os brotos recém-plantados em um horto, 1400
 trabalho dos agricultores, caem em terra, quebrados desde a raiz;
 uma tristeza e uma funesta dor sobrevêm ao que
 cultiva as plantas, dono da herdade.
 Do mesmo modo, então, penosas dores invadem as entranhas do soberano Eetes.
 Ele marchava de volta à cidadela junto dos colcos, 1405
 meditando de que modo poderia se opor mais rapidamente a eles.
 O dia se findava e, para ele, a prova estava cumprida.